UNIVERSITATEA "VASILE ALECSANDRI" DIN BACĂU
DEPARTAMENTUL DE PREGĂTIRE A PERSONALULUI DIDACTIC

MORFOSINTAXA LIMBII ROMÂNE
REPERE TEORETICE, APLICAȚII

COLECȚIA
ȘTIINȚE
PSIHO-SOCIALE

ECATERINA CREȚU
LUMINȚA DRUGĂ
MIHAELA IRIBAN

Editura ALMA MATER – BACĂU
2012

CUPRINS

pag.

Gramatici româneşti de ieri şi azi.....5
Unitatea de învăţare I. Părţile de vorbire.....7
Unitatea de învăţare II. Substantivul.....18
Unitatea de învăţare III. Articolul.....42
Unitatea de învăţare IV. Adjectivul.....47
Unitatea de învăţare V. Pronumele.....55
Unitatea de învăţare VI. Numeralul.....77
Unitatea de învăţare VII. Verbul.....83
Unitatea de învăţare VIII. Adverbul..... 97
Unitatea de învăţare IX. Prepoziţia.....113
Unitatea de învăţare X. Conjuncţia.....116
Unitatea de învăţare XI. Interjecţia.....119
ANEXE.....123
Algoritmii analizei gramaticale.....124
Tipuri de subiecte.....135
Glosar.....144
Bibliografie.....167

Cuvânt înainte

Lucrarea ***Morfosintaxa limbii române. Repere teoretice. Aplicaţii*** are o destinaţie didactică, adresându-se studenţilor filologi de la Facultatea de Litere, studenţilor de la specializarea Pedagogia Învăţământului Primar şi Preşcolar care urmează cursul de *Limbă română* şi alte discipline conexe, destinate abordării diferitelor aspecte din gramatica limbii române.

Reperele teoretice reprezintă o sinteză privind: *clasele* şi *subclasele lexico-gramaticale*, *unităţile*, *raporturile* şi *funcţiile sintactice*. Abordarea *descriptivă* şi *normativă* a faptelor de limbă se face prin sinteze teoretice, care includ şi scheme, tabele sinoptice, iar aplicaţiile constând în exerciţii diversificate (de analiză, de exemplificare, de substituţie, de transformare, de construcţie) urmăresc să asigure continuitatea activităţii de curs cu cea desfăşurată în cadrul orelor de seminare.

În analiza situaţiilor care necesită *argumentarea*, *compararea* unor opţiuni de interpretare a structurilor gramaticale s-au făcut menţiuni marcate în text cu diferite corpuri de literă, chenare, semne grafice. Reperele teoretice din anexa lucrării includ termeni reflectând perspectiva de interpretare din *gramatica românească clasică*, dar şi din teorii gramaticale recente (GALR).

Autoarele

Gramatici româneşti de ieri şi de azi

În istoria gramaticii româneşti, preocupările pentru studiul şi întocmirea unei gramatici a limbii române datează din secolul al XVIII-lea. Dimitrie Eustatievici Braşoveanul realizează în 1757 prima gramatică românească intitulată: *Gramatica rumânească*, rămasă în manuscris. Prima gramatică publicată a limbii române este însă, cea a lui Samuel Micu, *Elementa linguae Daco-romanae sive Valachicae*, tipărită la Viena în 1780. Ion Heliade Rădulescu publică în 1828 următoarea gramatică, la Sibiu, intitulată *Grammatică românească*. Alţi autori de gramatici sunt Timotei Cipariu (*Gramatec'a limbei române*, în 2 părţi – 1869 *Analetica*, 1877 *Sintetica*), Hariton Tiktin (*Gramatica română*, 1891: *Etimologia şi Sintaxa*), Alexandru Philippide (*Gramatică elementară a limbii române* – 1897). Până la apariţia unei lucrări academice, merită menţionate câteva contribuţii importante în domeniul gramatical: Iorgu Iordan (1937), *Gramatica limbii române,* Bucureşti, Al. Rosetti, Jacques Byck (1943), *Gramatica limbii române,* Bucureşti, Editura Universul.

În 1954, sub egida Academiei Române, apare prima ediţie a *Gramaticii limbii române*, iar în 1963, în cadrul Institutului de Lingvistică al Academiei, sub conducerea lui Al. Graur, a fost elaborată *Gramatica limbii române*, în două volume. Primul volum se ocupă de morfologia limbii române, cel de-al doilea volum, dedicat sintaxei. Abordarea descriptivă a limbii române este realizată în termenii gramaticii tradiţionale.

Interesul pentru gramatică se va manifesta tot mai pregnant, prin apariţia unor lucrări care propun o viziune integrală asupra sistemului gramatical al limbii române; alte lucrări se ocupă fie de părţi ale gramaticii limbii române, fie de diferite probleme gramaticale, privite prin grila diverselor teorii ale domeniului. Unele lucrări preferă viziunea descriptivă,

altele reţin aspectele normative. Vom enumera aici numai câteva: Avram Mioara (1997, 2001), *Gramatica pentru toţi*, Bucureşti, Editura „Humanitas", G. G. Neamţu (1986), *Predicatul în limba română*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, G. G. Neamţu (2008), *Teoria şi practica analizei gramaticale*, Piteşti, Editura „Paralela 45", D. D. Draşoveanu (1997), *Teze şi antiteze în sintaxa limbii române*, Cluj, Editura „Clusium", Irimia Dumitru (2008), *Gramatica limbii române*, Iaşi, Editura „Polirom", Dimitriu Corneliu (2002), *Tratat de gramatică a limbii române. Sintaxa*, Iaşi, Editura „Institutul European", Gabriela Pană-Dindelegan (1974), *Sintaxa transformaţională a grupului verbal în limba română*, Bucureşti, Editura Academiei, Valeria Guţu-Romalo (2000), *Corectitudine şi greşeală. Limba română de azi*, Bucureşti, Editura „Humanitas", Pană-Dindelegan Gabriela (2003), *Elemente de gramatică*, Bucureşti, Editura „Humanitas Educaţional", Diaconescu Ion (1995), S*intaxa limbii române*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică (cf. Gioroceanu).

O abordare modernă asupra limbii este dezvoltată în *Gramatica limbii române* (GALR), elaborată sub coordonarea Valeriei Guţu Romalo, de către o comisie alcătuită de cadre didactice de la Universitatea din Bucureşti şi Universitatea din Braşov şi editată în două volume: vol. I, *Cuvântul*, vol. al II-lea, *Enunţul* (2005). În 2008 apare ediţia a II-a, revizuită.

În 2010, tot în cadrul Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan-Al. Rosetti", coordonată de Gabriela Pană-Dindelegan, este redactată *Gramatica de bază a limbii române* (GBLR). Fără a fi o gramatică de uz şcolar, cartea este concepută ca versiune redusă a GALR, deschisă uzului didactic. Sintetică şi însoţită de un *Caiet de exerciţii*, lucrarea urmăreşte, în mare, linia propusă de *Gramatica* academică anterioară.

UNITATEA DE ÎNVĂŢARE I
PĂRŢILE DE VORBIRE

Timp alocat: 4 ore

Gramatica clasică românească se grupează în *morfologie şi sintaxă*. *Morfologia* reprezintă „partea cea mai stabilă a unei limbi în general şi a limbii române în special" (Dimitriu: 1979, p. 5).

Morfologia poate fi definită ca o parte a gramaticii în care se studiază regulile referitoare la modificările formale de natură flexionară ale cuvintelor, nu şi cele de natură fonetică sau lexicală şi numai de aspectul literar al românei moderne (nu şi din graiuri sau din epocile anterioare limbii literare moderne (*istoria limbii, dialectologia*). Morfologia românei literare studiază atât cuvintele flexibile, cât şi cele neflexibile. Cu extrem de puţine excepţii „se poate spune că morfologia românească este identică cu cea latinească" (Iordan: 1956, p. 245). Româna moşteneşte din latină esenţa morfologiei, mai precis, categoriile gramaticale (genul, numărul, cazul, comparaţia, persoana, diateza, modul, timpul), care sunt latineşti, sistemul de mărci pentru conţinutul categorial fiind moştenit din latină (majoritatea desinenţelor substantivale, supletivismul unor forme pronominale şi verbale, sufixele unor timpuri ale verbelor) sau dezvoltate pe terenul limbii române din elemente care cu abateri nesemnificative sunt de origine latină (Dimitriu: 1994, p. 3).

Părţile de vorbire

Cea mai veche clasificare lexico-gramaticală este cea în *părţi de vorbire*, iar pentru limba română vorbim de 10: *substantivul*, *articolul*,

adjectivul, *pronumele*, *numeralul*, *verbul*, *adverbul*, *prepoziţia*, *conjuncţia*, *interjecţia.* Această grupare este considerată ca asigurând cuprinderea tuturor cuvintelor unei limbi date într-un număr de clase diferenţiate prin particularităţile specifice care condiţionează şi permit evidenţierea lor în organizarea comunicării. O clasificare cum este cea a părţilor de vorbire ar presupune posibilitatea ca fiecare unitate lexicală să poată fi încadrată într-o anumită clasă. O partiţie fără rest presupune criterii exclusive, condiţie care nu poate fi îndeplinită decât parţial şi aproximativ de clasificarea tradiţională.

Gruparea unităţilor lexicale în părţi de vorbire pune în evidenţă particularităţile gramaticale care se manifestă la nivel sintactic şi morfologic. Oricare dintre părţile de vorbire este reprezentată prin clase de unităţi lexicale prezentând particularităţi gramaticale comune.

Flexiunea, manifestare a categoriilor gramaticale asociate diferitelor unităţi lexicale, permite o primă grupare morfologică a cuvintelor în părţi de vorbire *flexibile* şi *neflexibile*.

Cuvântul *flexibil* există în sistem ca mulţime de forme. Oricare dintre aceste forme reprezintă o entitate complexă, divizibilă în unităţi semnificative minimale. Totalitatea formelor sub care se manifestă în comunicare un cuvânt flexibil constituie paradigma lui.

Cuvintele neflexibile participă la realizarea comunicării într-o unică formă sau prin forme *neopozabile,* variante ale aceleiaşi unităţi lexicale. Acestea sunt, în general, neanalizabile la nivel morfematic: cuvântul coincide cu morfemul (*aici, dar, vai*). În cazurile destul de frecvente când cuvântul neflexibil este alcătuit din mai multe unităţi morfematice, avem a face cu variante ale aceluiaşi cuvânt (*acum* şi *acuma*) sau cuvinte diferite asociate derivaţional (*piept* şi *pieptiş*).

Caracter clasificator mai general au *posibilităţile combinatorii*, particularităţile sintactice ale unităţilor lexicale: orice cuvânt poate fi

integrat, în condiţii determinate, în enunţ, pe când flexiunea caracterizează numai anumite părţi de vorbire.

Particularităţile sintactice constituie criteriul partiţiei ansamblului cuvintelor neflexibile în mai multe clase. Părţile de vorbire neflexibile ale limbii române sunt adverbul, prepoziţia, conjuncţia şi interjecţia. Fiecare parte de vorbire se caracterizează printr-un ansamblu specific de particularităţi gramaticale, morfologice şi sintactice, iar apartenenţa la o anumită parte de vorbire implică prezenţa acestor particularităţi. Părţile de vorbire cuprind unităţi lexicale prototipice, caracterizate prin prezenţa tuturor particularităţilor gramaticale specifice, dar şi cuvinte care nu prezintă decât unele trăsături particulare, ceea ce permite o ierahizare a trăsăturilor definitorii.

Pentru a se vedea cum se foloseşte criteriul morfologic la clasificarea cuvintelor în părţi de vorbire, sunt necesare câteva precizări în legătură cu categoriile gramaticale existente în limba română. Prin *categoriile gramaticale* înţelegem „expresia lingvistică a unor categorii logice, adică a unor raporturi stabilite în mintea noastră între noţiuni, obiecte sau fenomene“ (Iordan: 1956, p. 238). Altfel spus, categoriile gramaticale au un *conţinut*, care constă în raportul stabilit de mintea omului între noţiuni, obiecte sau fenomene şi o formă, prin care se înţelege expresia lingvistică (sau *marca*) raportului respectiv. În funcţie de aceste două componente, categoriile gramaticale din limba română recunoscute de majoritatea specialiştilor sunt: *genul, numărul, cazul, persoana, comparaţia, diateza, modul şi timpul*.

Categoria gramaticală a *genului* se referă în primul rând la cuvintele care indică *numele obiectelor*. La acestea, conţinutul categoriei gramaticale a genului constă în faptul că obiectele din lumea înconjurătoare, dacă reprezintă fiinţe, sunt unele de sex masculin, altele de sex feminin, iar dacă reprezintă lucruri sunt neutre.

Marca categoriei gramaticale a genului la numele obiectelor o constituie partea finală a cuvintelor respective, care poate fi realizată din punct de vedere fonetic atât *pozitiv*, când avem o *marcă concretă* (*frat*-**e**, *copil*-**ă**, cât şi negativ: *copil*-**ø**, *bărbat*-**ø**). La cuvintele-morfem pentru indicarea, uneori redundantă şi a genului la „nume" se încadrează cele de tipul *lui*, *un*, *nişte* în contexte de tipul: *lui tata*, *un copil*, *nişte mese*. Un loc deosebit îl au segmentele fonice ***-a, -le, -lui***: *mam*a, *peret*e, *copil*ui care prin origine sunt cuvinte morfem, dar care în stadiul actual al limbii române apar ca morfeme propriu-zise.

De la cuvintele noţionale ce indică „nume", categoria gramaticală a genului a fost preluată şi de cuvintele substitute ale „numelor". Substitutele nu trimit direct la entităţile care au gen natural, ci doar indirect la cuvintele prin care sunt numite entităţile, cuvinte ce au gen gramatical concretizat într-un sistem de forme pentru gen. Deoarece în acest sistem există numai două serii de forme pentru gen – una pentru masculin şi alta pentru feminin, genul neutru rezultă din amestecul acestora, este normal ca şi cuvintele substitute ale „numelor" şi omonimele lor determinative să aibă aceleaşi două serii de forme, una pentru masculin (*acesta*, *altul*) şi alta pentru feminin (*ea*, *aceasta*, *alta*). La substitute însă, limba nu admite amestecul *el*/*ei*, *ea*/*ele* ceea ce înseamnă că nu există forma pentru genul neutru.

În română, genul apare şi la *cuvintele noţionale* ce exprimă *caracteristici calitative* ale entităţilor (om *bun*, femeie *frumoasă*), precum şi la acelea care exprimă *caracteristici cantitative* sau *de ordonare* ale entităţilor (*doi* oameni, *a doua* fată), la cuvintele ce indică simultan şi *caracteristici calitative* ale entităţilor şi o *acţiune* privită ca proces sau ca rezultat (ştirea *prezentată* la radio) şi chiar la cuvinte nenoţionale care transmit numai informaţie gramaticală (un *om*, o *femeie*, altă *fată*).

Categoria gramaticală a *numărului* este posibilă la mai multe clase semantice de cuvinte. Forma acestei categorii gramaticale se concretizează

la „nume” în aceleaşi mărci ca la gen, adică în morfemele propriu-zise reprezentate prin desinenţe (*copil-ø*/*copii*, *fată*/*fet***e**), în sufixul flexionar -*u* din om**u**-*l*, în cuvintele-morfem-mărci care de obicei sunt redundante: *un*, *o*, *nişte*.

Categoria gramaticală a *numărului* se regăseşte:

a) la substitute şi omonimele lor determinative, unde conţinutul de singular şi plural – preluat de la nume – este marcat de obicei prin supletivism (*eu/tu/noi/voi*) şi doar uneori prin morfeme propriu-zise (o sut**ă**/două sut**e**);

b) la cuvinte noţionale ce exprimă acţiunea considerată ca proces, unde este marcată prin morfemele propriu-zise reprezentate prin desinenţe (citea**i**/citea**m**, cânt-ø/cântă**m)**, prin sufixe flexionare (zise-ø/zise-**ră)** sau prin cuvinte-morfem (**ai** cântat/**aţi** cântat).

Numărul apare numai ca formă şi la cuvintele noţionale ce exprimă caracteristicile calitative şi cantitative ale entităţilor, fiind marcat prin morfeme propriu-zise, concretizate în desinenţele ce indică şi genul (carte bun-ă/cărţi bun-e, zec-e oameni/zeč-ø de oameni), uneori în „segmentele fonice *-a*, *-l*, *-le*, *-i* (*bunul om*, *buna masă*, *bunii oameni*), iar la cuvintele nenoţionale, unde este marcat prin supletivism (*un*, *o nişte*).

Categoria gramaticală a *cazului*

La această categorie, conţinutul categorial constă în „raporturile dintre obiecte... unele faţă de altele sau dintre obiecte şi acţiuni” (Iordan: 1956, p. 242). Gramaticile româneşti subliniază că în limba română raporturile dintre 2 obiecte, precum şi acelea dintre obiecte şi acţiuni pot fi redate prin 5 cazuri (nominativ, genitiv, dativ, acuzativ, vocativ), fiecare dintre acestea folosindu-se la „nume” cu o frecvenţă mai mare pentru un anumit raport sintactic. Astfel se afirmă că este mai ales cazul subiectului, care intră în raport de inerenţă cu predicatul, genitivul este cazul subordonării atributive, dativul al subordonării completive indirecte,

acuzativul al subordonării completive directe, vocativul este fără funcţie sintactică, contactând raportul de incidenţă (Nu aud, *băiete*, ce mi-ai spus).

Forma categoriei gramaticale a cazului la substantive o constituie morfemele propriu-zise reprezentate de aceleaşi desinenţe prin care se indică şi genul, numărul (această clas**ă**, cartea acestei fet**e**), sufixul flexionar **-u** din om**u**l, morfemul complex **-iţă** din *căciuliţă*, **-ăi** din *bunic-**ăi***, cuvintele-morfem de tipul *un, o, nişte* şi accentul, morfem suprasegmental.

Categoria gramaticală a *persoanei* caracterizează numai cuvintele care substituie numele obiectelor şi pe cele care exprimă acţiunea privită ca proces. Suportul categoriei gramaticale îl constituie faptul că obiectele din lumea înconjurătoare se grupează în mintea vorbitorului nu numai după gen, număr şi caz, ci şi după participarea la dialog: unele obiecte – numite convenţional persoane reale – reprezintă persoana gramaticală a vorbitorului (*eu, noi*), alte obiecte-persoane reale reprezintă persoana gramaticală a interlocutorului (*tu, voi, dumneavoastră*), iar altele reprezintă persoana gramaticală despre care se vorbeşte (*el, ea, acesta, acela, unul, altul*). Cuvintele prin care se indică participarea la dialog a obiectelor nu se comportă toate la fel. Unele dintre ele admit opoziţia de persoană gramaticală, în sensul că lui *eu*, ca persoană gramaticală care substituie vorbitorul, i se poate opune persoana gramaticală *tu*, care substituie interlocutorul, şi persoana gramaticală *el*, care substituie numele obiectului despre care se vorbeşte. Despre categoria gramaticală a persoanei se vorbeşte numai la cuvintele la care există opoziţia de persoană, adică *eu, tu, el, ea, noi, ele, dumneata, dumneavoastră.* La aceste cuvinte categoria gramaticală a persoanei este marcată prin *supletivism.*

Această categorie apare şi la cuvintele ce exprimă acţiunea privită ca proces. Aici, autorul acţiunii poate fi persoana gramaticală a vorbitorului (**eu** cânt), persoana interlocutorului (**tu** cânţi), sau persoana gramaticală care constituie obiectul vorbirii (**ei** cântă). Marca acestei categorii poate fi

desinenţa verbală (cânt-**ø,** cânţ-**i**, cânt-**ă**), un morfem neaglutinat reprezentat prin diverse cuvinte cu funcţie de marcă (**ai** luat, **ne** ducem).

Categoria gramaticală a *comparaţiei* apare la cuvintele care exprimă caracteristici calitative ale obiectelor sau ale acţiunilor privite ca proces. Conţinutul acestei categorii gramaticale constă în măsura (cantitatea) în care se află caracteristica respectivă fie la un singur obiect sau la o singură acţiune în momente diferite. Se vorbeşte aşadar de gradul pozitiv: copil *inteligent*, măr *copt*; caracteristica se poate afla la un singur obiect sau acţiune în momente diferite ori la obiecte sau acţiuni diferite indiferent de moment; un grad mai înalt (acest măr este *mai copt* decât acela), egal (mărul este *la fel de* copt cu acela), mai mic (mărul este *mai puţin* copt decât acela); o caracteristică se poate afla şi la gradul superlativ, fie prin raportare la alte entităţi (el este *cel mai bun* din clasă), fie fără raportare (el este *foarte bun*). Marca acestei categorii este concretă la gradul comparativ şi la superlativ, fiind reprezentată de cuvintele-morfem *mai*, *foarte*, grupuri de cuvinte-morfem: *la fel de*, *mai puţin decât*, *tot aşa de* şi abstractă sau zero pentru gradul pozitiv.

Categoria gramaticală a *diatezei* este întâlnită la cuvintele care exprimă acţiunea privită ca proces. Conţinutul acestei categorii îl constituie raporturile care se pot crea între aceste cuvinte considerate predicat şi maximum alte 2 elemente ale propoziţiei, subiectul şi un complement (direct sau de agent). Între aceşti termeni pot apărea 5 raporturi: – *activ*, când subiectul săvârşeşte acţiunea (el *stă*, el *citeşte o carte*); – *pasiv*, când subiectul suferă acţiunea pe care o săvârşeşte complementul de agent (copilul *este certat de mamă*); – *reflexiv*, când persoana reală săvârşeşte acţiunea ca subiect îi suferă şi efectele în calitate de complement direct (el *se spală*); – raportul reciproc, când fiecare persoană reală din cadrul subiectului este în acelaşi timp şi *activă*, săvârşind acţiunea pe care o suferă celelalte elemente ale pluralităţii în calitatea de complenet direct, şi – *pasivă*, suferind

acţiunea săvârşită de elementele pe care imediat mai sus le-am considerat pasive (ei *se bat*); – *impersonal,* când din cele 3 elemente posibile la raportul exprimat de diateză nu există decât unul, şi anume acela care exprimă acţiunea considerată ca proces, cu funcţie de predicat. Mărcile pot fi *concrete*, prin cuvinte-morfem (*este*, *se*) sau abstracte, zero (el ø citeşte un almanah).

Categoria gramaticală a *modului* apare numai la cuvintele ce exprimă acţiunea privită ca proces. În gramatica românească se consideră că pornind de la realitate, vorbitorul poate privi acţiunea ca: *reală* (văd, cânt) – indicativ; *realizabilă* (să văd) – conjunctiv; *condiţionată* sau *dorită* (aş vrea) – condiţional-optativ; *presupusă sau îndoielnică* (voi fi mergând) – prezumtiv, *poruncită* (mergi!) – imperativ. La majoritatea modurilor marca este concretă, reprezentată de unele cuvinte-morfem (*să*, *aş*, *a*), fie unele sufixe (*-înd*, pt. gerunziu; *-e*, pt. infinitiv; *-t*, la participiu). La indicativ marca este zero, iar la imperativ avem o marcă suprasegmentală: – *accentul*.

Categoria gramaticală a *timpului* este întâlnită numai la cuvintele care exprimă acţiunea privită ca proces. Conţinutul constă în relaţia dintre momentul săvârşirii acţiunii şi momentul vorbirii. Când momentul acţiunii coincide cu momentul vorbirii, timpul respectiv este numit prezent (cânt, aş cânta); pentru situaţiile în care momentul săvârşirii acţiunii urmează momentului vorbirii, timpurile sunt numite viitoare (voi cânta), pentru situaţiile când momentul săvârşirii acţiunii precede momentului vorbirii, timpurile sunt numite trecute. Mărcile sunt concrete, realizate prin cuvinte-morfem: *am*, *aş fi*, *voi*, şi prin opoziţie cu acestea, zero: merg-**ø**.

Morfemul

Morfemul este unitatea minimală la care se opreşte analiza unităţilor semn. În calitatea sa de semn lingvistic minimal, morfemul poate reprezenta

un cuvânt şi chiar un enunţ (*Vai*!). Cuvântul analizabil reprezintă, la nivel morfematic, o asociere stabilă.

Morfemele, unităţi biplane, pot fi clasificate în funcţie de calitatea semnificaţiei în:

- *morfeme lexicale*
- *morfeme gramaticale*.

Morfemele lexicale sunt unităţile morfematice purtătoare ale sensurilor prin care cuvintele unei limbi aparţin vocabularului, ca entităţi de sine stătătoare (*mână, pix, azi, mâine*) sau, în calitate de componente ale cuvintelor analizabile, ca elemente morfematice folosite în formarea unor elemente lexicale noi (prefixe sau sufixe: *in-inegal, croit-or*). Sunt reprezentate în planul morfologiei doar prin *radical*, prin care se înţelege morfemul de natură lexicală care asigură sensul.

În cuvintele flexibile, alcătuite obligatoriu din cel puţin 2 unităţi morfematice, cel puţin una este purtătoare a semnificaţiei lexicale (*merg-ând, pădur-e*); celelalte prin care se realizează flexiunea cuvântului sunt purtătoare ale valorilor gramaticale (cas-ă, umbl-a-ră, văz-u-se-ră-m). Morfemele lexicale, aşezate, de regulă, înaintea grupurilor de morfeme care reprezintă cuvântul, se regăsesc în toate formele cuvântului, asigurând unitatea flexionară a unităţii lexicale date.

Morfemele gramaticale sunt plasate, în mod obişnuit, după morfemele care exprimă sensul lexical şi se succedă într-o ordine fixă, alcătuind un şir indisociabil. Asociate aceluiaşi morfem sau grup de morfeme lexicale, morfemele gramaticale variază în cursul flexiunii cuvântului şi caracterizează diferite forme. Ocurenţa morfemului gramatical este condiţionată de coocurenţa celui lexical. Morfemele gramaticale sunt morfeme dependente, pe când cele lexicale pot fi şi independente.

Partea constantă a cuvântului, care îl situează ca unitate a vocabularului, o reprezintă *radicalul*, realizat prin morfemul/morfemele

lexicale asociate (*pădur-**e**, **îm**-pădur-**i***). Componenta variabilă în cursul flexiunii, reprezentată prin unul sau mai multe morfeme gramaticale, este *flectivul* formelor flexionare.

În cadrul asocierii constante dintre un anumit sens şi o unitate fonică, care este morfemul, componenta fonică poate fi realizată prin unul sau mai multe elemente. La organizarea structurii fonice a morfemului participă unităţi fonice segmentale (vocale şi consoane) dar şi accentul, marcă suprasegmentală. Accentul face parte, împreună cu unităţile segmentale, din structura morfemului, fiind asociat cu una dintre componentele vocalice ale cuvântului. În limba română, componenta fonică minimală purtătoare de sens se modifică atât în derivare (**cas**-ă, **căs-uţ**-ă), cât şi în flexiune (**vind**-e, **vând**-ut) (cf. Bejan: 1995, p. 23).

Structura morfematică a cuvântului flexibil

O particularitate a cuvântului flexibil o constituie faptul că este reprezentat printr-o multitudine de forme. De exemplu, mulţimea de unităţi lingvistice (*casă, casa, casele, casei, caselor*) reprezintă unitatea lexicală *casă.* Cuvântul *casă* există şi funcţionează ca realitate a limbii române prin aceste forme ale sale.

Cuvântul ca unitate a limbii (lexem, în terminologia unor cercetători) nu trebuie confundat cu termenul *text,* care se referă la orice secvenţă fonică (notată prin litere) cuprinsă între pauze; în această accepţiune, orice formă este un „cuvânt-text". *Cuvântul lexicografic,* tratat ca articol de dicţionar, este reprezentat simbolic prin una dintre cele 2 forme ale sale, utilizată ca titlu al articolului.

Orice formă a unui cuvânt flexibil este reprezentată prin cel puţin două unităţi morfematice, dintre care una este totdeauna realizată pozitiv. Componenta purtătoare a sensului lexical poate fi reprezentată prin una sau mai multe unităţi morfematice, dintre care una singură reprezintă un morfem independent. Cea de a doua componentă a oricărei forme, a cărei ocurenţă

presupune suportul componentei lexicale, este reprezentată prin una sau mai multe unităţi morfematice dependente realizate pozitiv sau negativ.

Radicalul, componenta lexicală a cuvântului flexibil este totdeauna realizat pozitiv şi reprezintă partea constantă, prezentă în diferitele forme ale paradigmei, şi este cel care asigură unitatea cuvântului, pe când componenta gramaticală (flectivul), alcătuită din unităţi morfematice dependente, subordonate categoriilor gramaticale, diferă de la formă la alta şi este compatibilă şi cu realizarea negativă a unităţilor morfematice din care este alcătuită.

Radicalul se poate reduce la o unică unitate morfematică, reprezentând un morfem independent: **pădur**-e, **cas**-ă sau poate fi reprezentat printr-o grupare de morfeme lexicale care cuprind şi unul (căs-**uţ**-ă) sau mai multe (**ne-îm**-pădurit-ă) morfeme lexicale dependente.

Flectivul poate fi analizabil (cas-**a)** sau neanalizabil (cas-**e+le**). Componenţa flectivului depinde de tipul de flexiune (nominală, verbală) în care poate fi încadrată paradigma din care face parte forma respectivă. Plasat, în mod normal, după radical flectivul se disociază. Componentele sale pot fi situate atât înainte, cât şi după radical: cas-**e**, cas-**e-le**, dar şi **o** cas-**ă**, **am** intr-**a-t**.

UNITATEA DE ÎNVĂŢARE II
SUBSTANTIVUL

Timp alocat: 4 ore

Conţinutul acestei clase era cuprins în denumirea mai largă de *nume,* folosită pentru prima dată în antichitatea greacă de Parmenide (secolul al VI-lea d.H.), fără o accepţiune gramaticală. Este o clasă lexico-gramaticală deschisă, ce reprezintă aproximativ 50% din totalul cuvintelor limbii române.

Definire: partea de vorbire flexibilă care denumeşte fiinţe, lucruri, fenomene ale naturii, acţiuni, stări, însuşiri, relaţii. Este o clasă lexico-gramaticală deschisă, care cuprinde „aproximativ 50% din totalitatea cuvintelor din limba română" (GALR, 1, p. 61). Categoriile morfologice ale substantivului sunt: ***genul***, ***numărul şi cazul***.

Felul substantivelor

A. **După înţeles** (natura denumirii)

a) comune: (denumesc obiecte de acelaşi fel) *ecran, poem, rucsac, prieten*;

b) proprii: (denumesc numai anumite obiecte considerate izolat pentru a le distinge de celelalte din clasa lor). Ele pot fi: nume de persoane sau antroponime (prenume, nume de familie, supranume, nume de fiinţe mitologice sau de personaje literare): *Făt-Frumos, Ana-Maria/Anamaria, Varlaam, Rosetti, Philippide*; nume de animale sau zoonime: *Lache, Joiana, Dumana*; nume de locuri sau toponime (nume de ape, forme de relief, localităţi, regiuni): *Sânnicolaul Mare, Haţeg, Peru, Păcurariu, Rotariu, Vasiliu, Trotuş, Ciudad de Mexico* [*siudad de mehico*]; nume de întreprinderi

şi de instituţii: *Institutul de Lingvistică*; nume de corpuri cereşti sau astronime: *Carul Mare*; nume sau titluri de opere literare, ştiinţifice, artistice sau de documente istorice: *Rapsodia română*; nume de evenimente istorice: *Unirea Principatelor*, *Evul Mediu*; nume de sărbători: *Anul Nou*, *Crăciun*, *Bobotează*; nume – sau mărci – de produse industriale; nume de vehicule: *Citroen* [*sitroen*].

B. **După alcătuire** (formă)

a) simple: *cocs, casting, catharsis*;

b) compuse:

- **prin contopire**: *Câmpulung*; *blocnotes*;

- **prin alăturare**: *bun-rămas, bun-simţ, bun-gust, mamă-soacră, prim-ministru, formular-tip, Cluj-Napoca, Târgu-Neamţ, Târgu-Ocna, Alba Iulia*;

- **prin abreviere**: *Euroasia, Romtelecom*.

Substantivele simple pot fi ***primare***: *carte, pernă* etc. sau ***derivate***: *descojire, geamgiu, îndoială*.

Se scriu cu cratimă substantivele compuse dintr-un substantiv în N. şi unul în G. – *floarea-soarelui*; din două substantive legate prin prepoziţie: *cal-de-mare, arbore-de-cacao, poale-n-brâu, viţă-de-vie, floare-de-colţ*; dintr-un substantiv şi un adjectiv: *argint-viu, Bucureşti-Nord*; dintr-un substantiv şi un verb: *gură-cască.* Se scriu într-un cuvânt substantivele compuse în care componentele nu-şi mai păstrează individualitatea morfologică: ***bunăvoinţă***, ***G. D. – bunăvoinţei***, nu ***bunei voinţei***.

Substantivele proprii se scriu cu majusculă, indiferet de locul pe care-l ocupă în propoziţie sau în frază. Acestea se scriu corect astfel: *Serviciul de contabilitate, Departamentul de limba română, Gramatica limbii române, Unirea Principatelor, Învierea, Arcul de Triumf, Alba Iulia, Baia Mare, Secţia de filologie şi literatură a Academiei Române*.

CATEGORIA GRAMATICALĂ A GENULUI

Genul este „expresia lingvistică a referinţei la genul natural, cu menţiunea că între genul gramatical şi cel natural există numeroase nepotriviri. În lingvistica românească, problema genului este controversată, discuţie existând, îndeosebi, cu privire la existenţa celui de-al treilea gen, genul neutru”. (cf. Iorgu Iordan/Vladimir Robu, *LRC*, 1978, p. 379*).*

Genul se recunoaşte prin forma determinantului, după cum un substantiv admite să fie precedat, la singular şi la plural, de:

un – doi sau *acest – aceşti* pentru substantivele de genul masculin;

o – două sau *această – aceste* – pentru cele de genul feminin;

un – două sau *acest – aceste* – pentru cele de genul neutru.

În limba română substantivul cunoaşte trei genuri: *masculin, feminin, neutru*.

a) **Genul masculin –** fiinţe de sex bărbătesc sau entităţi care, prin obişnuinţă, sunt socotite masculine: *senator, proroc, prim-secretar, disident, Sfântul Duh*;

b) **Genul feminin** – fiinţe de sex femeiesc sau lucruri considerate, prin tradiţie, feminine: *prim-solistă, coexistenţă, alee, disertaţie, premisă, nonviolenţă, situaţie-limită, jurisdicţie, mamă-soacră, enclavă, Sfânta Treime*;

c) **Genul neutru –** în general, nume de lucruri: *proiect, rucsac, bloc-turn, cuvânt-titlu, prim-plan, cuvânt-cheie, formular-tip, bloc-notes, aisberg, glasvand*.

Genul se deosebeşte după ***desinenţele*** de ***număr*** şi ***caz***, precum şi după comportamentul diferit în flexiune. Între ***genul gramatical*** şi cel ***natural*** (după sex) ***nu*** există totdeauna o corespondenţă, ci dimpotrivă:

nume de lucruri (inanimate) apar la masculin sau feminin: *pom*, *casă*, *basma*, sau nume de fiinţe (animate) apar la neutru: *dobitoc*, *trib*.

- **Substantivele epicene**: acele nume de animale, păsări sau insecte care au o singură formă pentru masculin şi feminin: *gândac*, *ţânţar*, *fluture*, *elefant* etc.
- **Substantive mobile**: nume de fiinţe care au o formă pentru masculin şi alta pentru feminin: masc. – *copil*, *profesor*; fem. – *copilă*, *profesoară*.
- **Moţiunea –** procedeu cu ajutorul căruia se formează femininul de la masculin şi/sau invers: *elev/elevă*, *raţă/răţoi* etc. Cele mai frecvente **sufixe moţionale** sunt: fem. *-ă*, *-iţă*, *-ească*, *-că*, *-oaică*, *-toare*; masc. *-oi*, *-an*.

CATEGORIA GRAMATICALĂ A NUMĂRULUI

Numărul este o categorie gramaticală flexionară impusă de realitatea materială obiectivă; la baza lui stă conceptul de cantitate. *Numărul* rezidă în posibilitatea de exprimare a existenţei unuia sau mai multor exemplare dintr-o categorie de obiecte; un singur obiect (*singular*) sau mai multe obiecte (*plural*) pentru un substantiv şi pentru părţile de vorbire legate de substantiv (articol, adjectiv, numeral, pronume); un singur autor (singular) sau mai mulţi autori (plural) în cazul verbului.

Majoritatea substantivelor din limba română sunt susceptibile de ambele valori de număr, dar există şi substantive *defective* de singular/plural, care datorită semantismului lor se folosesc în limba literară, fie numai cu forma de singular, fie cu forma de plural. Unele substantive nu comportă în flexiune opoziţii de număr, rămân invariabile la plural: *arici*, *ochi*, *pui*, *unchi*; *învăţătoare*, *nume*, *pronume*, *pântece* etc. Altele prezintă forme neregulate de plural: *cap-capete*, *noră-nurori*, *om-oameni*.

În limba română există substantive care au la singular două forme: una de genul masculin sau neutru şi alta de genul feminin: *călăuz-călăuză, rod-roadă, rotocol-rotocoală*. Există şi substantive cu forme multiple de plural, dar cu diferenţieri semantice: *bobi* (de ghicit) – *boabe* (de struguri, de fasole etc.); *cocoşi* (păsări) – *cocoaşe* (la om, la cămile); *ochi* (de om, de animale) – *ochiuri* (de geam, de apă, de ouă). Diferenţierile semantice s-au adâncit, uneori, atât de mult, încât au dus la apariţia unor omonime: *capete* (de oameni, animale) – *capi* (conducători, şefi) – *capuri* (promontorii); *corni* (arbori, instrumente) – *coarne* (de animale) – *cornuri* (produse alimentare).

Substantivele feminine au la plural desinenţele *-e* şi *-i*: *boli, căpşuni* şi *şcoli* (nu: boale, căpşune, şcoale); *haine, telegrame, uliţe, uzine* (nu: hăini, telegrămi, uliţi, uzini).

O parte dintre substantivele feminine au forme de plural în *-le* şi *-li* (sau *-i*): *balamale-bălămăli*.

Substantivele neutre în majoritatea neologismelor au forme în *-e* şi în *-uri*: *albuşe-albuşuri, cămine-căminuri, chibrite-chibrituri, hotele-hoteluri, obiceie-obiceiuri* etc.

Există în limba română *substantive defective de număr*, numite *substantive singularia tantum* şi *pluralia tantum*. Cele *singularia tantum* denumesc obiecte a căror existenţă e concepută numai sub aspectul unui exemplar unic, sunt nonnumărabile, au o flexiune incompletă sau defectivă: *sânge, lapte, aur, aer, odihnă, curaj, încredere, idealism, Gheorghe, Ion, Ionescu, Vasilache* cu toate că ele pot fi folosite şi la plural: *Gheorghii, Ioneştii, Vasilachii, Emineştii, Grigoreştii* etc.; *Oltenia, Moldova, Craiova, Crăciun, Ajun, cinste, înţelepciune, lână, box, canotaj, algebră, astronomie* etc.

Substantivele pluralia tantum sunt cele care denumesc obiecte a căror existenţă e concepută sub aspectul unei multiplicităţi de exemplare din aceeaşi categorie: *ochelari, tăiţei, ardei, lapţi, Paşcani, Afumaţi, Buşteni*

(după Corneliu Dumitriu – *Compendiu de gramatică românească*, p. 78), *Ploieşti*, *Botoşani*, *Câmpurile*, *Fântânele*, *Paşti*, *Florii*, *cleşte* etc.

Atunci când opoziţia de număr nu se realizează în flexiunea tuturor substantivelor, *Gramatica Academiei* împarte substantivele în *numărabile* sau *discrete* care participă la opoziţia de număr singular/plural, şi substantive *nonnumărabile*, la care flexiunea se reduce doar la unul din termenii opoziţiei, singular sau plural.

Substantivele numărabile au flexiune completă cu formă distinctă de număr (*lup-lupi*; *casă-case*, *tablou-tablouri*) sau prezintă o formă unică pentru ambele numere: *arici*, *învăţătoare*, *nume*.

În plan sintactic, categoria gramaticală a numărului, la fel ca şi cea a genului sau a diatezei, se manifestă prin acordul gramatical: *acest copil – aceşti copii*, *acest drum – aceste drumuri*, sunt substantive variabile care au forme diferite pentru fiecare context. Substantivele invariabile au aceeaşi formă pentru singular şi pentru plural: *acest unchi – aceşti unchi*, *această învăţătoare – aceste învăţătoare*.

Substantivele defective sunt compatibile cu un singur context adjectival, fie la singular (acest *aer*, această *cinste*), fie la plural (aceşti *ochelari*, aceste *icre*).

În plan morfologic, categoria numărului se realizează prin selectarea anumitor *afixe* (desinenţe), articole, prin alternanţe vocalice/consonantice specifice, în funcţie de apartenenţa substantivelor la o anumită clasă de gen.

Formarea pluralului

Masculin		Feminin		Neutru	
Singular	Plural	Singular	Plural	Singular	Plural
Ø/pom u, u/codru maestru e/munte ă/tată	i/pomi i, i/codrii maiştri i/munţi i/taţi	ă/clasă ă/bancă e/disertaţie Ø/manta ă/marfă e/alee, vreme, reflecţie – gândire	e/clase i/bănci i/disertaţii le/mantale -uri/mărfuri -uri/vremuri	Ø/parc Ø/oraş u,u/lucru, tablou u,u/cadru,antreu, curcubeu u/studiu	-uri/ parc**uri** -e/oraşe -uri/ lucr**uri**, tablo**uri** e/cadre curcubeie i/studii

- **Alternanţe vocalice** în trecerea de la singular la plural:

  a/ă – rană/răni; **a/e – masă/mese**; **ă/e – băţ/beţe**; **â/i – cuvânt/cuvinte**;

  o/oa – covor/covoare; **oa/o – comoară/comori**.

- **Alternanţe consonantice**: **d/z – ladă/lăzi; t/ţ – băiat/băieţi; s/ş – urs/urşi;**

  g/ğ – dungă/dungi; **c/č – fiică/fiice**; **l/Ø – cal/cai**; **str/ştr – astru/aştri**.

- **Substantivele defective de număr**:

  - cu forme numai la singular:

    - *comune*: grâu, var, sclavagism, fier, aur, volei, nume de materii, însuşiri, creştinism, catolicism, înţelepciune, stări de obicei sau ape;

    - *proprii*: Instanbul, Ceahlău, Ion, Dunăre, munţi, persoane, locuri, Constanţa, Olt;

- cu forme numai la plural :
  - *comune*: icre, câlţi, tăiţei, măruntaie, zori, (unele nume de materii, şale, foale, iţari, ochelari, nume de locuri, munţi);
  - *proprii*: Iaşi, Balcani, Carpaţi, Alpi, Apenini.

- **Substantive cu forme multiple de singular sau de plural**:
  - la singular: oaspete/oaspe; pântece/pântec;
  - la plural: cu acelaşi înţeles – **boli/boale**; **coli/coale**;
    - cu înţeles diferit: **coarne** (la animale)**/cornuri** (de mâncat)**/corni** (pomi).
- **Substantive colective** (a căror formă de singular are înţeles de plural):
  - substantive simple (primare): **hoardă**, **herghelie**, **stol**, **turmă**, **trib** etc;
  - substantive derivate: **aluniş**, **frunziş**, **ţărănime**, **stejăriş** etc.

Substantivele: **alămuri**, **dulceţuri**, **mătăsuri** au sensul unui plural colectiv, indicând soiuri, sortimente sau bucăţi din materia respectivă.

CATEGORIA GRAMATICALĂ A CAZULUI

Categoria gramaticală a cazului este în dependenţă de raporturile şi funcţiile sintactice ale cuvântului în cadrul enunţului.

Categoria gramaticală a cazului cuprinde în limba română cinci termeni (cazuri): *nominativ* (N.), *acuzativ* (Ac.), *genitiv* (G.), *dativ* (D.) şi *vocativ* (V.), care se manifestă în flexiunea nominală prin forme distincte şi forme omonime, organizate într-un sistem de opoziţii caracteristice.

Gramatica Academiei specifică existenţa unui al şaselea caz, numit *caz locativ*, *caz temporal*, *caz direct* sau *neutru*. Aceasta vizează formele substantivului ce nu acceptă substituţia cu pronume personale: *Citeşte toată **ziua**. Aşteaptă **ore** întregi*, substantive adeseori în expresii verbale sau

adjectivale (*a se supăra foc*, *sănătos tun*, *plin ochi*). Posibilitatea de substituire a unora dintre substantivele de acest fel prin *adverbe* (*Citeşte* ***îndelung***. *Aşteaptă* ***mult***, respectiv, *a se supăra* ***tare***, *foarte* ***plin***, *sănătos pe deplin*) indică o schimbare a valorii gramaticale (conversiune). *Adverbializarea* substantivelor de acest fel este marcată de neparticiparea la opoziţiile de număr, caz şi determinare.

În flexiunea substantivelor, *categoria cazului* se caracterizează prin *sincretismul* sau *omonimia* unor cazuri şi anume prin identitatea formelor diferenţiate însă, prin relaţiile şi funcţiile lor sintactice.

Sincretismul cazurilor din flexiunea nominală este evidenţiat în raport cu pronumele personal, în paradigma căruia cazurile sunt exprimate prin forme distincte. Substituţia cu formele cazuale corespunzătoare ale pronumelui personal poate dezambiguiza omonimia cazuală (N.=Ac.) a substantivelor. În enunţurile *Merge* ***copilul****.*, *Mângâie* ***copilul****.*, omonimia N.=Ac., realizată prin aceeaşi formă a substantivului ***copilul***, se rezolvă prin formele distincte ale substitutului: în primul enunţ: ***El*** *merge*, dar în al doilea enunţ: ***Îl*** *mângâie*.

În plan *sintactic*, cazurile substantivelor pot fi caracterizate sub aspect relaţional, precum şi prin raportarea la funcţiile sintactice.

Din punct de vedere relaţional, cazul *vocativ* se caracterizează, în principiu, prin *nondependenţă sintactică*, deosebindu-se de celelalte cazuri (N., Ac., G., D.), care admit relaţii de inter-dependenţă în cadrul enunţului.

Vocativul poate constitui un enunţ de sine stătător *Băiete*! *Copile*! *Fraţilor*! *Oameni buni*! sau poate fi inclus parantetic într-un enunţ. Independenţa cazului vocativ se manifestă prin absenţa funcţiilor sintactice. Topica vocativului este liberă. (***Băiete***, *unde te duci*? *Ce faci*, *băiete*?)

NOMINATIVUL substantivelor exprimă prototipic funcţia sintactică de *subiect* în relaţie de inerenţă/interdependenţă cu un verb cu funcţia de predicat, căruia îi impune acordul în persoană şi număr.

***El** scri**e**.*

***Ei** scri**u**.*

Nominativul substantivelor poate actualiza funcţia sintactică de *apoziţie*: *Mihai, **prietenul meu**, pleacă la teatru.*, precum şi funcţia de *nume predicativ* în relaţie cu un verb copulativ şi un nominal – subiect: *Mihai este/se face/ajunge/devine **profesor**.*

Nominativul realizează funcţia de *element predicativ suplimentar* când se află în raport de dublă dependenţă sintactică simultană faţă de un regent de tip verbal şi un regent de tip nominal.

Nominativul corespunde în funcţie de caracteristicile *semantice* ale verbului coocurent unor roluri tematice diferite impuse de verbe de acţiune:

- agentul: *Mama* găteşte. *Elevul* scrie.
- pacientul: *Bunicul* este consultat de medic.
- beneficiarul: *Studentul* a obţinut o bursă.
- instrumentul: *Plugul* ară ogorul.
- cauza: *Vântul* a doborât copacii cei mai înalţi.
- ţinta: *Copilul* primeşte cadouri.
- experimentatorul: *Omul* se teme de fulgere.
- locativ: Mă doare *piciorul*. Mă ustură *ochii*.
- posesorul: *Bunicul* are o casă de vacanţă la Constanţa.

ACUZATIVUL este impus substantivelor de verbe tranzitive (El citeşte *o carte*), şi prin analogie, de interjecţiile tranzitive (Iată *casa*. Uite *drumul*.), realizând funcţia sintactică de *complement direct*.

- subiect: A venit *la lume*!
- nume predicativ: Cartea-i *de la Ion*.
- atribut substantival apoziţional: Pe vecin, *adică pe Ion*, îl cred.
- atribut substantival prepoziţional: Clubul *de pe lângă* acea *asociaţie* e activ.

- complement indirect: Şi-a amintit cu duioşie *de tata*.
- complement de agent: Mihai e chemat *de tata*.
- circumstanţial de loc: Cartea e *pe noptieră*.
- circumstanţial de timp: simplu: Vine *pe la prânz*.; complex: *La vârsta de cinci ani,* Enescu cânta la vioară.
- circumstanţial de mod: propriu-zis: Munceşte *cu plăcere*.; de măsură: A obţinut *cu paisprezece metri* mai mult.; comparativ: Învaţă *ca Elena*.
- circumstanţial de cauză: Cântă *de foame*.
- circumstanţial de scop: Lucrează *pentru ajutorarea* bolnavilor.
- circumstanţial condiţional: Vei avea mari bucurii *în caz de reuşită*.
- circumstanţial concesiv: Maşina, *cu tot praful scos*, a reţinut atenţia juriului.
- circumstanţial consecutiv: Era bolnav *de moarte*.
- circumstanţial instrumental: A reuşit *prin voinţă*.
- circumstanţial sociativ: Cântă *împreună cu sora* sa. A venit *fără tatăl* său.
- circumstanţial de relaţie: „Se apropie [...] Un bătrân atât de simplu, *după vorbă, după port*".
- circumstanţial opoziţional: *În loc de recunoştinţă* s-a ales cu indiferenţa ei.
- circumstanţial cumulativ: Trimisese şi alimente *pe lângă îmbrăcăminte*.
- circumstanţial de excepţie: Nu a lipsit nimeni, *în afară de Ion*.
- element predicativ suplimentar: A găsit emisiunea *drept tribună* a românismului.
- atribut circumstanţial condiţional: Un elev, *cu puţină ambiţie,* s-ar descurca în faţa oricărui subiect.

Acuzativul este *cazul-regim* al *prepoziţiilor de tipul* (către, cu, fără, de, despre, din, dintre, dintru, în, între, întru, la, lângă, pe, peste, prin, printre, spre, sub), dar şi al *locuţiunilor prepoziţionale*: (în caz de, afară de, în loc de).

Cazului acuzativ, îi sunt caracteristice roluri tematice atribuite de verbe de acţiune:

- pacientul: El construieşte *o casă*.
- beneficiarul: Învaţătoarea îi învaţă pe copii *alfabetul*.
- ţinta: Vecinul l-a ajuns *pe hoţ* din urmă.

- mai rar, de verbe „psihologice”:

- experimentatorul: *Pe copil* îl dor picioarele.

Substantivul în Ac. îndeplineşte, aparent, rolul de **subiect** al propoziţiei în două situaţii:

- într-o propoziţie eliptică (din care lipseşte subiectul): *Au venit **dintre copii** mai devreme*; – (în exprimări neliterare) = *Au venit* (***unii***/***câţiva***) ***dintre copii** mai devreme*.

- însoţit de prepoziţia *la* cu înţeles superlativ privitor la cantitate: *Au venit **la copii***! = *Au venit **foarte mulţi copii***!

În prima situaţie, este bine să se reconstituie subiectul absent, acordând substantivului în Ac. adevărata sa funcţie de **atribut substantival prepoziţional** pe lângă partea de vorbire prin care se exprimă subiectul subînţeles.

În a doua situaţie, este posibilă schimbarea valorii gramaticale a prepoziţiei *la,* care se comportă gramatical ca un determinant adjectival/adverbial al substantivului.

GENITIVUL este cazul subordonării unui nominal faţă de un alt nominal sau faţă de un substitut al nominalului: *elevul **şcolii***.

El este cazul apartenenţei, al creaţiei cf. lat. *genitivus* „din naştere, creator” – un obiect este ***al*** *cuiva*.

Funcţii sintactice:

- subiect: *Ai familiei* plecaseră.
- nume predicativ: Părerea-i *a* întregii *comisii*.
- atribut substantival: genitival: Străzile *oraşului* sunt largi.; apoziţional: Colegul lui Ion, *adică al prietenului meu*, e cu noi.; prepoziţional: Lupta *contra etnobotanicilor* continuă.
- complement indirect: Ne-am sfătuit *asupra problemei*.
- circumstanţial de loc: S-a înălţat *deasupra munţilor*.
- circumstanţial de timp: Va sosi *înaintea celorlalţi*.
- circumstanţial de cauză: *Din cauza ploii* n-am venit.
- circumstanţial de scop: Se pregătesc *în vederea redeschiderii* cursurilor.
- circumstanţial condiţional: *În locul fratelui*, nu te credeam.
- circumstanţial concesiv: *În ciuda eforturilor* depuse de proiectanţi, lucrarea nu e gata.
- circumstanţial de relaţie: Nu s-au pronunţat *asupra sentinţei*/*referitor la sentinţă.*
- circumstanţial opoziţional: *În locul recunoştinţei*, s-a ales cu indiferenţa ei.
- complement circumstanţial de excepţie: Nu a lipsit nimeni, *cu excepţia Mariei*.

Prepoziţiile care cer genitivul sunt: *asupra, contra, împotriva, înaintea, deasupra, dedesubtul*, precum şi locuţiunile prepoziţionale *în faţa, din*

cauza, din pricina, în vederea, în locul, în scopul, în ciuda, în pofida, în privinţa, din punctul de vedere (al), în locul, în afara, cu excepţia.

Cazul genitiv are semnificaţia generală de *caz al posesiei*, exprimând posesorul unui obiect (cartea *elevului*, grădina *mamei*). În cazul numelor de acţiune sau de stare, *genitivul subiect* exprimă rolul de *agent* (plecarea *copiilor* în tabără), iar *genitivul obiect*, pe cel de *pacient* (realizatorul *emisiunii*).

Cazul G. are **mijloace de exprimare** specifice:

- **desinenţa de G. D. *-e*, *-i*** (numai la substantivele feminine, singular): *această fat**ă**/**a** acestei fet**e**; o curt**e**/**a** unei curţ**i***;

- **articolul posesiv-genitival *al*, *a*, *ai*, *ale*** (înainte şi după substantivele nearticulate): ***al*** *mamei copil*/*copil* ***al*** *mamei*; ***a*** *elevului notă*/*notă* ***a*** *elevului*; ***ai*** *şcolii profesori*/*profesori* ***ai*** *şcolii*; ***ale*** *oraşului grădini*/*grădini* ***ale*** *oraşului*;

- **articolul hotărât**:

  - **enclitic** (cu rol de desidenţă) ***-lui*, *-i*, *-lor***: *începutul anu**lui***; *fereastra clase**i***; *glasurile copii**lor***;

  - **proclitic *lui***: *prestigiul* ***lui*** *Ion; porunca* ***lui*** *vodă*;

- **articolul nehotărât *unui*, *unei*, *unor***: *rostirea* ***unui*** *cuvânt*; *scrierea* ***unei*** *litere*; *citirea* ***unor*** *lecţii*;

- **prepoziţiile**: *asupra, contra, împotriva, deasupra, dedesuptul, înaintea, înăuntrul* etc. şi **locuţiunile prepoziţionale**: *din/în/prin faţa, din/în/prin spatele, de/pe deasupra, de/pe dedesubtul, în jurul, de jur împrejurul, în locul, din/în josul, din/în susul, în/de-a lungul, din cauza, din pricina, în scopul, în vederea, în cazul, în ciuda, în pofida, în privinţa, cu excepţia, în afara* etc.

Ca şi în cazul Ac., G. unele substantive pot îndeplini, în propoziţii eliptice, **funcţia sintactică** de:

- **subiect**: ***Ai casei*** *lucrează*; (***Cei ai casei*** *lucrează.*); *Florile mele sunt frumoase,* ***ale mamei*** *s-au uscat.* (*...**cele ale mamei** s-au uscat.*);

- **complement direct:** ***Pe ai casei*** *nu i-am văzut.* (***Pe cei ai casei*** *nu i-am văzut.*); *Nu-i ajută pe ai lui, ci* ***pe ai vecinului***. (*... **pe cei ai vecinului***).

Se recomandă şi în acest caz reconstituirea părţilor de propoziţie absente, mai ales pentru a explica corect folosirea unei forme de G. cu o prepoziţie de Ac.

DATIVUL reprezintă cazul dăruirii, cf. lat. *dativus* „dat“, după *do, dare* „a da” şi arată că un obiect este dat *cuiva*.

Funcţii sintactice:

- complement indirect: I-a spus *lui Mircea*.
- nume predicativ: Opera-i *conform planului*.
- atribut substantival: apoziţional: Lui Ion, vecinului, i-am dat bicicleta; atribut prepoziţional: Opera *conform planului* va fi o izbândă.; în dativ: „*Semnelor* vremii profet...”, El îi vine nepot *mamei.*
- circumstanţial de loc (în dativ): Spaima îl ţintuise *locului* (locativ).
- circumstanţial de mod propriu-zis: Procedează *conform proiectului*.
- circumstanţial instrumental: A izbutit *datorită perseverenţei*.

Cazul dativ poate exprima rolurile tematice de *beneficiar* (Mama pregăteşte *copiilor* o surpriză), *ţinta* (I-a trimis *mamei* un pachet.), în cazul verbelor de acţiune; sau de *experimentator*, în cazul verbelor „psihologice” (*Copilului* îi place jocul.).

Acest caz are rol tematic *locativ*: Stai *locului*!, realizat mai rar.

Prepoziţiile-regim sunt: *conform, contrar, potrivit, aidoma, asemenea, datorită, graţie, mulţumită*.

Cazul D. are **mijloace de exprimare comune cu genitivul**, cu următoarele deosebiri:

- absenţa locuţiunilor prepoziţionale;
- prezenţa unor prepoziţii specifice: *datorită, graţie, mulţumită, potrivit, conform, contrar, aidoma, asemenea*.
- absenţa articolului posesiv-genitival.

VOCATIVUL este cazul adresării, al chemării directe, cf. lat. *vocativus* „care serveşte pentru a chema".

Poate avea funcţia sintactică de *atribut substantival apoziţional*: Vecine, *Ioane*, ajută-mă!; explicativ (simplu: Ioane, *băiete*, vino acum! – acordat în caz cu substitutul; complex: Voi, *români din timpurile de azi*, credeţi în iubire. – grup al vocativului, analizabil la nivelul părţilor de propoziţie).

Cazul vocativ are:

- forme identice cu N.: *am un **frate**; frate, **vino***!
- mijloace de exprimare proprii:

• desinenţe de V.:

-e, la substantivele masculine, singular, nearticulate: *băiet**e***!, *bărbat**e***!, *Doamn**e***!, *Ioan**e***! etc.

-ule, la substantivele masculine şi neutre, singular, incluzând forma articolului hotărât: *om**ule***!, *domn**ule***!, *animal**ule***!, *Rad**ule***! etc.

-o, la substantivele feminine, singular: *fat**o***!, *mândr**o***!, *An**o***!, *Mari**o***! Şi la substantivele proprii masculine (cu terminaţia *-a*): *Predo*!, *Tomo*! etc.

-lor, la substantivele comune, masculine, feminine şi neutre, plural, articulate: *fraţi**lor***!, *fete**lor***! etc.

Substantivele în V. se folosesc, de obicei, împreună cu:

- pronumele personale: *tu*, *voi*;
- pronumele de politeţe: *dumneata*, *dumneavoastră*;
- termeni de adresare: *domnule*, *doamnă*, *domnişoară*, *părinte*;
- interjecţii apelative populare: *mă*!, *bă*!, *bre*!;
- verbe la modul imperativ: *stai*!, *plecaţi*!, *du-te*!.

Substantivele în cazul V., singure sau cu tot grupul pe care îl formează, sunt separate de celelalte cuvinte din text prin virgulă sau prin semnul exclamării, care marchează intonaţia.

TABEL SINOPTIC FUNCŢII SINTACTICE

Nr. Crt.	**CAZUL**	**FUNCŢII SINTACTICE**	**ÎNTREBĂRI**
1.	NOMINATIV - N.	Subiect; Nume predicativ; Atribut substantival apoziţional	**cine?, ce?** **cine, ce, cum este subiectul?** **care?**
2.	ACUZATIV - Ac.	Complement direct Complement indirect Complement de agent Complemente circumstanţiale de loc, de timp, de mod, de cauză, de scop, condiţional, concesiv, consecutiv; Atribut substantival prepoziţional	**pe cine?, ce?** **despre cine (ce)?, cu cine (ce)?, la cine (ce)?, pentru cine (ce)?** **de (către) cine?** **unde?, când?, cum?, de ce?, în ce scop?, cu ce condiţie?** etc. **care?, ce fel de?**
	GENITIV - G.	Atribut substantival genitival; Nume predicativ;	**(al, a, ai, ale) cui?**

3.		Diferite tipuri de complemente circumstanţiale, când genitivul este cerut de prep. sau loc. prep.	
4.	DATIV - D.	Complement indirect; Diferite tipuri de complemente circumstanţiale cu dativ cerut de prepoziţie sau loc. prep.; Atribut (pe lângă subst. nearticulate care denumesc grade de rudenie, profesiuni, funcţii).	**cui?**
5.	VOCATIV - V.	Nu are funcţie sintactică, exprimă o chemare, strigare, rugăminte.	-

Declinarea substantivului

Declinarea substantivelor nearticulate/articulate nehotărât:

CAZUL	**MASCULIN**		**FEMININ**		**NEUTRU**	
	Singular	Plural	Singular	Plural	Singular	Plural
N.	(un) păianjen	(nişte) păianjeni	(o) statuie	(nişte) statui	(un) păienjeniş	(nişte) păienjenişuri
Ac.	(pe/cu/despre) (un) păianjen	(pe/cu/despre) (nişte) păianjeni	(pe/cu /despre) (o) statuie	(pe/cu/ despre) (nişte) statui	(pe/pe /cu/despre) (un) păienjeniş	(pe/cu/ despre) (nişte) păienjenişuri
G.	(al/a/ai/ale unui)	(al unor) păianjeni	(al unei) statui	(al unor) statui	(al unui) păienjeniş	(al unor)

	păianjen					păienjenişuri
D.	(unui) păianjen	(unor) păianjeni	(unei) statui	(unor) statui	(unui) păienjeniş	(unor) păienjenişuri

Declinarea substantivelor articulate hotărât:

CAZUL	**MASCULIN**		**FEMININ**		**NEUTRU**	
	Singular	Plural	Sing.	Plural	Singular	Plural
N.	păianjenul	păianjenii	statuia	Statuile	păienjenişul	păienjenişurile
Ac.	păianjenul	păianjenii	statuia	Statuile	păienjenişul	păienjenişurile
G.	păianjenu-lui	(al/a/ai/ale) păianjenilor	statuii	(al/a/ai/ale) statuilor	păienjenişu-lui	(al/a/ai/ale) păienjenişuri-lor
D.	păianjenu-lui	păianjenilor	statuii	Statuilor	păienjenişu-lui	păienjenişuri-lor
V.	păianjenu-le!!	păianjeni-lor!	-	-	-	-

Declinarea substantivelor proprii (nume de persoane):

CAZUL	MASCULIN	FEMININ	
N.	Nicolae	Ileana	Lili
Ac.	pe Nicolae	pe Ileana	pe Lili
G.	(al, a, ai, ale) lui Nicolae	(al, a, ai, ale) Ilenei	lui Lili
D.	lui Nicolae	Ilenei	lui Lili
V.	Nicolae!	Ileana! Ileano! Ileană!	Lili!

Declinarea substantivelor proprii nume geografice compuse:

a) două substantive în acelaşi caz:

N. Ac. – Târgu-Jiu; G. D. – Târgu-Jiului;

b) două substantive, al doilea în genitiv:

N. Ac. – Vatra Dornei; G. D. – Vetrei Dornei;

c) două substantive legate prin prepoziţie:

N. Ac. – Curtea de Argeş; G. D. – Curţii de Argeş;

d) un substantiv şi un adjectiv:

N. Ac. – Valea Lungă; G. D. – Văii Lungi

- Numele proprii care pot apărea la singular cu forme articulate – **Moldova**, **Oltul** etc. sau nearticulate – **Orăştie**, **Măcin** etc. se declină ca substantivele comune articulate.

- Substantivele masculine terminate la plural în **-ii** se scriu cu **-iii** la forma articulată hotărât: **fiii**, **copiii**, **vizitiii** etc.

- Substantivele feminine terminate în **-ie** fac G. D. singular articulat – **familie/familiei**, **academie/academiei** etc.

Situaţii speciale

I. NOMINATIV/ACUZATIV

I s-a furat maşina. (N.)

I-a furat maşina. (Ac.)

În aceste situaţii substantivele sunt în cazuri diferite care însă sunt identice din punct de vedere formal, prepoziţia excluzându-se, şi răspunzând la aceleaşi întrebări. (Pe stradă s-a întâmplat *un accident*./Pe pod am văzut *un accident*).

Nu intră în această discuţie „nominativul neraportat la verb” (Neamţu:1989, p. 21) aşa-numita *apoziţie falsă* şi apoziţia propriu-zisă: A călătorit toată *noaptea.* A stat două luni *la specializare*. (Ac.).

În practica analizei gramaticale elementare, deosebirea celor două cazuri nu se face direct, ci indirect, prin reflexele lor, funcţiile sintactice, care operează după un raţionament oarecum „răsturnat”, substituind cauza cu

efectul, după raţionamentul: nominativ pentru că e subiect, acuzativ pentru că e complement direct.

Pentru evitarea unor asemenea confuzii N. sau Ac. se recurge la o soluţie, denumită de G. G. Neamţu (1989, p. 22) „de sprijin reciproc", soluţie care are la bază reportarea la verb, considerat element fundamental în organizarea opoziţiei N./Ac.

I. Dacă verbul este intranzitiv sau contextual intravizat prin pronume reflexiv în cazul Ac. (*mă, te, se*), diateza pasivă sau printr-un alt complement direct, forma cazuală de N. Ac. nu poate reprezenta decât N. Numărul nominativelor poate fi unu sau două.

I.1. Cu verbul auxiliar predicativ (copulativ) sunt posibile următoarele situaţii:

a) în structuri impersonale – un nominativ (nume predicativ): E *păcat* să nu vii la ore. E *o anomalie* să susţii aşa ceva.

b) în structuri personale pot fi:

b.1. două nominative (al subiectului şi al numelui predicativ): *Sportul* este *viaţa* mea. *Masa*-i *masă* şi *casa*-i *casă*.

b.2. un nominativ al subiectului, poziţia celuilalt nominativ fiind ocupată de propoziţia predicativă: Nu mereu *lucrurile* sunt ce-şi închipuie omul.

I.2. Dacă avem un verb predicativ pot fi următoarele situaţii:

a) un nominativ al subiectului: S-a stricat *broasca* de la uşă. Au fost cumpărate noi *cărţi* la bibliotecă. Îmi place *lectura*. S-a petrecut o *nenorocire*. I-a mai venit *o idee*.

b) două nominative (al subiectului şi al elementului predicativ suplimentar): Soţul meu a plecat (*ca*) *inginer* la o firmă din Canada, iar după 3 ani s-a întors *director*.

Dacă în aceste situaţii apariţia acuzativului (neprepoziţional) este exclusă, atunci este clar că verbul, fiind intranzitiv, refuză complementul

direct. „Nesocotirea regimului verbal duce la confuzia N./Ac., confuzie de tip *in absentia*” (Idem).

II. Cu verbul tranzitiv, acesta poate cere sau permite ocuparea ambelor poziţii (adică şi N. şi Ac.): *Cârpa* şterge *praful*. *Maşina* de tocat toacă *carnea*.

II.1. Gradul de obligativitate a ocupării celor două poziţii este diferit, deoarece sunt diferite şi relaţiile în care intră verbul cu ocupanţii celor două poziţii.

a) Cu nominativul (subiect), verbul intră în relaţie cu acord (în nr. şi persoană), relaţie care, judecată strict formal, face verbul termen subordonat.
b) În raport cu verbul tranzitiv, Ac. (CD) se constituie în subordonat şi de aceea, apariţia lui este facultativă.

Dacă într-un text există o singură formă de N. Ac., aceasta reprezintă Ac. numai dacă nu poate reprezenta N., el fiind încorporat într-un subiect inclus sau subînţeles. Ca verificare suplimentară se recomandă substituirea cu pronumele personale neaccentuate în Ac. (îl, o, îi, le), ca reprezentante absolute ale unui acuzativ cu funcţie de complement direct. Citea *o carte*/*O* citea.

II.2. Dacă în structură sunt prezente ambele forme de N. Ac., una va reprezenta nominativul, cu funcţie de subiect, iar cealaltă acuzativul, cu funcţie de complement direct: *Fumatul* favorizează *cancerul*. *Excepţiile* confirmă *regula.* Inversarea acestor forme s-ar solda cu o confuzie *in praesentia*.

II. Genitiv-Dativ

Broşa *mamei* e în cutie.

I-am dat *mamei* o broşă din argint.

Cele două situaţii, exprimate prin acelaşi substantiv, cu formă identică reprezintă o situaţie clasică de confuzie a celor două cazuri: genitivul şi

dativul. Această confuzie se poate prelungi în analiză prin confuziile pe care le creează în plan sintactic: substantivul în G. interpretat drept complement indirect, cel în dativ ca atribut. Deosebirea între cele două cazuri se poate face în mai multe moduri:

1. G. poate fi precedat de articolul posesiv-genitival, în timp ce D. nu admite această asociere: Maşina de tocat *a vecinului* este bună./*Vecinului nu îi plac câinii*. Dacă substantivul are formă de G. D. şi este precedat de *al, a, ai, ale* atunci este în cazul G., excluzându-se orice posibilitate ca el să se afle în D.
2. G. are ca regent un substantiv, faţă de care, în mod obişnuit, este postpus: Notele *studentului* au fost nesatisfăcătoare, − motiv pentru care funcţia acestuia va fi cea de atribut substantival genitival.

D. are ca regent un verb, mai rar un adverb sau o interjecţie: *Studenţilor* le place vacanţa. Ieri a fost o zi *favorabilă* drumeţiei. Vai *studenţilor* care nu citesc! În mod deosebit, D. poate apărea şi pe lângă un substantiv, situaţie în care găsim 2 tipuri:

- dativ în construcţii învechite: Preot *deşteptării* noastre, *semnelor* vremii profet! (Eminescu); domn *Ţării Moldovei* (Varlaam), nepot *surorii*. Substantivele din acest tip sunt în mod obligatoriu nearticulate enclitic, iar, ca înţeles, se încadrează în sfera celor care denumesc grade de rudenie, atribuţii, funcţii sociale;

- dativ în construcţie modernă. Am asistat la decernarea de premii *studenţilor* merituoşi. Acest tip de dativ apare pe lângă substantive de origine verbală (infinitiv lung). Apariţia D. pe lângă un substantiv se explică prin originea verbală a regentului.

3. Un alt mijloc de deosebire a celor 2 cazuri este cel al întrebărilor, modul cel mai frecvent utilizat, dar şi cel mai expus erorilor, motiv pentru care întrebarea ar trebui pusă înaintea (în stânga) regentului.
4. Când G. şi D. apar cu prepoziţii, acestea se constituie într-un criteriu de bază al diferenţierii, deoarece prepoziţiile sunt diferite pentru fiecare dintre cele 2 cazuri: Luptăm *împotriva* terorismului. (G)/S-a îmbolnăvit *datorită* fumatului (D). Campania *împotriva consumului* de alcool (G)/Îmbolnăvirea *datorită consumului* de alcool. (D).

UNITATEA DE ÎNVĂŢARE III
ARTICOLUL

Timp alocat: 2 ore

Este categoria lingvistică creată pe baza unei clase lexico-gramaticale abstracte, aceea a *pronumelui*. Sensul său este unul gramatical, iar funcţia este gramaticală. A fost introdus în clasificarea cuvintelor, la un loc cu conjuncţiile, ca unitate gramaticală fără o accepţie clară, de către Isocrate şi Anaximene (sec al VI-lea). Aristotel (sec. al IV-lea) l-a păstrat în cadrul celor „opt părţi ale expunerii verbale", delimitate după criterii lingvistice. De la Aristotel a fost preluat de către Aristarh, apoi de învăţaţii alexandrini şi de grămăticul grec Dionyssos Thrax. El a reapărut mai târziu, dar în gramaticile limbilor romanice, care, ca faze evoluate ale latinei, şi-au creat „articole" pe baza aceloraşi pronume demonstrative (Dobridor:1996, p. 31).

În limba română, articolul s-a format din pronumele demonstrativ latin. Articolul demonstrativ (adjectival) este o creaţie românească din pronumele demonstrativ moştenit.

Definire: partea de vorbire flexibilă care însoţeşte un substantiv, arătând în ce măsură obiectul denumit de acesta este cunoscut vorbitorului.

Clasificarea articolului

A. După înţeles:

- articolul hotărât (propriu-zis) – arată că obiectul denumit de substantiv este cunoscut vorbitorului sau considerat ca atare;

- articolul nehotărât – prezintă obiectul denumit de substantiv ca nefiind bine cunoscut de vorbitor;

- articolul posesiv (genitival) – leagă substantivul care denumeşte posesorul de obiectul posedat;

- articolul demonstrativ (adjectival) – leagă un adjectiv de substantivul regent.

B. După poziţie:

- articolul enclitic – se lipeşte la sfârşitul cuvântului: *omu**l**, carte**a***;

- articolul proclitic – se află în faţa substantivului determinat: ***un*** *caiet*/***nişte*** *caiete*;

- Articolul poate însoţi: un substantiv (atotputinţ**a**, **un** om, **lui** Mihai), un adjectiv (silitoru**l** elev, floarea **cea** frumoasă), un numeral (**al** doi**lea**, **a** dou**a**).

- Articolul se analizează împreună cu partea de vorbire pe care o însoţeşte.

- Articolul are forme omonime cu alte părţi de vorbire, dar poate fi identificat cu uşurinţă comparând opoziţiile de număr: - **un** caiet/**nişte** caiete; **un** caiet/**două** caiete (articol; numeral).

1. Articolul hotărât

Se ataşază la sfârşitul substantivului, direct sau cu ajutorul unei vocale de legătură, arătând că obiectul denumit de acesta este cunoscut vorbitorului.

Forme flexionare:

Cazul	**Masculin**		**Feminin**		**Neutru**	
	Singular	**Plural**	**Singular**	**Plural**	**Singular**	**Plural**
N. Ac.	-l, -le, -a	-i	-a	-le	-l,	-le
G. D.	lui, -i,	-lor	-i	-lor	-lui	-lor
V.	-le	-lor	-	-lor	-le	-lor

1. Prin articulare, unele adverbe şi locuţiuni adverbiale se transformă în prepoziţii şi locuţiuni prepoziţionale: **înaintea**, **înapoia**, **în faţa**, **asupra**, **contra**, **împotriva**, **dedesubtul**, **împrejurul**, **deasupra** etc.

2. Substantivele feminine nume proprii de origine autohtonă se articulează hotărât enclitic: cartea **Mariei / ...Ioanei** etc., iar cele de origine străină se articulează hotărât proclitic: cartea **lui Jeni**/...**lui Carmen** etc.

3. Substantivele articulate hotărât care denumesc momentele zilei sau diviziuni de timp îşi schimbă valoarea gramaticală şi devin adverbe: **ziua**, **seara**, **joia**, **vara** etc.

4. Când sunt precedate de prepoziţii, substantivele în Ac. **nu** se articulează: **merge la şcoală**, dar se articulează când sunt însoţite de un atribut: merge la **şcoala de muzică**.

2. Articolul nehotărât

Însoţeşte un substantiv, precedându-l întotdeauna, arătând că obiectul definit de acesta nu este cunoscut vorbitorului.

Forme flexionare:

CAZUL	MASCULIN		FEMININ		NEUTRU	
	Singular	Plural	Singular	Plural	Singular	Plural
N. Ac.	**Un**	**nişte**	**O**	**nişte**	**un**	**nişte**
G. D.	**unui**	**unor**	**unei**	**unor**	**unui**	**unor**

1. Formele **un** şi **o** ale articolului nehotărât sunt omonime cu cele ale numeralului cardinal şi ale adjectivului pronominal nehotărât. Se pot deosebi în context: **un** şi **o** sunt:
   a) articole, când la plural le corespunde **nişte – o carte**/**nişte cărţi**;
   b) numerale, când la plural le corespunde un numeral: **un elev**/**doi elevi**;
   c) adjective pronominale nehotărâte, când la plural intră în corelaţie cu **unii**, **unele: o carte/unele cărţi**.

2. Când însoţeşte alte părţi de vorbire (exemplu, unele verbe), articolul nehotărât ajută la conversiunea lor în substantive: **du-te-vino/un du-te vino**.
3. Articolul nehotărât poate transforma numele proprii în nume comune: **Harpagon/un harpagon; Hercule/un hercule**.
4. Forma de plural a articolului nehotărât **nişte** poate fi folosită şi la forma de singular a unor substantive, conferindu-le un sens nou: **un peşte**/**nişte peşte**/**nişte peşti**, faţă de pluralul articulat.

3. Articolul posesiv (genitival)

Se aşază înaintea unui substantiv sau pronume în G., înaintea unui adjectiv posesiv sau a unui numeral ordinal şi leagă, de obicei, numele obiectului posedat de cel al posesorului; *se numeşte posesiv, deoarece indică posesia* (*apartenenţa*), *şi genitival, deoarece intră în componenţa întrebării genitivului –* (***al***, ***a***, ***ai***, ***ale***) ***cui*?**

Forme flexionare:

CAZUL	**SINGULAR**		**PLURAL**	
	Masculin	Feminin	Masculin	Feminin
N. Ac.	**al** (studentului) (meu) (doilea)	**a** (studentei) (mea) (doua)	**ai** (studenţilor) (mei) -	**ale** (studentelor) (mele) -
G. D.	-	-	**alor** (mele)	**alor** (mele)

- Forma de G. D. **alor** apare numai în structura pronumelui posesiv la G. D.

Ex. Port respect ***alor mei***.

- La numeralul ordinal, **al** este element constitutiv, indicând, împreună cu articolul hotărât, genul acestuia: **al treilea/a treia**.

- Formele articolului posesiv **al**, **a**, **ai**, **ale** se scriu totdeauna într-un singur cuvânt şi trebuie evitată confuzia cu secvenţele omofone ca:
  - prepoziţia de infinitiv **a + pron. pers. neaccentuate** la Ac. sau D. : **a-l vedea**/**a-i vedea (pe ei)**, **a-i spune (cuiva)** etc.;
  - prepoziţia **a + le (pr. pers. în D. sau Ac.**, **plural**, **feminin)**.

4. Articolul demonstrativ (adjectival)

Leagă un adjectiv de substantivul regent; *ajută la substantivizarea adjectivului şi a numeralului* (**cei tari**, **cei doi**, **cel de-al doilea**) *şi la formarea gradului superlativ relativ* (**cel mai bun**).

Forme flexionare:

CAZUL	SINGULAR		PLURAL	
	Masculin	**Feminin**	**Masculin**	**Feminin**
N. Ac.	cel	Cea	cei	cele
G. D.	celui	Celei	celor	

1. Articolul demonstrativ se analizează împreună cu partea de vorbire pe care o însoţeşte.
2. **Cel** apare frecvent ca termen regent, însoţit de un determinant obligatoriu, deci, în aceste situaţii, **cel** are valoare pronominală: **cel de aici/cea de acolo** etc.
3. Formele articolului demonstrativ se scriu totdeauna într-un singur cuvânt şi trebuie deosebite de secvenţele omonime:

- pronumele interogativ-relativ **ce** + pron. neaccentuat în D. Ac.: **ce-l întrebi?**/**ce-i spui?**/**pe ce le aşezi** etc.

- pronumele **ce** + **le** (formă neaccentuată de D. şi Ac. pl.): **ce le dai**/**ce le spui** etc.

4. articolul demonstrativ (adjectival) are flexiune de **gen**, **număr**, **caz** asemănătoare cu a pronumelui demonstrativ de depărtare **acela**, de care se deosebeşte prin absenţa elementului iniţial şi a celui final **a**.

UNITATEA DE ÎNVĂŢARE IV
ADJECTIVUL

Timp alocat: 2 ore

Este clasa gramaticală care a apărut, ca şi numeralul, abia în Evul Mediu, deoarece cuvintele corespunzătoare acestei categorii fuseseră incluse de către antici în clasa numelui şi în clasa verbului.

Denumirea *adjectiv* se justifică etimologic, deoarece lat. *adjectivum* însemna „care se adaugă la ceva”. În limba română a pătruns din fr. *adjectif* şi a rămas în gramaticile europene ca o dovadă a predominării criteriului sintactic funcţional în definirea clasei pe care o reprezintă.

Definire: *partea de vorbire flexibilă care exprimă o caracteristică a unui obiect şi se acordă în gen, număr şi caz cu substantivul determinat*.

Adjectivul poate exprima:

- proprietăţi ale obiectelor sau fiinţelor: **greu**, **mic**, **uşor**, **luminos** etc.;
- materia din care este făcut un obiect: **metalic**, **lemnos** etc.;
- referirea la posesor sau la origine: **(casă) românească** etc.

1. Clasificarea adjectivului

A. După formă:

a) Variabile - cu două terminaţii: **bun/bună**; **roşu/roşie**; **alb/albă**;
- cu o terminaţie: băiat/grădină/vapor **mare**.

Adjectivele variabile cu o terminaţie se termină, de obicei, în vocala **e**.

b) Invariabile - provenite din adverbe: **gata**, **astfel**, **aşa**;
- provenite din împrumuturi vechi: **ditai**, **sadea;**

- provenite din împrumuturi desemnând culori: **crem**, **bleu**, **maro**, **indigo**, **bordo**, **gri**, **bej**.

B. După origine:

a) propriu-zise: **verde**, **bun**, **înalt**, **interregional**, **imbatabil** etc.;

b) pronominale - posesive: colegul **meu**/**tău**/**său**;

- demonstrative: poiana **aceasta**/**aceea**;
- interogative: **care** studentă?/**ce** program?
- nehotărâte: **unii** băieţi/**unele** cărţi.

C. După conţinutul semantic:

a) Calificative (exprimă calităţi ale obiectelor):

- primare (simple): **bun**, **frumos**, **albastru**, **nou-născut**;
- derivate cu ajutorul sufixelor: **timpuriu**, **tineresc**, **vorbăreţ**;

b) Determinative (provenite din alte părţi de vorbire):

- pronominale - posesive: ochii **tăi**;
- de întărire**: însuşi** brokerul;
- demonstrative: body-guardul **acesta**;
- interogativ: **ce** carte?
- relative: ştiu **ce** carte ai la tine;
- nehotărâte**: orice** clauză;
- negative: **niciun** computer;
- numerale: **trei** liceeni, **amândoi** licenţiaţii;
- participiale: pagină **nescrisă**, femeie **visată**;
- gerunziale: mască **râzândă**, lumină **licărindă**;
- adverbiale: bărbat **bine**, haine **gata**;

D. După numărul formelor flexionare realizate în declinare:

a) cu patru forme flexionare (în funcţie de gen, număr şi caz):

- propriu-zise: **arhicunoscut**, **omoloagă**;
- participiale: **iubit**, **rezolvat**;
- gerunziale: **licărind**, **pâlpâind**;

b) cu trei forme flexionare:

- terminate în consoanele **c** şi **g**: **lung**, **adânc**;
- derivate cu sufixele **-esc**, **-iu**: **sătesc**, **cenuşiu** etc.;

c) cu două forme flexionare:

- terminate în **e**: **dulce**, **mare**;
- terminate în consoană palatală: **vechi**, **dibaci**;
- terminate în diftong: **bălai**, **rotofei**;

d) invariabile: **bordo**, **maro**, **eficace**, **motrice**, **atroce**, **vivace**, **gri**.

1. De regulă, adjectivele se aşază după substantive (sunt postpuse); Adjectivul poate sta şi înaintea substantivului, de topică depinzând şi articularea sa.
2. Din punct de vedere stilistic, adjectivele sunt epitete, pot constitui – ca determinanţi ai substantivului – imagini vizuale, auditive etc.
3. Sufixe adjectivale frecvente: **-esc**; **-tor**; **-ean**; **-iu**; **-ăreţ**; **-nic**; **-os**.

4. În categoria adjectivelor calificative intră şi locuţiunile adjectivale de tipul: **cu scaun la cap**, **de geniu**, **fără pereche**, **cu dare de mână**, **de prim rang**, **aşa-zis**.

Funcţii sintactice

Din punct de vedere **sintactic**, adjectivul poate *avea* următoarele funcţii:

1. atribut (adjectival): pasăre **măiastră**, pulover kaki, **albăstriii** nori;
2. nume predicativ (când determină un verb copulativ): Procedeul este **eficace**.
3. predicativ suplimentar: O consider **inteligentă**.
4. circumstanţial: A ratat concursul **de obosită./** E mai bine să fii vigilentă **decât imprudentă**.
5. apoziţie: Este abilă, adică **pricepută**.

Flexiunea adjectivului

În funcţie de flexiune, adjectivele sunt variabile şi invariabile; *cele variabile se modifică după gen, număr şi caz, prin desinenţe, însoţite sau nu de alternanţe fonetice.*

Desinenţe de gen (la singular):

Masculin Neutru	Feminin	
-u -u -θ -θ	-ă -e -ă -e	simplu – ă, albastru – ă auriu – e, cenuşiu – e bun – ă, frumos – frumoasă amărui – e, vechi – e

Desinenţe de gen:

Adjectivele terminate în **-e**: **mare**, **dulce** etc. **nu** prezintă diferenţe de gen la sg.: **om mare**/**casă mare**.

Adjectivele **greu**, **roşu**, **rău**, terminate la masc. în **-u** vocalic sau semivocalic au femininul în **-ea**: **grea**, **rea** şi în **-ie**: **roşie**.

Alternanţe frecvente la opoziţia de gen şi număr:

e/ea: **întreg/întreagă**; **negru/neagră**;

o/oa: **prost/proastă**; **ros/roasă**;

ie/ia: **biet/biată**;

e/a: **deşert/deşartă**;

sc/şt: **românesc/româneşti**.

Desinenţa de număr

Masculin			Feminin		
Sg.	**Pl.**		**Sg.**	**Pl.**	
-u	-i	simplu -i, auriu-i	-ă	-e	simplă -e, bună -e
-θ	-i	bun -i, folositor -i	-e	-i	mare -i, auriu -i
-e	-i	limpede/limpezi; verde/verzi	-e	-e	dibace/dibace;
- θ	-θ	dibaci/dibaci; bălăi/bălăi			folositoare/folositoare;
			-e	-θ	veche/vechi; gălbuie/gălbui

Desinenţa de număr:

1. Unele adjective au formă unică pentru ambele numere:

Fie numai la feminin, cele terminate în -**tor**: **fată silitoare/fete silitoare**;

Fie numai la masculin**: pantof vechi/pantofi vechi**;

1. Alternanţe vocalice frecvente: **ea/e**: **oltean/olteni**; **oa/o**: **moale/moi**; **ea/e**: **geamăn/gemeni**; **â/î**: **tânăr/tineri**, **vânăt/vineţi**; **ă/e**: **ţeapăn/ţepeni**.
2. Alternanţe consonantice frecvente: **s/ş**: **sfios/sfioşi**; **t/ţ**: **lat/laţi**; **d/z**: **crud/cruzi**; **st/şt: trist/trişti**.

Topică

Adjectivul stă după substantiv sau poate să preceadă substantivul.

1. Când adjectivul stă după substantiv, el **nu** se articulează.

2. Când adjectivul stă înaintea substantivului, el capătă o semnificaţie specială care îi măreşte expresivitatea.

3. Unele adjective au o topică fixă în raport cu substantivul. De exemplu: adjectivele pronominale stau numai în faţa substantivului: **oricare om**, **fiecare persoană** etc., la fel ca adjectivul **biet**. Pe de altă parte, adjectivele provenite din participii stau numai după substantiv: **pomul lăudat, lecţia făcută** etc.

Unele adjective îşi schimbă sensul în funcţie de topică: **bună: Are o parte bună** (opus lui rea). **O bună parte nu au...** (o mare parte dintr-un întreg).

Gradele de comparaţie

Sunt forme pe care le ia adjectivul pentru a arăta în ce măsură un obiect posedă o însuşire în raport cu alte obiecte sau cu alte momente ale existenţei sale; *nu se exprimă prin desinenţe, ci prin construcţii sintactice speciale*.

Gradul pozitiv - exprimă o însuşire a obiectului fără a o raporta la un alt obiect sau la un alt moment: **cer senin/înnorat**.

Gradul comparativ - exprimă însuşirea unui obiect prin raportare la însuşirea unui alt obiect, stabilind raporturi de egalitate sau inegalitate:

- **de superioritate**: ***mai înnorat***;
- **de egalitate**: ***la fel de înnorat***;
- **de inferioritate**: ***mai puţin înnorat***.

Gradul superlativ - relativ (exprimă însuşirea la cel mai înalt sau la cel mai scăzut grad, prin comparaţie cu alt obiect, grup etc.):

- **de superioritate:** ***cel mai înnorat***;
- **de inferioritate:** ***cel mai puţin înnorat***.
- **absolut** (arată gradul cel mai înalt sau cel mai scăzut al însuşirii obiectelor, fără a-l compara cu alt obiect): ***foarte înnorat***.

1. Se formează de la gradul pozitiv al adjectivului, prin adăugarea unor adverbe şi prepoziţii:

- comparativ de superioritate: **mai (bun) decât**;
- comparativ de egalitate: **tot aşa de (tot atât de) bun ca şi**;
- comparativ de inferioritate: **mai puţin (bun) decât**.

2. Al doilea termen al comparaţiei de superioritate sau inferioritate poate fi introdus şi prin locuţiuni prepoziţionale: **faţă de**, **în comparaţie cu**, **în raport cu**.

3. Uneori, al doilea termen al comparativului de superioritate, ca şi cel al superlativului relativ pot lipsi: **Am o carte mai interesantă**.

4. Comparativul de egalitate poate apărea fără morfemele caracteristice, însă sensul comunicării rămâne acelaşi: **apă rece ca gheaţa**.

5. Superlativul relativ se formează de la comparativul de superioritate sau inferioritate prin adăugarea lui **cel**, marcă a superlativului, al doilea termen al comparaţiei superlative fiind introdus prin prepoziţiile **dintre**, **din**, **de**: **cel mai bun din echipă**/**dintre ei**/**de acolo**.

6. Superlativul absolut se formează de la gradul pozitiv al adjectivului, precedat de adverbul **foarte**: **foarte bun**.

Mijloace afective de exprimare a superlativului:

Adverbe şi locuţiuni adverbiale cu valoare expresivă: **extraordinar**, **extrem**, **grozav**, **nemaipomenit**, **nespus**, **din cale-afară, cu totul şi cu totul**.

- Adverbe, adjective, substantive şi locuţiuni care exprimă noţiuni dezagreabile, intensificând pozitiv sau negativ însuşirea: **deştept nevoie mare**, **sărac lipit**, **putred de bogat**, **atâta amar de vreme**.
- Repetiţia adjectivului: **deşteptul deştepţilor**, **o casă mare**, **mare**.
- Construcţii exclamative**: Ce vesel e**! etc.
- Procedee fonetice, prin lungirea vocalelor: **o apă lină**, **lină**!...

Adjective fără grade de comparaţie:

- Adjective care la origine sunt vechi comparative sau superlative: **inferior**, **superior**, **major**, **minor**, **optim**, **posterior**, **ulterior**, **extrem**, **maxim**, **minim**, **suprem**, **rarisim** etc.

- Adjective care exprimă însuşiri al căror sens **nu** poate fi modificat prin comparaţie: **asemenea**, **complet**, **desăvârşit**, **deplin**, **întreg**, **mort**, **unic**, **ultim**, **oral** etc.

Adjectivul îşi poate schimba valoarea gramaticală:

Ex: Omul **leneş** aleargă mult. (adj.)

Leneşul mai mult aleargă. (subst.)

UNITATEA DE ÎNVĂŢARE V
PRONUMELE

Timp alocat : 4 ore

Termenii cu valoare pronominală erau incluşi în clasificările lui Platon şi Aristotel în categoria mare a numelor, deoarece apăreau ca „indicatori intuitivi" ai substantivelor, ca elemente care concretizau substantivele şi îndeplineau uneori funcţia de subiect logic (Dobridor, p. 125). Clasa pronumelui este justificată etimologic (< lat. *pronomen* «pentru nume») preluat în română prin filieră franceză, *pronom*.

Clasa pronumelor şi adjectivelor pronominale este reprezentată: prin cuvinte-substitut (trimiţând, în principiu, la informaţia semantică a substituitului, de obicei un substantiv şi prin cuvinte ce transmit informaţie gramaticală de tip determinativ: apropierea sau depărtarea de vorbitor, posesia, cunoaşterea în măsură redusă etc.).

Clasificarea pronumelui

- personal: **eu**/**noi**;
- (personal) de politeţe: **dumneata**/**d-ta**, **dumneavoastră**, **dumnealui**;
- reflexiv: **sie**, **pe sine**;
- de întărire: **însumi**, **însămi**;
- demonstrativ – de apropiere: **acesta**, **aceasta**, **ăstălalt**, **cestălalt**;
- de depărtare: **acela**, **aceea**, **ălălalt**, **celălalt**;
- de identitate: **acelaşi**, **aceeaşi**;
- interogativ: **cine?**, **care?**, **ce?**;
- relativ: **cine**, **care**, **cât**, **ce**, **ceea ce**;
- nehotărât: **altceva**, **fiecare**, **oricine**, **orice**;
- negativ: **nimeni**, **nimic**, **niciunul**.

Din punctul de vedere al categoriei persoanei:

a) *Pronume care au flexiune de persoană*:

- pronume personale: **eu**, **noi**;
- pronume reflexive: **sieşi**, **sineşi**;
- pronume posesive: **al meu**, **ai mei**;
- pronume de întărire: **ea însăşi**, **ele înseşi/însele**.

*b) Pronume care **nu** au flexiune de persoană*:

- pronume demonstrative: **acela**/**aceea**;
- pronume interogative: **cât?**/**care?**
- pronume relative: **cel ce**, **ceea ce**;
- pronume nehotărâte: **cineva**, **careva**;
- pronume negative: **nimeni**, **niciuna**;

Din punctul de vedere al valorii adjectivale cu care pot apărea:

a) *Pronume care pot deveni adjective pronominale*:

- pronume posesive: principiul **meu**;
- pronume de întărire: ea **însăşi**;
- pronume demonstrative: studenţii **aceia**;
- pronume interogative: **care colecţie**?
- pronume relative: Ştiu **ce** concert are loc.
- pronume nehotărâte: **Vreun** prieten te-a sunat.
- pronume negative: **Nicio** carte n-a lipsit.

b) *Pronume care **nu** pot fi adjective*:

- pronume personale
- pronume reflexive

Funcţii sintactice:

Ca substitut al substantivului, pronumele poate îndeplini toate funcţiile sintactice specifice substantivului. Ca adjectiv, pronumele are funcţia sintactică de atribut adjectival.

Pronumele personal

Pronumele personale reprezintă un microsistem alcătuit din cuvinte-substitut, care indică poziţia în dialog a „persoanelor” (vorbitor, interlocutor, obiectul dialogului).

	SINGULAR							
CAZ	PERS. I		PERS. a II-a		PERS. a III-a MASC.+ NEUTRU		PERS. a III-a FEMININ	
-	*Acc.*	*Neacc.*	*Acc.*	*Neacc.*	*Acc.*	*Neacc.*	*Acc.*	*Neacc.*
N.	Eu	-	Tu	-	el	-	ea	-
G.	-	-	-	-	(al, a, ai, ale) lui	-	(al, a, ai, ale) ei	-
D.	Mie	îmi, mi, mi-, -mi, -mi-	ţie	îţi, ţi, ţi-, -ţi, -ţi-	lui	îi, i, i-, -i, -i-	ei	îi, i, i-, -i, -i-
Ac.	(pe) mine	mă, -mă, mă-, -mă-, m-, -m-	(pe) tine	te, te- -te, -te-	(pe) el	Îl, l-, -l, -l-	(pe) ea	o, o-, -o, -o-

V.	-	-	Tu!	-	-	-	-	-

	PLURAL							
CAZ	PERS. I		PERS. a II-a		PERS. a III-a MASCULIN		PERS. a III-a FEMININ+NEUTRU	
-	*Acc.*	*Neacc.*	*Acc.*	*Neacc.*	*Acc.*	*Neacc.*	*Acc.*	*Neacc.*
N.	noi	-	voi	-	ei	-	ele	-
G.	-	-	-	-	(al, a, ai, ale) lor	-	(al, a, ai, ale) lor	-
D.	nouă	ne, ne-, -ne, -ne-, ni, ni-, -ni-	vouă	vă, -vă, v-, -v-, vi, vi-, -vi-	lor	le, le-, -le, -le-, li, li-, -li-	lor	le, le-, -le, -le-, li, li-, -li-
Ac.	(pe) noi	ne,-ne, ne-, -ne-	(pe) voi	vă, -vă, vă- -v-, vi, v-, -v-	(pe) ei	îi, i-, -i, -i-	(pe) ele	le, le-, -le, -le- li, li-, -li-
V.	-	-	voi!	-	-	-	-	-

❖

1. Pronumele personal are forme diferite de gen numai la pers. a III-a.
2. Pers. I are cazurile N., D., Ac.; pers a II-a are cazurile N., D., Ac., V.; pers a III-a are cazurile N., Ac., G., D.
3. Pronumele personal are forme neaccentuate pentru cazurile D. şi Ac.
4. Formele neaccentuate apar numai în prezenţa celor neaccentuate, când pronumele intră în relaţie cu verbul, având funcţia sintactică de complement direct sau indirect. Formele neaccentuate pot apărea şi fără cele neaccentuate.

Ex.: **pe tine te-am văzut**; **ţie ţi-am spus**, **te-am văzut**, **ţi-am spus**.

Formele accentuate pot apărea neînsoţite de cele neaccentuate, când:

a) sunt precedate de prepoziţii (în afară de **pe**, care introduce complementul direct):

   Ex.: **Mi-a vorbit *despre ea***.

b) determină un adjectiv: **moment *favorabil ţie***;

c) determină o interjecţie: **bravo ţie**!

d) în construcţii eliptice în care lipseşte şi verbul regent: **Cui i-a adus cadoul? *Ţie***.

Funcţii sintactice:

Formele neaccentuate de D. ale pronumelui personal pot apărea cu funcţii şi valori specifice, inexistente la substantiv: **dativul posesiv** şi **dativul etic**.

a) **Visu-*ţi* este frumos**. Dativul **ţi** are funcţia de atribut pronominal al substantivului **visu**, fiind echivalent semantic cu adjectivul posesiv **tău**. Se numeşte, de aceea, *dativ posesiv*. Întrucât *dativul posesiv* poate sta şi lângă verb, el **nu** trebuie confundat cu dativul complement indirect! *Dativul posesiv* **nu** poate fi dublat niciodată de o altă formă pronominală sau substantivală în dativ. Dativul complement indirect poate fi dublat.

   Dublarea pronominală a complementului direct şi indirect prin formele atone (neaccentuate) de dativ şi acuzativ ale pronumelui reprezintă o consecinţă a raportului sintactic de dublare.

b) Şi-**mi**-**ţi**-l înşfăcă pe zmeu. În această situaţie, ***mi*** şi ***ţi*** **nu** au funcţie sintactică, exprimând participarea afectivă a povestitorului la cele relatate. **-mi-** şi **-ţi-** reprezintă, în această situaţie, **dativul etic**.

Alte forme ale pronumelui personal:

La persoana a III-a, paralel cu formele **el**, **ea**, se folosesc pronumele **dânsul**, **dânsa (pl. dânşii**, **dânsele)**, formate din prepoziţia **de** + forma veche a pronumelui **însul**, **însa**. Pentru unii vorbitori, forma **dânsul** este intermeditară între **el** şi **dumnealui**, din punctul de vedere al gradului de respect pe care îl acordă persoanei.

Nu trebuie încadrate formele ***dânsul***, ***dânsa*** etc. între cele ale pronumelui de politeţe. Ele fac parte din formele pronumelui personal.

Pronumele de politeţe/reverenţă

Pronumele personal de *politeţe* este pronumele care exprimă informaţie gramaticală determinativă, constând în atitudinea politicoasă (reverenţioasă faţă de o anumită persoană).

Forme specifice:

Persoană	**Caz**	**Singular**		**Plural**	
		Masculin	**Feminin**	**Masculin**	**Feminin**
Pers. a II-a	N. Ac. V.	dumneata (d-ta)		dumneavoastră (dv., dvs., d-voastră)	
	G. D.	(al) dumitale (d-tale)		(al) dumneavoastră	
Pers. a III-a	N. G. D. Ac.	dumnealui (d-lui)	dumneaei (d-ei)	dumnealor (d-lor)	

Formele *Domnia Ta*, *Domnia Sa*, *Domnia Voastră* se folosesc numai în stilul solemn şi ceremonios. Formele mai vechi *Măria Ta* (*Sa*, *Voastră*), *Luminăţia* (*Sa*, *Ta* etc.) sunt întâlnite în scrieri literare şi sunt foarte puţin folosite în limbajul curent.

Dumneasa (d-sa), cu forma de G. D. **dumisale (d-sale)**, variantă pentru **dumnealui**, **dumneaei**, se foloseşte destul de rar. Pronumele de politeţe are şi forme familiare şi regionale: *mata*(*le*), *mătăluţă*, *mătălică*, *tălică*; ele pot avea o nuanţă afectivă.

După formă, pronumele de politeţe poate fi:

a) simplu: *dumneata*, *dumneavoastră*, *dumnealui* etc.;

b) Locuţiune pronominală: *Măria Ta*, *Excelenţa Sa*, *Domnia Voastră*.

Pronumele de politeţe prezintă *subcategoria gradului de reverenţă*:

a) minim (numai pentru persoana a II-a): *dumneata*, *mata*;

b) mediu: *dumneavoastră* (pers. a II-a), *dumnealui* (pers. a III-a);

c) maxim: *Domnia Voastră*, *Excelenţa Sa*.

Există şi *pseudopronume de politeţe*, de tipul: *Întunecimea Voastră*, *Scârboşenia Voastră*. Pronumele de politeţe sunt compuse contopite, rezultate din substantivul *domnia+ta*, *domnia+voastră*, *domnia+sa*, *domnia+lor*.

Pronumele reflexiv

Pronumele *reflexiv* este pronumele la care informaţia gramaticală determinativă are în vedere faptul că o acţiune se răsfrânge asupra persoanei reale a autorului ei.

Pronumele reflexiv are forme proprii numai pentru persoana a III-a, cazurile dativ şi acuzativ.

Forme specifice:

	Forme accentuate	Forme neaccentuate
D. (cui?)	sie, sieşi	îşi, şi, şi-, -şi, -şi-
Ac. (pe cine?, ce?)	(pe) sine (sineşi)	se, se-, -se, s-, -s-

- ✓ 1. Pronumele reflexiv apare, de obicei, în vecinătatea unui verb, cu funcţia de marcă morfologică a diatezei reflexive: **se** înnoptează, **se** împrimăvărează.
- ✓ 2. Pentru persoanele I şi a II-a (la diateza reflexivă), pronumele reflexiv împrumută formele neaccentuate ale pronumelui personal: Ac. **mă** mir, **te** miri etc.; D. **îmi** închipui, **îţi** închipui etc.
- ✓ 3. Formele neaccentuate ale pronumelui reflexiv în D. pot avea sens posesiv: **Îşi** promovează ideile.
- ✓ 4. Forma accentuată de Ac. însoţită de articolul hotărât se substantivizează:

  Şi-a şoptit în **sinea** lui.
- ✓ 5. Pronumele reflexiv poate avea şi funcţie de: circumstanţial: Se vede **de la sine**; complement direct: Se îmbracă (**pe sine**); complement indirect: **Îşi** comandă o pizza.

Pronumele reflexiv formă neaccentuată îşi păstrează sau îşi pierde prin folosire conţinutul său lexical pronominal originar din cauza verbelor pe care le însoţeşte obligatoriu şi cu care formează o unitate semantică şi gramaticală:

a) Îşi păstrează acest conţinut când formaţiile verbale în care sunt incluse dobândesc aşa-zisele valori de ***reflexiv obiectiv***, cu sensul de identificare a subiectului cu obiectul şi cu pronumele complement indirect sau complement direct: ***îşi*** spune (sieşi), **se** spală (pe sine, pe el);

b) de ***reflexiv reciproc*** cu sensul de reciprocitate în acţiune şi cu pronumele complement indirect: -**îşi** vorbesc (unul altuia), **se** înţeleg (unul cu altul);

c) de ***reflexiv participativ***, cu sensul de participare interesată a subiectului la acţiune şi cu pronumele complement indirect: **şi**-a cumpărat o casă (pentru sine, pentru el, ea…);

d) de ***reflexiv posesiv*** cu sensul de posesie asupra obiectului şi cu pronumele atribut pronominal: **şi-**a ajutat colegii.

Pronumele reflexiv îşi pierde acest conţinut (şi implicit funcţia sintactică), rămânând exclusiv morfem sau indice gramatical când formaţiile verbale în care sunt incluse dispun de aşa-zisele valori:

- de ***reflexiv pasiv***, cu pronumele morfem al sensului pasiv al construcţiei (de tipul: orele **se ţin** de profesori);

- de ***reflexiv dinamic***, cu pronumele morfem al sensului de participare intensă în acţiune: *îşi aminteşte, se urcă, se gândeşte*;

- de ***reflexiv eventiv***: cu pronumele morfem al sensului de transformare calitativă în starea subiectului: *se înroşeşte*, *se îngraşă*, *se îngălbeneşte*;

- de ***reflexiv impersonal***, cu pronumele morfem al sensului impersonal al construcţiei (*se cuvine*, *se întâmplă*, *se cade*, *se spune*).

Pronumele posesiv

Pronumele *posesiv* este pronumele la care informaţia gramaticală determinativă trimite la ideea de posesie.

Înlocuieşte atât numele posesorului unui obiect, cât şi numele obiectului posedat şi este alcătuit din articol posesiv: ***al***, ***a***, ***ai***, ***ale*** *şi formele* ***meu***, ***tău***, ***său*** *etc.*

Un singur posesor:

- un singur obiect posedat: - masc.: **al meu**, **al tău**, **al său**;
  - fem.: **a mea**, **a ta**, **a sa**;
- mai multe obiecte posedate: - masc.: **ai mei**, **ai tăi**, **ai săi**;
  - fem.: **ale mele, ale tale**, **ale sale**;

Mai mulţi posesori:

- un singur obiect posedat: - masc.: **al nostru**, **al vostru**, **al lor**;
  - fem.: **a noastră**, **a voastră**, **a lor**;
- mai multe obiecte posedate: - masc.: **ai noştri**, **ai voştri**, **ai lor**;
  - fem.: **ale noastre**, **ale voastre**, **ale lor**.

- ✓ 1. Toate aceste pronume posesive, când determină un substantiv, devin adjective şi se acordă în gen, număr şi caz cu substantivul determinat, având funcţia de atribut adjectival.
- ✓ 2. La persoana a III-a, posesivul **nu** are forme proprii pentru pluralul posesorului, singularul şi pluralul obiectului posedat, în acest caz, fiind împrumutate formele de genitiv plural ale pronumelui personal: Proiectul este **al lor**/Proiectele **s**unt **ale lor**.

Pronumele posesiv se acordă în persoană şi număr cu posesorul şi în acelaşi timp în gen, număr şi caz cu numele obiectului posedat. Când înlocuieşte un substantiv de genul neutru, are la singular forma masculină, iar la plural forma masculină. Atunci când însoţeşte numele obiectului posedat, pronumele posesiv continuă să ţină locul numelui posesorului şi, în acelaşi timp, determină substantivul arătând al cui este obiectul. În acest caz pronumele se transformă în *adjectiv pronominal posesiv*. Formele adjectivului posesiv, deosebite după posesor şi după obiectul posedat, sunt aceleaşi cu cele ale pronumelui posesiv. Adjectivul posesiv stă, de obicei, imediat după substantiv. Dacă substantivul este articulat cu articol hotărât enclitic, adjectivul posesiv nu mai primeşte lângă el articolul posesiv *al*, *a*:

Ca în cămara *ta* să vin... În paralel cu pronumele şi adjectivul posesiv (al) *său* se folosesc pronumele personale de persoana a III-a singular la cazul genitiv (al, a, ale lui, ei). În româna veche se făcea deosebirea între *său* şi *lui*, în sensul că primul era folosit în legătură cu subiectul, iar celălalt în legătură cu atributul sau complementul. Astăzi, această deosebire se face arareori.

✓ Folosirea pronumelor personale în locul posesivului la singular prezintă avantajul că acestea se acordă în gen cu numele posesorului. Cărţile *lui*/*cărţile sale* primul este mai precis pentru că indică şi genul posesorului.

✓ După prepoziţiile şi locuţiunile prepoziţionale care se construiesc cu substantivul sau cu pronumele personal de persoana a III-a în genitiv, se foloseşte pentru persoana I şi a II-a adjectivul posesiv în acuzativ. Se abătuseră *asupra mea*. Trecuseră *înaintea noastră*.

Funcţii sintactice:

- ✓ Subiect: *Ai tăi au plecat la schi*.
- ✓ Nume predicativ: - în nominativ: *Ei sunt ai tăi*.
  - în genitiv: *Mingile sunt ale alor noştri*.
  - în acuzativ: *Scrisorile sunt de la ai tăi*.
- ✓ Atribut pronominal: - în genitiv: *Obiecţiile împotriva alor tăi nu au nicio bază*.
  - în dativ: A fost o *reuşită datorită alor tăi*.
  - în acuzativ: *Sfaturile de la ai tăi le-a luat în seamă*.

Exersare: Construiţi enunţuri care să ilustreze următoarele funcţii sintactice:

- ✓ Complement direct: .....
- ✓ Complement indirect: .....
- ✓ Complement de agent: .....
- ✓ Complement circumstanţial de loc: .....
- ✓ Complement circumstanţial de timp: .....
- ✓ Complement circumstanţial de mod: .....
- ✓ Complement circumstanţial de cauză: .....

Adjectivul pronominal posesiv

Se foloseşte fără articolul posesiv când se găseşte imediat după un substantiv articulat enclitic: coordonatorul **tău**. În celelalte situaţii este totdeauna însoţit de articol posesiv: **al meu** consătean, acest consătean **al meu**, un coleg **al meu** etc.

La feminin singular, adjectivul posesiv are forme şi pentru G. D., identice cu cele de la plural: colegei **mele**, colegelor **mele**.

Pentru formele **său**, **sa**, **săi**, **sale** se folosesc, în vorbire curentă, formele de genitiv ale pronumelui personal (**al**, **a**, **ai**, **ale**) **lui**, **ei**. Se exprimă astfel, prin forme distincte, genul posesorului: caietul **său**, caietul **lui**, caietul **ei**.

Pronumele de întărire

Este partea la care informaţia gramaticală determinativă constă în sublinierea participării nemijlocite şi insistente a unei persoane (reale/ gramaticale la o acţiune).

Precizează persoana desemnată prin pronumele personal sau prin substantiv, insistând asupra lor; în limba contemporană se foloseşte numai ca adjectiv pronominal de întărire.

Se formează din vechiul pronume îns(u) la care se adaugă formele de dativ ale pronumelor personale sau reflexive neaccentuate: *-mi*, *-ţi*, *-şi*, *-ne*, *-vă*, *-le*.

PERSOANA	Singular			Plural	
	Masculin	Feminin		Masculin	Feminin
Persoana I	însumi	G. D.	însămi însemi	Înşine	însene
Persoana a II-a	însuţi	G. D.	însăţi inseţi	Înşivă	însevă
Persoana a III-a	însuşi	G. D.	însăşi inseşi	Înşişi	inseşi, însele

Deoarece se foloseşte doar ca adjectiv pronominal de întărire, se acordă în gen, număr şi caz cu pronumele personal sau cu substantivul pe care îl determină.

În exprimarea curentă, **însuşi** este, deseori înlocuit de adverbul **chiar** sau de alte sinonime contextuale: **singur**, **propriu**, **personal**, **în persoană** etc. **Chiar** el a...

Pronumele demonstrativ

Este pronumele la care informaţia gramaticală determinativă constă în indicarea apropierii/depărtării de vorbitor, precum şi diferenţierea şi identitatea.

Clasificarea pronumelui demonstrativ:

- *de apropiere*: - masc. sg. – acesta, acestuia; pl – aceştia, acestora;
  - fem. sg. – aceasta, acesteia; pl – acestea, acestora;
- *de depărtare*: - masc. sg. – acela, aceluia; pl. – aceia, acelora;

- fem. sg. – aceea, aceleia; pl. – acelea, acelora;

- *de identitate*: - masc. sg. – acelaşi, aceluiaşi; pl. – aceiaşi, aceloraşi;

- fem. sg. – aceeaşi, aceleaşi; pl. – aceleaşi, aceloraşi;

- *de diferenţiere*: - masc. sg. – celălalt, celuilalt; pl. – ceilalţi, celorlalţi;

- fem. sg. – cealaltă, celeilalte; pl. – celelalte, celorlalte.

1. Demonstrativul de depărtare **acela** are şi o formă redusă, **cel** care **nu** poate apărea singur, ci numai în prezenţa unui determinant obligatoriu: **cel de azi**, **cei de azi**.

2. Formele familiare, populare sau regionale ale pronumelui demonstrativ: **ăsta**, **(a) ista**, **cesta**, **ăla**, **ălălalt**, **aia**, **istalalt** etc.; apar în limbajul uzual şi în cel literar-artistic, pot exprima diferite **atitudini** afective: dispreţ: **Ăştia-s politicieni?!**; admiraţie: **Asta da gospodină**!

3. Formele de feminin **aceasta**, **asta**, **aceea**, datorită unui sens neutru pe care-l pot exprima, intră în componenţa locuţiunilor adverbiale: **pentru asta**, **cu toate acestea**, **pe lângă asta**, **de aceea**.

- **Exersare:** ***Exemplificaţi următoarele funcţii sintactice ale pronumelui demonstrativ***:

Subiect:

.....

Nume predicativ:

.....

Atribut adjectival:

.....

Complement indirect:

.....

Complement direct:

.....

Complement circumstanţial de loc:

.....

Complement circumstanţial de timp:

.....

Complement circumstanţial de mod:

.....

Complement circumstanţial sociativ:

.....

Complement circumstanţial de cauză:

.....

Complement circumstanţial condiţional:

.....

Complement circumstanţial instrumental:

.....

Complement circumstanţial opoziţional:

.....

Complement circumstanţial cumulativ:

.....

Adjectivul pronominal demonstrativ

Se acordă în gen, număr şi caz cu substantivul pe care-l însoţeşte. Adjectivul demonstrativ de identitate stă întotdeauna înaintea substantivului: **acelaşi prieten/judeţ, aceeaşi carte** etc.

Când stă după substantiv, adjectivul demonstrativ este identic cu pronumele, iar regentul este articulat hotărât: **studentul acesta/acela**; când precedă substantivul, adjectivul demonstrativ îl pierde pe **a** final: **acest student**, **acel student**.

Pronumele interogativ

Este pronumele la care informaţia gramaticală are în vedere cererea de informaţie.

Forme specifice: **cine**: înlocuieşte nume de fiinţă;

ce: înlocuieşte un nume de lucru;

care: înlocuieşte atât nume de fiinţe, cât şi nume de lucruri;

cât: are sens cantitativ, ţinând locul unui numeral.

CAZ	**Care**		**Cât**		**Cine**	
	Sg.	**Pl.**	**Sg.**	**Pl.**	**Sg.**	**Pl.**
N. Ac	care	care	cât/câtă	câţi/câte	cine	cine
G. D.	căruia, căreia	cărora	-	câtor	cui	cui

! Pronumele interogativ **ce** este invariabil.

Pronumele interogativ preia numărul şi genul substantivului pe care îl înlocuieşte, cazul fiind impus de funcţia sintactică pe care o are în propoziţie: subiect, nume predicativ, complement.

Prezenţa altor părţi de vorbire sau a altor propoziţii între substantivul determinat de o propoziţie atributivă şi pronumele relativ cu care începe

propoziţia atributivă poate produce uneori confuzii, în sensul că propoziţia atributivă dependentă de un anumit substantiv poate fi luată drept determinativă a altui substantiv mai apropiat: *şarpele cînd iţi iese înainte, dai cu ciomagul de îl loveşti ca să-i iei viaţa, **care** de multe ori te primejduieşte prin muşcarea lui*.

În propoziţie, pronumele *care* poate avea rol de:

- subiect: Să ia călăuze din sat **care** să le arate...

- nume predicativ: Spune-mi **care** este concluzia.

- atribut: Iată copilul **căruia** i-ai dat cartea.

- complement: Îl întâmpină în pragul uşii cerşetoarea **căreia** îi dăduse un bănuţ.

Care cu valoare de adjectiv pronominal are în propoziţie funcţiune de atribut:

- Peste *care* munte-oi trece.

Pronumele interogativ *cine* se referă la persoane: Guriţa ei fagur dulce ***cine***-o gustă nu se mai duce.

Cine poate avea sens de pronume nehotărât, fiind echivalent cu *oricine*: *Zică **cine** ce va vrea.*

În propoziţie *cine* poate avea funcţia de:

Subiect: *Cine*-mi iese înainte?

Nume predicativ: Ce-mi pasă *a cui* eşti?

Atribut: Poezia *cui* te-a impresionat?

Complement: Biletul este iscălit de *cine*?

Pronumele relative au un dublu rol sintactic: aparţin propoziţiei subordonate şi, în acelaşi timp, depind şi de predicatul propoziţiei regente. Forma cazuală a pronumelui relativ este determinată fie de funcţiunea sintactică pe care acesta o are faţă de regentă, fie, mai rar, de cea din subordonată. Acest fapt este evident la pronumele *care* şi *cine*, care sunt flexibile.

Pronumele *ce* se referă la lucruri, acţiuni, stări: Dar *ce* a fost aici? *Ce* simte firul ierbii? Uneori, *ce* poate înlocui numai un fragment al propoziţiei care nu a fost înţeleasă sau auzită. Ca pronume relativ *ce* intră în concurenţă cu *care*. Pe lângă numele proprii nu se foloseşte decât *care*. *Care* nu poate fi înlocuit cu *ce* atunci când e necesară forma de genitiv-dativ a pronumelui sau construcţia cu prepoziţie. În construcţii cu verbul din regentă repetat, *ce* are valoare de adverb relativ şi sens temporal, fiind echivalent cu *cât* (*timp*).

Cât este un pronume care indică cantitatea obiectelor sau a fiinţelor. Însoţit sau nu de un substantiv, el ţine locul unui numeral. *Câţi* elevi au fost la munte?

Cât poate avea valoare de pronume nehotărât: *Câţi* îl văd de el se plâng.

Ce şi *cât* pot îndeplini în propoziţie funcţia de:

Subiect: *Ce* naşte din pisică şoareci mănâncă.

Câţi au venit azi?

Nume predicativ: *Ce* înseamnă asta?

Atribut: *Ce* vânt te-adus pe aici?

Câtă lume venise.

Complement: Nu ştiu *ce* să îţi mai răspund.

Element predicativ suplimentar: *Ce* a considerat el?

Pronumele relativ

Este pronumele la care prin informaţia gramaticală determinativă se înţelege relaţia – în sensul de referinţe, explicaţie etc. – privitoare la un anumit element al comunicării.

Nu uita! Pronumele relative sunt identice ca formă cu pronumele interogative. Se deosebesc de acestea prin dublul rol sintactic îndeplinit:

a) de elemente de relaţie, pentru că introduc o subordonată;
b) de partea de propoziţie (subiect, atribut, complement etc.) în propoziţiile pe care le introduc.

Funcţia sintactică a pronumelor relative se poate afla prin înlocuirea acestora cu substantivele pe care le substituie, analizând, apoi, substantivul ca atare.

Nu uita! Printre pronumele relative trebuie inclus şi relativul compus **ceea ce**, cele două componente formând o unitate cu sens neutru.

❖

1. Trebuie evitată folosirea abuzivă a lui *care* şi forma de acuzativ fără prepoziţia *pe*. Greşit: Cartea *care* o caut. **Corect**: Cartea *pe care* o caut.
2. Folosirea lui **ce**, pentru înlocuirea numelor de fiinţe, este nerecomandabilă.
3. Pronumele **care** are flexiune şi se acordă cu substantivul pe care îl înlocuieşte.
4. În anumite contexte, pronumele relative capătă sensuri nedefinite, devenind echivalente ca sens cu pronumele nehotărâte. Ex. S-a dus **care** pe unde a apucat.
5. Pronumele relative intră în structura unor locuţiuni, în expresii pronominale şi adverbiale: **care** (mai) **de care**, **care pe care**, **cine ştie**, **cine ştie când**, **din ce în ce**, **câte şi mai câte** etc.

Adjectivul pronominal interogativ şi adjectivul pronominal relativ

Însoţind un substantiv cu care se acordă în gen, număr şi caz, pronumele relative şi interogative devin adjective relative sau interogative. Ca adjectiv, pronumele relativ-interogativ stă înaintea substantivului şi are forme identice cu pronumele corespunzător.

Excepţii! În G. D., adjectivul diferă de pronume prin absenţa particulei deictice **a**:

Ex: N-a zis ***cărui*** om i-a oferit. (adjectiv)

N-a zis *căruia* i-a oferit. (pronume)

Pronumele **cine** şi **ceea ce *nu*** pot fi adjective. Toate celelalte pronume relativ-interogative pot fi adjective, în acest caz căpătând funcţia sintactică de atribute adjectivale.

Pronumele nehotărât

Este partea de vorbire care prin informaţia gramaticală determinativă constă în indicarea în măsură redusă a entităţii avute în vedere de vorbitor.

Forme specifice:

- simple: **unul**, **una**, **altul**, **alta**, **atât**, **cutare**, **tot**, **toţi**, **toate**, **câtă**;
- compuse: **fiecare**, **orice**, **oricine**, **vreunul**, **vreuna**, **ceva**, **altcineva**, **câteva**, **oricare**.

Mod de formare: de la pronumele relative + elemente de compunere: **va**, **-ori-**, **oare-**, **fie-**.

Nu uita! Pronumele **fiecare**, **oricine**, **cineva**, **altcineva** au flexiune numai la singular!

Pronumele nehotărâte formate cu pronumele **cine** variază numai după caz.

Cele formate cu pronumele **ce** (**ceva**, **orice**) şi **careva** sunt invariabile.

Oricât se declină după modelul lui **cât**.

Cineva, **oricine**, **careva** substituie numai nume de persoane.

Ceva, **altceva** substituie numai nume de lucruri.

Celelalte pronume nehotărâte pot să se refere atât la persoane, cât şi la lucruri.

Pronumele nehotărât **unul** apare deseori corelat cu **altul**. Se subliniază astfel sensul de reciprocitate al unei acţiuni:

Ex: Aruncă o privire caldă **unul** asupra **altuia**.

Cele două pronume apar împreună şi în multe expresii: **una-alta**, **ba una**, **ba alta**, **nici una nici alta**, **până una-alta** etc.

Pronumele nehotărâte **cutare**, când e derivat cu sufixe (**cutărică**), are nuanţă depreciativă.

Adjectivul pronominal nehotărât

Nu toate pronumele nehotărâte pot deveni adjective!

Pot fi adjective (când însoţesc un substantiv cu care se acordă în gen, număr şi caz) următoarele pronume: **unul**, **altul**, **tot**, **fiecare**, **oricare**, **oricât**, **oarecât**, **câtva**, **ceva**, **atât**.

Ca adjective nehotărâte, aceste forme precedă substantivul.

Atenţie! Formele **alde**, **fiece**, **niscai** (**va**), specifice vorbirii populare şi familiare, apar doar ca adjective nehotărâte, niciodată ca pronume.

Pronumele negativ şi adjectivul pronominal negativ

Apar în propoziţii cu verbul la forma negativă, pronumele ţinând locul unui substantiv din propoziţia afirmativă corespunzătoare.

Forme specifice:

- **nimeni**: înlocuieşte un substantiv animat şi are flexiune numai după caz;
- **niciunul**: se declină ca pronumele nehotărât **unul**;
- **nimic**: ţine locul unui nume de lucru şi este invariabil.

1. Ca adjectiv negativ, apare numai forma **niciunul**, cu forme specifice, rezultate din căderea particulelor finale, **niciun om**, **nicio fată** etc.

2. În propoziţia în care apare un pronume sau adjectiv negativ apare obligatoriu şi adverbul **nu**.

3. Pronumele negativ **nimic** se poate substantiviza: **nimica**, **nimicul**, **nimicuri** şi intră în structura unor locuţiuni şi expresii cu valoare adjectivală sau adverbială: **pe nimic**, **cu nimic**, **de nimic** etc.

UNITATEA DE ÎNVĂŢARE VI
NUMERALUL

Timp alocat: 2 ore

Partea de vorbire flexibilă care exprimă o cantitate, o determinare numerică a entităţilor, ordinea sau distribuţia lor prin numărare.

Clasificarea numeralului:

A. Care indică o cantitate (mărire) numărabilă:

a) cardinal - propriu-zis: exprimă un număr abstract sau un număr de obiecte: pot fi simple (**unu**, **doi**) sau compuse (**unsprezece**);

- colective: exprimă însoţirea, ideea de grup: **amândoi**, **ambii**, **tustrei**, **câteşitrei**, **tusşase**, **toţitrei**;

- multiplicative: măsura creşterii cantitative: **îndoit**, **întreit**, **dublu**, **triplu**;

- fracţionare: care indică o parte a întregului **sfert**, **jumătate**;

- distributive: exprimă repartizarea şi gruparea numerică a obiectelor: **câte doisprezece**;

- adverbiale (iterative): indică numărul şi ordinea repetării: **o dată**, **de două ori** etc.

b) ordinal - exprimă ordinea prin numărare a obiectelor sau acţiunilor într-o înşiruire, ideea de ordine în timp şi în spaţiu: **întâiul**, **primul**, **prima**, **al cincisprezecelea** etc.

Numeral cardinal

1. Numeralul cardinal propriu-zis

Sunt determinări ori expresii cantitative numerice pentru obiectele ale căror nume le substituie sau le determină şi stau la baza celorlalte feluri de numerale.

Poate fi simplu (numerale de la unu la zece şi sută, mie, milion, miliard, bilion, trilion**)** sau **compus**, de la unsprezece în sus.

- de la unsprezece la nouăsprezece, unitatea se leagă de zece cu ajutorul prepoziţiei **spre** (doi + spre + zece); de la douăzeci la nouăzeci, unitatea care arată numărul zecilor se leagă direct de pluralul zeci (**patruzeci**), iar zecile se leagă de unităţi cu ajutorul conjuncţiei **şi** (**patruzeci şi unu**); de la o sută în sus, numeralul care exprimă numărul sutelor, al miilor etc., se aşază înaintea unităţilor imediat inferioare.

Norme ortoepice/ortografice

1. Se scriu într-un cuvânt numeralele compuse de la unsprezece la nouăsprezece şi cele care exprimă numărul zecilor (treizeci), toate celelalte scriindu-se separat (trei sute patruzeci şi trei).
2. Se pronunţă corect paisprezece, cincisprezece, cincizeci **nu** paişpe, cinşpe, cinzeci.

Numeralul cardinal (ca şi celelalte tipuri de numerale) poate apărea singur în comunicare, caz în care are valoare substantivală şi funcţii sintactice corespunzătoare acestuia; însoţind substantivul are valoare

adjectivală, iar când însoţeşte verbul, are valoare adverbială şi funcţie de complement circumstanţial.

1. Numeralele **un/o; unu/una; doi/două** manifestă opoziţiile de gen şi variază în funcţie de acesta.
2. De la **doi** raporturile de G. şi D. se exprimă astfel: la G. cu prep. **a** sau cu ajutorul articolului demonstrativ **cel**; la dativ se foloseşte prepoziţia **la** sau articolului demonstrativ-adjectival **cel**.

Numeralele **zece**, **sută**, **mie**, **milion**, **miliard** au flexiune asemănătoare cu a substantivelor, după număr şi caz, şi pot fi articulate proclitic sau enclitic. Omonimia dintre numeral şi pronume nehotărâte sau adjective pronominale nehotărâte sau articole nehotărâte se rezolvă în context (exprimă calitatea maximă a calităţii).

Prin articulare, numeralul cardinal devine substantiv: **A luat un zece la gramatică**.

- ✓ Numeralele **unu/una** şi **doi/două** intră în componenţa unor expresii şi locuţiuni cu valoare adjectivală sau adverbială: **tot unul şi unul**, **de unul singur**, **nici una**, **nici două**, **cu una**, **cu două** etc.
- ✓ **Un** şi **o** sunt omonime morfologice cu articolul şi adjectivul pronominal nehotărât, în timp ce **unul**, **una** sunt omonime morfologice cu pronumele nehotărât.

2. Numeralul colectiv

Arată că entităţile substituite sunt considerate în grupe (nu izolate).

Mod de formare: de la trei la opt, numeralele colective se formează cu **tus-** (provenit din **toţi**): **tustrei**, **tuspatru** etc. sau cu **câte(şi)**: **câteşipatru**, **câteşitrei** etc., ultimele forme fiind folosite în limbajul popular sau familiar.

Genul şi cazul numeralelor colective pot fi marcate prin desinenţe, prin articol hotărât enclitic: ambii, ambele, ambelor, prin desinenţe şi articole însoţite de prepoziţia ***înaintea, mulţumită, amândurora***.

- ✓ Forma **amândoi** are flexiune de gen şi caz: **amândoi**/**amândouă**/ **amândurora**.
- ✓ Când stă înaintea unui substantiv, **amândurora** îşi pierde **a**-ul final de la G. D.

  Părerea amânduror prieteni e bună.
- ✓ **Amândoi** are ca sinonim cuvântul **ambii**, cu forme distincte pentru gen şi caz: **ambele**/**ambilor**/**ambelor**.
- ✓ **Toţi**, **toate + numeral cardinal** au sens de numeral colectiv: **toţi doisprezece**, **toate douăsprezece**;
- ✓ Sens de numeral colectiv au şi substantivele **pereche** şi **duzină**.

Folosit singur, numeralul colectiv are valoare substantivală, iar când însoţeşte un substantiv are valoare adjectivală şi funcţie de atribut adjectival: ***Amândurora*** le-am telefonat. ***La amândoi copiii*** *le-am telefonat*.

3. Numeralul multiplicativ

Semnifică „o creştere sistematică interactivă a procesului său, a numărului obiectelor, raportată la unitatea de bază" (Iordan, Robu, *LRC*, p. 435). Se formează de la numeralul cardinal propriu-zis simplu până la opt inclusiv, apoi la zece, sută, mie prin derivarea cu prefixul **în-**/**mi** şi cu sufixul **-it participial: întreit**, **înzecit**, **înmiit**, **împătrit**.

- ✓ **1.** Când însoţeşte un substantiv (cu care se acordă în gen, număr şi caz), are valoare adjectivală şi funcţie de atribut; când determină un verb, are valoare adverbială şi funcţie de complement circumstanţial, iar prin articulare se substantivizează.
- ✓ **2. Îndoit** şi **întreit** au sinonime neologice: **dublu** şi **triplu**.

4. Numeralul distributiv

Exprimă gruparea numerică a entităţilor. **Se formează** din adverbul-morfem (prepoziţie în interpretarea lui C. Dimitriu, Gramatica: 329) **câte** + **numeralul cardinal**: **câte doi**, **câte trei**. **Câte** intercalat între numeralele cardinale formează o locuţiune cu valoare de numeral: **doi câte doi**.

- ✓ 1. Numeralele formate cu **unu** şi **doi** au forme distincte de gen: **câte unul**/**câte una**; **câte unul** are formă şi de G. D.: **câte unuia**/**câte uneia**.
- ✓ **2.** Numeralul distributiv poate avea valoare substantivală, adjectivală sau adverbială, cu funcţiile sintactice specifice.

5. Numeralul adverbial

Exprimă repetarea unei acţiuni sau raportul numeric dintre calităţile sau cantităţile obiectelor; funcţia sintactică este determinată de natura regentului, care, de obicei, îndeplineşte funcţie sintactică de circumstanţial. Se formează din prepoziţia **de** + numeralul cardinal + **ori**, cu excepţia primului termen al seriei, **o dată**, format din numeralul cardinal cu valoare adjectivală **o** şi substantivul **dată**.

- ✓ Ideea de repetare a acţiunii se poate reda şi printr-o construcţie numerală sinonimă formată din numeralul ordinal + substantivul **oară**.

  Ex.: A venit **a doua oară**.
- ✓ Numeralele **de două ori** şi **de trei ori** au ca sinonime neologismele **bis** şi **ter**.

6. Numeralul cardinal fracţionar

Numeralul cardinal fracţionar se foloseşte pentru precizarea unei fracţiuni sau la numărarea fracţiunilor partitive faţă de unitatea întreagă (C. Iordan-Robu, *LRC*: 434). Se formează de la numeralele cardinale cu sufixul lexical -*ime*: do**ime**, sut**ime**, mi**ime**.

Categoriile gramaticale de număr şi caz rezultă din desinenţa ***sfert***/ ***sferturi***, din articolul *sfertu**l**/sfertu**lui*** şi din prepoziţia cu regim cazual specific.

a) Numeral ordinal

Precizează poziţia unui obiect (în timp şi în spaţiu, într-o serie organizată numeric (Iordan-Robu, *LRC*, p. 436). **Se formează** de la doi în sus, numeralul ordinal este alcătuit din numeralul cardinal precedat de articolul posesiv-genitival **al**, **a**, **ai**, **ale** şi urmat de articolul hotărât enclitic **-le** + **deicticul -a** sau de articolul hotărât enclitic **-a**: ***al doilea***, ***a opta***.

- ✓ 1. Seria numeralului ordinal începe cu **întâi**(**ul**), care are flexiune de gen, număr şi caz şi poate fi articulat când apare singur sau în faţa substantivului pe care îl determină. Sinonimul **prim** are un comportament morfologic şi sintactic identic: **primul**/**prima**; **primului**/**primei**.
- ✓ 2. Toată seria numeralului ordinal are forme deosebite de gen.
- ✓ 3. Formele de G., D. se exprimă prin articolul demonstrativ adjectival **cel** + **de** + **numeral ordinal**, marca de caz fiind preluată de articolul demonstrativ adjectival **cel**: **celui de-al doilea**.
- ✓ 4. Numeralele **al doilea** şi **al treilea** au sinonime neologice: **secund** şi **terţ**.
- ✓ 5. În cazul numeralului **întâi** este aglutinată numeralului prepoziţia ***de***: cel/cea dintâi.
- ✓ 6. În limba română contemporană vorbitorii au tendinţa de a substitui numeralul cardinal cu cel ordinal: **trimestrul doi**/**trimestrul al doilea**. Structurile acestea îşi află explicaţia în economia efortului rostirii, prin folosirea formei scurte a numeralului cardinal. Adjectivele **prim** şi **ultim**, ca şi locuţiunea adjectivală **cel (cea) din urmă**, au valoare de numeral ordinal.

UNITATEA DE ÎNVĂŢARE VII
VERBUL

Timp alocat: 4 ore

Partea de vorbire flexibilă în raport cu modul, timpul, persoana şi numărul, care cuprinde cuvinte teoretic noţionale ce exprimă acţiunea, starea, voinţa, dorinţa, posesia, devenirea, transformarea etc., considerate ca procese.

Sub aspect *morfologic*, **verbul** este o parte de vorbire flexibilă, care se distinge printr-un tip special de flexiune, *conjugare* care constă în schimbarea formei verbului în funcţie de categoriile de mod, timp, aspect, persoană, număr, diateză, fiecare categorie manifestându-se printr-un număr propriu de opoziţii şi prin forme specifice de realizare/manifestare.

Limba română utilizează:

- *sufixe gramaticale* pentru marcarea timpului şi a formelor verbale nepersonale (văz-**u**-i, ved-**ea**-m);

- *desinenţe* pentru marcarea persoanei şi a numărului (afl-**u**, cânt-a-**i**, văz-u-**ră-m**, văz-u-se-**ră-m**);

- *afixe mobile/libere* de tipul auxiliarelor, rezultând din gramaticalizarea a trei verbe de bază (**a fi**, **a avea**, **a vrea**) – pentru marcarea unora dintre timpuri şi moduri;

- *mijloace mixte*, afixe legate şi mobile – pentru marcarea formelor compuse (**să** vin**ă**, **a** veni, **voi fi** ven**ind**);

- *reduplicarea* (**dăd**eam, **stăt**eam) sau *supletivismul* (**i**au, **lu**ăm), în cazul unor forme neregulate, variaţii de radical la care se adaugă variaţii flective;

- *alternanţe fonetice* care dobândesc funcţii gramaticale, asociindu-se altor mijloace pentru exprimarea diverselor forme din conjugare (v**ăd**, v**e**zi, v**ed**e, cr**ed**, cr**e**zi).

În mod excepţional, *accentul şi intonaţia* pot apărea ca singurele *mărci gramatical distinctive*. Pentru marcarea unor valori modale, aspectuale, temporale, româna recurge la mărci exterioare verbului, negramaticalizate sau semigramaticalizate (numite *operatori*: **era** să cadă, **dă** să se rupă, **avea** să vină, **urma** să apară).

1.Clasificările verbului

a) După rolul sintactic şi morfologic:

- *predicative*: îndeplinesc singure, la un mod personal, funcţia de predicat verbal: **a constitui**, **a însemna**, **a efectua**, **a angaja**;
- *copulative*: leagă numele predicativ de subiect şi îndeplinesc la un mod personal, împreună cu numele predicativ, rolul de predicat nominal: **a fi**, **a deveni**, **a ieşi**, **a se face** etc.;
- *auxiliare*: ajută la formarea modurilor şi timpurilor compuse, precum şi a diatezei pasive: **a fi**, **a avea**, **a vrea**.

b) După posibilitatea de a avea complement direct:

- *tranzitive* sunt verbele care pot fi determinate de un complement direct: **a citi** (ceva); **a cumpăra** (ceva); **a spune** (ceva). Acţiunea verbelor tranzitive se răsfrânge în mod direct asupra unui obiect, iar întrebările care se pun acestora sunt: **pe cine?/ce?**;
- *intranzitive* sunt verbele care nu pot avea complement direct, nu acceptă proba pasivizării (Cartea este citită de el).

c) După referirea la persoană:

- personale: au forme pentru toate persoanele: a cânta; a citi;

- impersonale: **ninge**, **a se zice**;
- unipersonale: se folosesc numai la pers. a III-a: **a lătra**, **a măcăi**, **a oua** etc.; **a trebui** este unipersonal ca formă şi impersonal prin conţinut.

2. Locuţiunile verbale

Grupurile de cuvinte, care conţin în mod obligatoriu un verb, cu sens unitar şi cu trăsături morfologice şi sintactice specifice verbului.

Structura locuţiunilor verbale:

- vb. + prep. + substantiv: **a avea de gând**;
- vb. + interjecţie: **a face ţuşti**;
- vb. + pronume + substantiv: **păziţi-vă gura** (pron. între verb şi substantiv);

- Cele mai frecvente verbe – constituenţi ai locuţiunilor verbale sunt: **a face**, **a da**, **a lua**, **a avea**, **a pune**, **a atrage**, **a băga**.

Nu uita! O locuţiune verbală se recunoaşte dacă:

- se substituie, de regulă, printr-un singur cuvânt: **a o lua la fugă** = **a fugi**;
- înţelesul unitar este adesea altul decât sensul fiecăreia dintre componente.

Diateza verbului

Categorie gramaticală specifică verbului care exprimă *raporturile gramaticale* între verbul predicat, numele subiect şi numele obiect, pe de o parte, şi *sistemul de mărci* pentru exprimarea acestor raporturi, pe de altă parte (C. Dimitriu: 1999, p. 498).

Diateza este o categorie *sintactică* şi *pragmatică*, interesând atât verbul, cât şi ansamblul propoziţiei. Sintactic, exprimă relaţia Verb-Subiect-Complement direct, respectiv Verb-Agentul subiect (**diateza activă**) spre

Pacientul-subiect (**diateza pasivă**), spre procesul însuşi, fără referire la actanţi/argumente (**diateza impersonală**).

Dintre categoriile verbului, *categoria diatezei* a suscitat cele mai numeroase dezbateri teoretice, antrenând diferenţe semnificative de interpretare, atât sub aspectul modului de concepere a diatezelor şi al domeniului de extindere a fiecărei diateze, cât şi sub aspectul numărului de diateze. Toate aceste dezbateri au plecat, într-un fel sau altul, de la constatarea că diateza este o categorie diferită de celelalte categorii verbale, specificul ei fiind dat de următoarele trăsături:

a. are o manifestare predominant *sintactică*, prin angajarea construcţiei verbale în ansamblul ei (verb + actanţi/argumente);
b. are o marcare diferită de a celorlalte categorii, fiecare diateză distingându-se prin mărci extraverbale, mărci care au în comun natura lor *analitică*;
c. cunoaşte diferenţe mari de manifestare de la un termen la altul al categoriei, detaşându-se pasivul de impersonal, dar şi reflexivul;
d. se distinge prin neparticiparea *tuturor lexemelor aparţinând verbului* la opoziţiile de diateză. În raport cu celelalte categorii gramaticale, care, cu nesemnificative excepţii, angajează clasa verbului cu întregul ei inventar, diateza nu antrenează *toate* verbele.

Diateze cu statut clar sunt diateza activă şi cea pasivă. O diateză controversată – ca existenţă sau ca sferă – este diateza reflexivă (care nu se confundă cu caracterul reflexiv al unui verb), de aceea, în limba română se presupune că există patru diateze: *activă, pasivă, reflexivă* şi *activă-pronominală*.

1. Diateza activă arată că acţiunea este făcută de subiectul gramatical (atunci când există un asemenea subiect, deci la verbe personale, situaţie în care se încadrează formal şi verbe ca *a îndura, a pătimi, a suferi, a*

suporta; verbele impersonale care nu au sens pasiv sunt incluse în mod convenţional în diateza activă: *a ninge*, *a* (*se*) *însera*.

Copilul **învaţă** bine.

Mihai **merge** la teatru cu prietenii săi.

În cazul verbelor tranzitive, acţiunea este suferită de complementul direct, diferit de subiectul gramatical: Copilul învaţă **lecţia** pe de rost. Tipul specific pentru diateza activă este cel nepronominal (nereflexiv).

2. Diateza pasivă arată că subiectul gramatical suferă acţiunea, iar autorul, când este exprimat, e redat prin complementul de agent (subiectul logic). Marca formală a diatezei pasive este dată de prezenţa verbului auxiliar *a fi*, la care se adaugă participiile verbelor de conjugat: Concursul **a fost câştigat** de Maria.

Această diateză se poate forma numai de la verbele active nepronominale tranzitive (dar nu orice verb tranzitiv poate avea diateză pasivă: *a avea*, *a vrea*), prin transformarea complementului direct în subiect (gramatical) şi a subiectului în complement de agent: Eu am cumpărat cartea. Cartea **a fost cumpărată** de mine.

Diateza pasivă are două tipuri formale: un tip *specific* – deosebit de diateza activă – alcătuit din verbul auxiliar *a fi* şi participiul verbului de conjugat (acordat cu subiectul) şi un tip *nespecific*, aşa-numitul *reflexiv pasiv* sau *pasiv reflexiv*, reprezentat de verbe reflexive cu pronumele în acuzativ. De exemplu: Aici **au fost construite** două blocuri. şi: Aici **s-au construit** două blocuri.

3. Diateza reflexivă arată că subiectul face acţiunea exprimată de un verb, care se întoarce; cf. *reflexie*, „întoarcere către autorul ei”. Marca formală a diatezei reflexive este dată de prezenţa pronumelor reflexive, în Ac. sau D., forma neaccentuată.

Grila de control se aplică prin înlocuirea pronumelui reflexiv cu un pronume personal.

Maria **îşi închipuie** multe.

Există mai multe tipuri de reflexiv:

a. *reflexivul dinamic* sau propriu-zis – acţiunea este făcută cu participarea intensă din partea subiectului sau cu un interes special: a se teme, a se ruga, a se strădui, a-şi bate joc (Ac., cât şi D.): Să **te apuci** de lucru.
b. *reflexivul impersonal* – subiectul este neexprimat, important este că acţiunea are loc, neinteresând cine o face. Reflexivele impersonale se construiesc numai cu pronume în Ac.: *se crede, se vorbeşte, se pare*: **Se va clăti** după golire.
c. *reflexivul pasiv* – verbele construite cu pronume reflexive, care datorită sensului lor (pasiv), pot fi înlocuite cu aceleaşi verbe la diateza pasivă cu **a fi**, apaţin diatezei pasive, cu pronume în Ac.: **S-a fixat** (de către instanţă) un nou termen.

4. Diateza activă-pronominală este desprinsă din diateza reflexivă şi preluată de diateza activă. Se confirmă prin substituirea pronumelui reflexiv cu un pronume personal.

De exemplu: Maria îmbracă **păpuşa**.

Maria **o** îmbracă.

Maria **se** îmbracă.

Alina **îşi** pune cartea pe masă.

Alina **îi** pune cartea pe masă (colegei).

Alina pune cartea pe masă colegei.

Verbele *se îmbracă* şi *îşi pune* sunt verbe la diateza activă-pronominală, adică sunt *verbe pronominale*.

Există două tipuri de reflexive:

- *reciproce*: Ei **se** estimează. Concurenţii **îşi** urează reciproc.
- *posesive*: Mama adevărată **şi**-a luat copilul (său). (**şi**- = atribut pronominal în D., dativul posesiv)

Transformarea unei diateze în diateza opusă, deci a construcţiei active (tranzitive) în una pasivă sau invers, nu este un simplu exerciţiu cu finalitate teoretică, ci o necesitate practică. Date fiind confuziile posibile la ambele tipuri de pasiv, pentru claritatea unui enunţ este, adesea, preferabil să se înlocuiască pasivul cu o construcţie activă.

Ceea ce interesează cultivarea limbii este folosirea unui verb cu sau fără pronume reflexiv, nu interpretarea în sensul apartenenţei la o diateză sau alta.

Modul este forma pe care o ia verbul pentru a arăta felul cum consideră vorbitorul acţiunea.

Modurile sunt: - personale
- nepersonale

După funcţia pe care o îndeplinesc în propoziţie sunt:
- predicative;
- nepredicative.

Modurile *personale şi predicative* exprimă persoana şi formează predicatul. Acestea sunt: *indicativul, conjunctivul, condiţionalul, prezumtivul şi imperativul*.

Modurile *nepersonale şi nepredicative* nu exprimă persoana şi nu formează predicatul. Nu au forme flexionare care să indice persoana şi numărul şi au funcţie de părţi secundare de propoziţie.

Infinitivul, participiul şi supinul sunt frecvent numite forme nominale ale verbului datorită întrebuinţării lor ca substantive sau ca adjective.

Nepersonale propriu-zise sunt participiul şi supinul. *Gerunziul* şi *infinitivul* au o situaţie intermediară în ceea ce priveşte caracterul nepersonal. Fără a avea forme flexionare care să marcheze persoana şi numărul, ele au uneori posibilitatea de a exprima aceste categorii cu ajutorul subiectului sau al pronumelui reflexiv: Odată, **venind** noi de la Piatra... **A se lamenta** cineva de cele trecute...

Modul indicativ – exprimă o acţiune prezentată de vorbitor ca reală. Este modul cu valoare neutră. Se foloseşte atât în propoziţii principale, cât şi secundare.

Modul conjunctiv – exprimă o acţiune realizabilă, posibilă şi este recunoscut prin morfemul **să.** Se foloseşte atât în propoziţii principale cu valoarea sa reală: **Să merg** sau **să plec?**, cât şi în propoziţii subordonate cu valoarea sa normală: Pot **să citesc.** În limba română conjunctivul a căpătat o întrebuinţare foarte largă prin faptul că se utilizează în locul infinitivului: Trebuie **să recunosc** că poţi.

Modul condiţional-optativ – exprimă o dorinţă concretizată într-o acţiune a cărei realizare depinde de îndeplinirea unei condiţii sau invers: Aş merge la un film, dacă **aş avea** cu cine. Pentru realizarea acestui mod, în general, e nevoie de 2 verbe care îşi pot schimba locul în cadrul frazei. În propoziţii principale exprimă:

- dorinţa, putându-se afla atât în principale izolate, cât şi în principale angajate în frază, în corelaţie cu alt condiţional:

Aş merge la voi dacă aş avea timp.

- posibilitatea, în corelaţie, de obicei cu o propoziţie condiţională:

Dacă aş merge la voi, **aş primi o masă.**

În subordonate poate exprima:

- o condiţie: **Aş veni dacă aş putea.**

- o concesie: **Chiar de aş veni acolo**, **nu aş reuşi**.

- o comparaţie: **M-a tratat de parcă nu mă cunoştea**.

Conjunctivul are adesea aceleaşi valori cu alte moduri. Dintre aceste valori, aceea de condiţional şi cea de prezumtiv aparţin întregului mod conjunctiv, celelalte fiind specifice numai prezentului.

Modul imperativ – este o formă verbală prin care se exprimă:

- un ordin: **Stai în picioare!**

- o rugăminte, un îndemn: **Intră**, te rog! Imperativul este folosit uneori în locul indicativului pentru a înviora acţiunea. În astfel de situaţii verbul este la persoana a II-a singular, indiferent de persoana şi numărul subiectului. Pe noi, din spate ne pufni râsul, **şi râzi**, **şi râzi**...

Modul prezumtiv – exprimă o acţiune prezentată ca presupusă, bănuită: **Oi fi mirosind** a alcool. **Or fi existând** oare strigoi? **Ar fi fiind** asta dorinţa lui?

Prezumtivul propriu-zis exprimă valoarea specifică modului mai accentuat decât formele de conjunctiv, de optativ sau de indicativ viitor sau viitor anterior, care exprimă şi ele îndoiala, presupunerea.

Modurile nepersonale

Modul infinitiv – este forma de bază a verbului, numele sub care acesta apare în dicţionare şi sub care îi este definit sensul. Infinitivul prezent este precedat de ***a***, morfem al timpului amintit. Poate fi precedat de alte prepoziţii şi locuţiuni prepoziţionale, ceea ce ar pleda pentru etichetarea lui ***a*** ca semn – morfem al infinitivului: *de*, *fără*, *pentru*, *până*, *spre*, *prin*. Verbele la infinitiv pot avea subiect, identic cu al propoziţiei (Înainte **de a intra** în sală, eu am băut o cafea) sau diferit de al acesteia (Tu ai plecat înainte **de a veni** Rareş).

Infinitivele verbelor copulative pot avea nume predicativ: Are obligaţia **de a fi prezent**.

Verbele la infinitiv pot avea determinările oricărui verb la mod personal: au complement direct (Are obligaţia de a-l ajuta **pe Ionuţ**), complement indirect (N-a renunţat la a vorbi **despre prietenul** ei), complement circumstanţial de timp (Are intenţia de a veni aici **după cursuri**).

Modul gerunziu – exprimă acţiunea verbului în desfăşurare. Are valori verbale şi valori adjectivale.

- cu valoare verbală, determină:

- *verbe*, când arată împrejurarea în care se petrece acţiunea verbului şi contrage propoziţii subordonate: **Venind** aici, am văzut un căţel. – **Când am venit aici**....

- *substantive*: Aud câinii **urlând**. – ...**care urlă**.

Gerunziul ca verb are următoarele caracteristici:

- poate avea subiect identic cu al propoziţiei (Intrând eu în sală, am văzut profesoara).

- verbele copulative la gerunziu au nume predicative: **Fiind bolnav**, a lipsit de la ore.

- are toate complinirile unui verb la un mod personal: complement direct (Văzându-l **pe prietenul** său, a plecat), complement indirect (Săturându-se **de colegi**, a plecat), complement circumstanţial de timp (Venind **la facultate**, s-a mai liniştit).

Ca adjectiv, *gerunziul* determină:

- substantive: apă **spumegândă**, lumină **strălucindă**;

- pronume, prin intermediul unui verb (Ea se smulge şi aleargă **tremurândă** într-o clipă);

a) Gerunziile se pot substantiva – cu articol hotărât, nehotărât, cu prepoziţii.

Modul participiu – are valoare de verb şi de adjectiv şi uneori şi valoare adverbială.

a) *participiul ca verb*

Exprimă acţiuni şi are următoarele proprietăţi:

- este prezent în timpurile verbale compuse: perfectul compus, viitorul anterior, conjunctivul perfect;

- este component al diatezei pasive împreună cu verbul auxiliar morfologic *a fi*. Când intră în componenţa diatezei pasive şi când determină substantive, participiul se acordă cu substantivul în gen, număr şi caz.

b) *participiul ca adjectiv* exprimă mereu acţiunea suferită de obiect, comportându-se ca adjectivele variabile cu două terminaţii şi poate fi recunoscut prin faptul că nu este urmat de complementul de agent: **femeie citită**, **studente cultivate**.

c) *participiul ca adverb* – intră în structura unor expresii verbale impersonale: **Rămâne stabilit** să plecăm.

Modul supin

a) denumeşte acţiunea verbului sub formă de participiu precedat de prepoziţii, fără a fi identic cu acesta: maşină **de scris**.

b) Prepoziţiile cu care se construieşte supinul sunt: *de, după, la, pe, pentru* şi fac legătura între verbe la supin şi substantive (maşină **de scris**), verbe la supin şi verbe de modalitate (am **de scris**), verbe la supin şi expresii verbale impersonale (e uşor **de găsit**).

TIMPUL – exprimă forma pe care o ia verbul pentru a arăta momentul în care se petrece acţiunea acestuia: prezent, trecut, viitor pentru indicativ şi prezent şi perfect pentru conjunctiv, condiţional-optativ şi infinitiv.

a) prin raportare la momentul vorbirii, timpurile se clasifică în: absolute şi relative;

1. timpurile *absolute* sunt cele care exprimă o acţiune raportată la momentul prezent al vorbirii: – prezentul, perfectul simplu, perfectul compus, viitorul;
2. timpurile *relative* sunt timpurile care raportează acţiunea la alt moment al vorbirii (anterior sau posterior): – imperfectul, mai mult ca perfectul, viitorul anterior.

b) după structura morfematică, timpurile verbale se clasifică în simple şi compuse:

1. timpurile *simple* sunt cele care se realizează printr-un cuvânt, cu morfemele segmentale date:

- de la indicativ: prezentul, perfectul simplu, imperfectul, mai mult ca perfectul;
- de la conjunctiv: prezentul;
- de la infinitiv: prezentul.

2. timpurile *compuse* sunt timpurile verbale care se realizează prin două cuvinte: auxiliar morfologic + verbul de conjugat.

c) după aspectul acţiunii timpurile se clasifică în:

- durative (imperfective) care prezintă acţiunea ca terminată (imperfectul);
- momentane (perfective) care prezintă acţiunea ca terminată (perfectul simplu, perfectul compus, mai mult ca perfectul).

Timpurile indicativului

1. *Prezentul* exprimă o acţiune care se petrece în momentul vorbirii, în trecut (Ieri **mă pomenesc** că vine) şi în viitor (Mâine **plec** la Suceava). Există mai multe timpuri de prezent: propriu-zis (**citesc**, **lucrez**), gnomic sau etern, acţiunea se petrece tot timpul (Soarele **răsare** şi **apune**), iterativ, acţiunea are loc la intervale de timp egale (Metroul **soseşte** din 5 în 5 minute).

2. *Imperfectul* – exprimă o acţiune neterminată care se petrece în trecut.
3. *Perfectul simplu* – exprimă o acţiune terminată în trecut, într-un trecut imediat, foarte apropiat de prezent. Este un timp folosit în vorbire pe arii restrânse.
4. *Perfectul compus* exprimă o acţiune desfăşurată şi terminată în trecut, mai mult sau mai puţin apropiată de momentul vorbirii (Acum două ore l-**am văzut**).
5. *Mai mult ca perfectul* – exprimă o acţiune încheiată în trecut înaintea alteia din trecut. Reprezintă un raport temporal de anterioritate.
6. *Viitorul* – exprimă o acţiune care se va petrece după momentul vorbirii, mai apropiată sau mai îndepărtată.

Conjunctivul

1. *Prezentul* – exprimă acţiuni care se petrec în prezent, în momentul vorbirii, în trecut şi în viitor. Pentru conjunctivul folosit singur, acţiunea se poate situa în prezent sau în viitor.
2. *Perfectul* – exprimă o acţiune situată în trecut faţă de momentul vorbirii. Intră în relaţie cu alte timpuri, exprimând acţiuni trecute, de regulă, presupuse.

Condiţional-optativ

1. *Prezentul* – exprimă o acţiune care se poate realiza în prezent sau în viitor.
2. *Perfectul* – exprimă o acţiune care s-ar fi putut realiza în trecut.

Infinitivul

1. *Prezentul* – exprimă acţiuni care se petrec într-un prezent real, un prezent transpus în trecut. Se poate raporta la alte timpuri.
2. *Perfectul* – exprimă acţiuni care se desfăşoară în trecut.

Categoria persoanei – raportate la persoană, verbele sunt: personale (tripersonale), care au cele 3 persoane; – *unipersonale*, care au numai persoana a III-a singular şi plural.

Exersare: *Funcţiile sintactice ale verbelor la moduri nepersonale* (*gerunziu, supin, participiu*).

Exersare: Infinitivul poate îndeplini următoarele funcţii sintactice:

subiect, nume predicativ, atribut verbal, complement direct, complement indirect, complement circumstanţial de timp, de mod, de scop, complement circumstanţial concesiv, de mod comparativ, de cauză, consecutiv, opoziţional. Exemplificaţi în contexte aceste funcţii.

Construiţi enunţuri cu fiecare dintre acestea.

Verbele de modalitate + verbele care le urmează nu constituie o unitate. Manualele şi lucrările de specialitate nu recomandă *predicatul verbal compus*, ci analiza fiecărui verb.

UNITATEA DE ÎNVĂŢARE VIII
ADVERBUL

Timp alocat: 2 ore

Clasa elementelor cuprinde cuvinte noţionale exprimând caracteristici ale verbului, adjectivului, adverbului, interjecţiei, dar şi cuvinte flectiv/mărci categoriale, cuvinte cu funcţie dublă (de relator şi funcţie sintactică) .

1. Clasificarea adverbului

A. După înţeles:

- adverbe de loc: **oriîncotro**;
- adverbe de timp: **diseară/deseară**, **alaltăieri**, **oricând**;
- adverbe de mod: **anevoie**, **încontinuu**, **mereu**, **ori(şi)cât**;
- adverbe de afirmaţie: **da**, **bineînţeles**, **fireşte**;
- adverbe de negaţie: **nu**, **nici**, **ba**, **dimpotrivă**.

B. După formă:

- adverbe simple: **lesne**, **aici**, **aproape** etc.;
- adverbe compuse: **astă-vară**, **oriunde**, **oarecum**, **azi-noapte**, **mâine-dimineaţă** etc.

C. După origine:

- adverbe primare: **cam**, **foarte**, **aici**, **apoi**, **bine** etc.;
- adverbe provenite din alte părţi de vorbire:
  a) prin derivare cu sufixele: ***-eşte***, ***-iş***, ***-mente***, ***-âş***: **realmente**, **pieptiş**, **târâş**, **frăţeşte** etc.;
  b) din adjective (participii): **tare**, **clar** etc.;
  c) din substantive: **ziua**, **noaptea**, **vara** etc.
  d) din pronume relativ-interogative: **când**, **unde**, **cum** etc.;

e) din alte tipuri de pronume (nehot., dem., neg.): **cândva**, **undeva**, **nicicând** etc.

Observaţie: Există şi adverbe corelative, corespunzătoare într-o regentă prezenţei în subordonată a unui adverb relativ. Adverbul prototipic funcţionează ca determinativ al verbului, al adjectivului sau al altui adverb.

Din punct de vedere *morfologic*, adverbul este lipsit de flexiune. Unii membri ai clasei prezintă categoria intensităţii, care se realizează analitic (cu ajutorul morfemelor libere) şi nu reprezintă un criteriu flexionar propriu-zis.

Din punct de vedere *sintactic*, adverbele sunt caracterizate, de obicei, prin funcţia de determinativi circumstanţiali ai verbului: **Lin** *stelele se-nhamă la carul lunei blonde* (M. Eminescu, *Poezii*).

Adverbele pot fi adjuncţi în grupul adjectival (*Bogdan citeşte,* **vădit** emoţionat. *Are o concepţie* **profund** *originală*.), în grupul adverbial (*E* **oarecum** *dificil de explicat situaţia*.) sau în grupul nominal, încorporate într-un grup prepoziţional (*Pare-mi că-mi aduc aminte*/*Cum că-n* ***vremii*** **de mai nainte**/*Te-am văzut şi te-am iubit*.(M. Eminescu, *Poezii*) sau determinând direct nominalul (*Îmi convine plecarea* ***mâine***.).

Altă categorie de adverbe se caracterizează prin posibilitatea de a se asocia cu diverse componente ale enunţului, alcătuind o unitate fonetică şi sintactică: ***Şi mâine*** *mai e o zi*; ***Tot*** *el a venit cu această idee*. Anumite elemente ale clasei adverbului au statut discutabil, situându-se la interferenţa mai multor clase sau apropiindu-se prin caracteristici sintactice sau funcţionale de elemente ale altor clase, cu precădere de prepoziţii sau conjuncţii.

Prin posibilitatea de a exprima determinări spaţio-temporale, unele adverbe (*dedesubt, înainte, în spate*) se apropie de prepoziţii. Între cele două clase există deosebiri sub aspectul structurii şi al comportamentului sintactic. Sub aspect sintactic, prepoziţia cere în mod obligatoriu prezenţa

termenului asociat (*Nu mai locuieşte nimeni* ***deasupra*** *lor*.), termen care lipseşte în cazul adverbului (*Stau la ultimul etaj*. *Nu mai locuieşte nimeni* ***deasupra***). Uneori, prepoziţiile propriu-zise se comportă ca adverbele, termenul al doilea nefiind lexicalizat, dar putând fi recuperat contextual (*Acum sunt la şedinţă*. *Vorbim* ***după***.).

La nivelul structurii interne, faţă de aceste adverbe, în multe cazuri prepoziţiile prezintă anumite particule: *-/, -a* (*dedesubtul*, *înaintea*). Criteriul structurii nu este valabil însă în toate situaţiile (*deasupra* are aceeaşi formă şi ca prepoziţie, şi ca adverb).

Alte adverbe (*asemenea*, *contrar*, *conform*, *potrivit*, *referitor*) se apropie din punct de vedere sintactic de prepoziţii prin faptul că, datorită sensului lor intrinsec, e obligatorie, de regulă, lexicalizarea termenului asociat. În plus, aceste adverbe impun determinativului restricţii de caz sau de prepoziţie (*Judecă lucrurile* ***asemenea*** *întregii sale generaţii*., *Acţionează* ***conform cu*** *planul stabilit*.)

Anumite adverbe au sudat particula ***-şi***, formând astfel unităţi lexicale distincte: *cât*/*câtuşi* (în expresia *câtuşi de puţin*), *iar*/*iarăşi*, *tot*/*totuşi*. Particula ***-şi-*** poate apărea şi în interiorul adverbelor pronominale nehotărâte, compuse cu ***oare*** sau ***ori***: *oareşicum*, *oareşicât*, *orişicât* etc.

Aceste forme sunt marcate stilistic ca aparţinând registrului popular sau familiar.

Acelaşi adverb poate accepta ataşarea a două particule distincte: *pururi*/*pururea*/*pururile*. La nivelul unităţii lexicale se poate realiza un cumul de particule: *acilea*, *altmintrelea*, *pururilea*, *cumvaşilea*. Variantele astfel obţinute nu sunt literare. Particulele adverbiale au statut facultativ, întărind baza lexicală: *aici*/*aicea*, *acum*/*acuma*, *atunci*/*atuncea*, *asemeni*/*asemenea*, *nicăieri*/*nicăierea*.

Locuţiunile adverbiale

Pe lângă adverbele neanalizabile şi cele analizabile (simple şi compuse), în limba română există un număr mare de locuţiuni adverbiale. Locuţiunile adverbiale sunt construcţii formate din două sau mai multe cuvinte constituite în grupări unitare sintactic, echivalente cu un adverb. Spre deosebire de alte tipuri de locuţiuni (verbale, prepoziţionale, conjuncţionale), la care participă obligatoriu un component reprezentând partea de vorbire respectivă, în cazul locuţiunilor adverbiale adverbul nu constituie o componentă necesară.

Locuţiunile adverbiale se organizează în limba română după anumite tipare preferenţiale. Urmărind structura locuţiunilor, se disting:

(a) Locuţiuni adverbiale cu structură simplă, alcătuite din una sau mai multe prepoziţii care precedă altă parte de vorbire (substantiv, pronume, numeral, adjectiv, adverb). Sunt cuprinse aici următoarele tipuri:

- prepoziţie + substantiv: *cu binele, cu carul, în faţă, de exemplu, de-a buşile*(*a*), *de-a berbeleacul* etc.
- prepoziţie + adjectiv substantivizat: *cu frumosul, din plin* etc.
- prepoziţie + supin/participiu (substantivizat, la forma de plural): *pe alese, pe neaşteptate, pe rupte, pe apucate, pe negândite* etc.
- prepoziţie + prepoziţie + substantiv: *de la capăt, de la început* etc.

Numeroase formaţii de acest fel au devenit prin sudare adverbe simple (*îndată, anevoie, diseară* etc.), unele dintre ele constituind, la rândul lor, baza unor noi grupări locuţionale, prin asocierea cu o prepoziţie: *la îndemână, de îndată, pe deplin.*

(b) Locuţiunile adverbiale cu structură mai complicată sunt alcătuite din două sau mai multe cuvinte legate prin elemente joncţionale.

Un număr mare de astfel de locuţiuni sunt organizate după un tipar *simetric* prin repetarea cuvântului de bază sau folosirea antonimului său, cei doi termeni ai locuţiunii fiind legaţi printr-o prepoziţie (*de, din, în*) sau prin conjuncţia ***şi***: *zi de zi*; *an de an*; *clipă de clipă*; *cât de cât*; *zi şi noapte*; *aşa şi aşa*; *când şi când*; *unde şi unde*; *ici şi acolo*; *în fel şi chip*; *din zi în zi*; *din ce în ce*; *din când în când*; *din/de-a-fir-a-păr*; *de milă, de silă*; *de voie, de nevoie*; *cu chiu, cu vai*; *de ieri, de azi* etc.

O structură diferită au locuţiunile formate prin asocierea unor cuvinte gramatical diferite: *care încotro, cât colo, când colo, câtuşi de puţin, nici pe departe, cel mult, cel puţin, de aceea* etc.

Grupările locuţionale (grupări cu valoare adverbială) au o structură complexă şi o relativă unitate semantică. În cazul unora, relaţiile sintactice sunt transparente. Cu toate acestea, caracterul fix al acestor expresii impune considerarea lor ca o singură unitate sintactică: *pe nepusă masă, la paştele cailor, cu noaptea în cap, la voia întâmplării, de azi înainte, de acum încolo, de cu seară* etc. Unele expresii sunt plasate la nivel prepoziţional: *cât ai bate din palme, cât îl ţine gura, cât vezi cu ochii*. Din perspectiva sintactică a modului de participare la organizarea enunţului, adverbele reprezintă o clasă profund eterogenă.

Adverbe neintegrate sintactic

Un grup restrâns de adverbe se caracterizează prin faptul că sunt plasate în planul enunţării, ca enunţuri independente sau la nivel prepoziţional, ca enunţuri parantetice.

Substitutele de frază (profrazele) *da* şi *nu* funcţionează, cu precădere în planul dialogului, ca unităţi independente, cu statut de enunţ neanalizabil. Ele substituie o propoziţie afirmativă (*da*) sau negativă (*nu*), reluând integral sau parţial conţinutul prepoziţional al antecedentului. În plan pragmatic, sunt folosite pentru marcarea acordului, acceptării (*da*) sau a negării (*nu*): *– Da' avea curent electric*?/ *– Nu.*/ *– Lampa cu petrol*? *– Da.*

Termenii *da* şi *nu* pot apărea şi în poziţia unei subordonate: *Poate că* ***da****, poate că* ***nu****, căci multe s-au întâmplat de atunci...* (I. Groşan, *O sută de ani...*) sau a unui predicat: El **nu**, ea **da**.

În plan discursiv pot apărea ca enunţuri neanalizabile şi adverbe sau locuţiuni adverbiale de modalizare (*fireşte,* (*de*)*sigur*, *bineînţeles*, *negreşit, da de unde*, *probabil*, *parcă*, *pesemne* etc): – Te-a sunat?/– **Da de unde**!; – A spus când termină de lucru?/– **Parcă**.

Adverbele pot constitui singure un enunţ în propoziţii nonverbale de tipul: **Afară**! **Sus**! **Jos**! **Înainte**! rezultate în urma unei elipse (Ieşi) **afară**! etc.

Unităţi sintactice neintegrate sunt adverbele modalizatoare incluse în discurs ca enunţuri parantetice. Ele se pot referi la tot enunţul (***Negreşit****, te sun mâine*.) sau la diverşi constituenţi prepoziţionali (*Te sun*, ***negreşit*** *mâine*.). În aceste situaţii, funcţionează sintactic ca un tip special de circumstanţial de mod, circumstanţial de modalitate.

Apar, neintegrate sintactic, o serie de adverbe care exprimă raporturi discursive sau au rol argumentativ (*astfel*, *de altfel*, *dimpotrivă*, *totuşi*, *în sfârşit*, *în schimb*, *mai*).

CLASE SEMANTICE DE ADVERBE

Sub aspect sintactic, din punct de vedere semantic, clasa adverbului este profund eterogenă. Cuprinde atât cuvinte autonome semantic, cât şi substitute. Deosebirile semantice se asociază de obicei cu trăsături sintactice diferite.

Criteriile în funcţie de care se realizează descrierea nu sunt însă omogene, iar apartenenţa la diverse clase este justificată uneori pe baza unui singur criteriu, alteori pe baza unor criterii combinate. Ca urmare, clasele sunt interferenţe şi este greu de realizat o delimitare riguroasă.

Adverbele de loc indică poziţia (***aici***/*acolo*, *sus*/*jos*, *înăuntru*/*afară*, *deasupra*/*dedesubt*, *pretutindeni*/*nicăieri*, *din loc în loc*, *unde*), direcţia (*încotro*/*dincotro*, *de colo până colo*, (*pe*) *ici* (*pe*) *colo*, *peste tot* (*locul*), *undeva*), distanţa (*aproape*/*departe*, *de jur împrejur*, *în lung şi-n lat*): *Pe raftul de sus erau caiete de curat cu coperţi de hârtie indigo, cu etichete zimţate... Mai erau* ***aici*** *manualele...*

Din loc *în* ***loc****, câte o uşă numerotată era deschisă*.

Adverbul de loc constituie realizarea prototipică a circumstanţialului de loc.

Adverbele de timp care exprimă situarea în timp a procesului sunt adverbe temporale (*acum, adineaori, alaltăieri, azi, asta-vară, azi-noapte, poimâine, aseară, când, cândva, curând, deocamdată, demult, după-amiază, dintr-odată, imediat, ieri, în curând, luni, mâine, odinioară, odată, vineri* etc.).

Din când în când*, văzând că ţigăncuşa întârzie prea mult pe la vreo masă, stăpânul se opreşte din plimbare*.

Adverbele care arată durata, frecvenţa, continuitatea, repetarea sunt adverbe temporale aspectuale (*adesea, câteodată, din când în când, din nou,*

frecvent, iar, iarăşi, iarna, în veci, (în)*totdeauna, lunea, mereu, niciodată, rareori, sâmbăta, vara, zi şi noapte, zilnic*):

Am căuta ***mereu*** *cărţile acelor autori care vorbesc despre ei*.

Duminica*, Gina nu voia să ne întâlnim*.

Adverbul de timp constituie realizarea prototipică a circumstanţialului de timp. Unele adverbe de timp se combină selectiv, în virtutea semnificaţiei lor, cu timpurile verbale (***Ieri*** *am fost la dentist,* ***azi*** *mă duc la cumpărături şi* ***mâine*** *mă voi duce în vizită*.). Ele constituie, împreună cu timpurile verbale, modalităţi de exprimare a deixisului temporal. Adăugarea unor determinări de tip adverbial are rolul de a clarifica relaţia temporală faţă de momentul enunţării, dezambiguizând şi nuanţând semnificaţia formei verbale**.**

Adverbe de timp ca *atunci, apoi* pot îndeplini o funcţie conectivă; în această situaţie, adverbele îşi pierd semnificaţia temporală, devenind concluzive.

Adverbele de loc şi de timp pot intra în relaţie cu anumite prepoziţii, cu care nu formează însă locuţiuni. Prepoziţiile au rolul de a nuanţa sensul sau de a preciza circumstanţa: *de aici, până mâine, în sus* etc.

Adverbele de mod constituie o clasă numeroasă, lărgită prin conversiunea adjectivelor calificative. La inventarul de adverbe de mod propriu-zise (*agale, aievea, alene, altfel, asemenea, aşa, bine, călare, cum, cumva, dinadins, împreună, oricum, totuna, zadarnic, într-adevăr, de pomană, de prisos, pe tăcute, în zadar, de zor, cum necum* etc.) se adaugă cele provenite din adjective calificative (*frumos, greşit, încet, rău, serios* etc.) şi, mai rar, din substantive (*cuc, colac, cobză, mănunchi, tun* etc.).

Apoi ***încet-încet*** *m-am furişat printre oameni...* (I. Creangă, *Amintiri)*;

Exerciţiul acesta se făcea deoarece sultanul adormea ***greu***.

Păşesc, ***lin****, pe apa cuvintelor*.

Adverbul de mod constituie realizarea prototipică a circumstanţialului de mod.

Adverbele cantitative constituie o clasă cu un inventar destul de restrâns, ai cărei termeni, însă, sunt foarte frecvent întrebuinţaţi: *mult, puţin, destul, suficient, enorm, cât, oricât, atât, berechet, aşa de, atât de, cât de, destul de, de ajuns, cât de cât, de multe ori, cu toptanul* etc. În această clasă se încadrează şi numeralele adverbiale (*o dată, de trei ori* etc.) şi numeralele multiplicative (*îndoit, înzecit* etc.), precum şi sintagmele de tipul *a doua oară, a treia oară* etc.

Adverbul *mult* combinat cu prepoziţia *de* are valoare temporală: *Îl cunosc de mult.* Această valoare determină uneori, în scris, confuzia cu adverbul de timp *demult*. Cele două forme se disting contextual: *îl cunosc de* ***mult*** (de mult timp) vs. *Demult, pe aceste meleaguri, locuia un popor brav*. („odinioară, în trecut").

Adverbele de cauză şi de scop sunt în număr foarte redus. Sunt cuprinse în această clasă locuţiunea adverbială interogativă *de ce,* cu varianta populară *la ce,* şi structuri locuţionale alcătuite din pronumele demonstrativ cu forma de feminin singular, însoţit de prepoziţiile *de* şi *pentru*: *de aceea, pentru aceea, de asta* (pop.), *pentru asta* (pop.), *de aia* (pop.). Aceste structuri au valoare neutră şi funcţie anaforică, reluând sau anticipând informaţia din text. Ele exprimă cauza sau scopul, în funcţie de context: *Ploua, de aceea, n-am mai ieşit la plimbare*. (cauza), *De aceea te-am căutat, să-ţi dau vestea cea bună*. (scopul).

Adverbele concesive constituie la rândul lor o clasă restrânsă. Intrinsec concesive sunt adverbul *totuşi* şi locuţiunea adverbială *cu toate acestea*: *Trebuie totuşi să recunoaştem că bucătăria românească nu se identifică întru totul cu scenariul de mai sus*.

Adverbe substitute

Criteriul care stă la baza delimitării acestei clase este modul de procurare a referinţei. Pe lângă clasa adverbelor referenţiale (care exprimă circumstanţe spaţiale, temporale, cantitative, modale), se distinge o clasă de elemente care îşi precizează sensul prin raportare la alte componente ale textului (*Am intrat în sală. Acolo nu era nimeni*.) sau îşi recuperează sensul din situaţia de comunicare (*Azi nu dăm pe datorie, mâine da*.).

Adverbele substitute se organizează în subclase paralele cu ale pronumelui.

Adverbele demonstrative precizează circumstanţe ale acţiunii prin raportare la locutor. Proximitatea sau relativa distanţă spaţio-temporală raportate la emiţător sunt evocate prin adverbele *aici*/*acolo, dincoace*/ *dincolo, acum*/*atunci*.

Modalitatea, din perspectiva locutorului, este redată prin adverbele *aşa, astfel, altfel*, cantitatea prin *atât*.

Adverbele demonstrative pot funcţiona deictic, situaţie în care referinţa se actualizează prin raportare la situaţia de comunicare. Enunţuri ca: *Fă aşa.*; *Caută acolo*! sunt însoţite în mod necesar de gesturi prin care se precizează sensul adverbelor. Deictice sunt şi adverbele de timp *astăzi, ieri, mâine* care trimit la momentul de enunţare.

Având ca referent o structură **prepoziţională**, grupările adverbiale *de aici, de aceea* funcţionează ca profraze: *Unghiurile sunt egale. De **aici** rezultă că laturile opuse unghiurilor sunt congruente.*

Adverbele *atunci* şi *acolo* se grupează ca intensificatori cu relativele *când, unde*: *Libertatea fiecăruia încetează **atunci când** aduce atingere libertăţii celorlalţi. În inima Carpaţilor, **acolo unde** bătrânele păduri adânci şi pârâtele vesele mai spun poveşti, despre eroi puternici, **acolo***

unde *urşii se ascund în luminişuri, acolo a dus Dumnezeu* ***o*** *bucată de paradis*. Ele sunt suprimabile în aproape toate contextele, rolul lor fiind de intensificare a relativului. Gruparea *atunci când* este însă mai unitară, întrucât *atunci* s-a desemantizat şi nu mai trimite la semnificaţia sa de distanţare temporală. Acest lucru este mai evident când este folosit în calitate de conector în stilul ştiinţific: *Atunci când orhideele au vârful frunzelor înnegrit este vorba de o carenţă de calciu*. (Internet). În gruparea *acolo unde*, sensul local al adverbului *acolo* este mult mai puternic: *După ce planta s-a adaptat la noul mediu, o puteţi uda şi muta* ***acolo unde*** *doriţi s-o aşezaţi definitiv.*

Adverbele demonstrative se încadrează în diferitele clase semantice de circumstanţiale şi realizează aceleaşi funcţii sintactice ca adverbele referenţiale.

Adverbele nehotărâte exprimă, neprecizat sau generic, locul (*oriunde, undeva*), timpul (*oricând, cândva*), modul (*oricum, oarecum, fiecum, cumva*), cantitatea (*câtva, oricât*).

Locuţiunile adverbiale nehotărâte provin din combinarea adverbelor relative *când, cum, cât, unde,* cu structurile verbale *cine ştie, nu ştiu, te miri, te pomeneşti*: *cine ştie unde, te miri când, nu ştiu cum, te pomeneşti cât* etc. (*Stau pe* ***cine*** *ştie* ***unde*** *şi se descurcă* ***cine*** *ştie cum*.).

Adverbele nehotărâte realizează aceleaşi funcţii sintactice ca adverbele referenţiale. În plus, adverbele nehotărâte *oricare, oricând, oriunde, oricum* pot funcţiona ca elemente de relaţie introducând propoziţii relative neinterogative stilistic (*nicicât, nicicând*). Cel mai adesea, funcţia lor este de întărire a negaţiei, mai puţin când sunt plasate într-o poziţie emfatică: *Nicăieri în Europa nu poate fi întâlnit un ţinut cu atât de felurite şi numeroase chipuri ale vieţii.* (Internet). Ca şi celelalte adverbe substitute, adverbele negative se încadrează în clasele semantice de circumstanţiale şi realizează aceleaşi funcţii sintactice.

Adverbele pronominale interogative şi cele *relative* au forme omonime: *când, cum, cât, unde*. Adverbele interogative constituie, alături de pronumele interogative, mărci ale interogativelor parţiale (*Unde ai fost aseară*?, *Când se întorc din vacanţă*?, ***Cum*** *ai păstrat secretul atâta timp*?, ***Cât*** *costă*?). În transpunerea vorbirii directe în vorbire indirectă, subordonarea faţă de regent se face prin intermediul adverbelor relativ-interogative.

Adverbele *modalizatoare* funcţionează ca modificatori ai predicaţiei enunţării (*Poate nu au reţinut exact locul de întâlnire*.) sau ai unui element având calitatea de predicat semantic (*Câştigătoarea concursului*, ***incontestabil*** *cea mai frumoasă, a primit un premiu substanţial*.; *Ne vedem*, ***poate*** *mâine*.). Din punct de vedere semantic, marchează raportarea subiectivă a locutorului la conţinutul propoziţiei.

Adverbele modalizatoare reprezintă unul dintre mijloacele de exprimare a atitudinii, modale în enunţ şi se subsumează principalelor tipuri de modalitate**.**

Modalitatea epistemică se exprimă prin adverbe epistemice de certitudine (*desigur, fireşte, bineînţeles, evident, cu siguranţă, fără îndoială* etc.) şi incertitudine (*poate, probabil, parcă, eventual*). Din punct de vedere sintactic, adverbele epistemice pot apărea ca elemente regente, cu funcţia sintactică de predicat, când au ca adjunct o propoziţie subiectivă introdusă prin conjuncţia ***că*** (*Poate că nu s-a observat, dar* ***s-a*** *dedicat cu pasiune muncii sale*.), cu funcţie de circumstanţial de modalitate când sunt independente, integrate (*Se gândeşte* ***probabil*** *la un post de conducere*.) sau parantetice (*Se aşteaptă, desigur, să fie promovat.*) ori ca nume predicative în construcţii impersonale (*E foarte aglomerat. E evident că nu putem ajunge la timp*.).

Evidenţialele citaţionale sunt mărci ale citării sau relatării. Au ca realizări adverbiale *cică, pasămite, chipurile* şi semnalează neasumarea,

neîncrederea într-o opinie preluată. Circulă cu precădere în registrul oral, dar se extind şi în limba standard:

*Fiul cântăreţei, S. H., a divorţat de B pentru că ea avea, **cică**, o legătură extraconjugală cu el.*

*In fine, s-a întors fuga-fuga şi **cică**: Tre' să mergem în oraş.* (O. Verdeş, *Muzici şi faze*).

Ne-am aşteptat [...] ***să** convingă alegătorii potenţiali să acorde voturile celor **chipurile** neprihăniţi, nu celor **chipurile** pătaţi.* (Internet)

Adverbe relaţionale

O serie de adverbe s-au specializat în redarea anumitor valori sau relaţii în cadrul propoziţiei sau al frazei.

Adverbele relative funcţionează ca elemente de relaţie în propoziţiile relative neinterogative şi în cele interogative indirecte. Ele sunt integrate sintactic în propoziţia subordonată, care poate fi o relativă cu antecedent, situaţie în care adverbul relativ stabileşte o relaţie anaforică cu un element din regentă (*Ne plimbăm adesea prin paradis **unde** ne-am cunoscut.*), sau o relativă liberă, când substituie şi termenul din regentă (*Ne întâlnim **unde** am stabilit.*) Adverbele nehotărâte care pot avea statut de relative apar numai în construcţiile relative neinterogative libere (***Oriunde** ne poartă paşii, gândul ne duce spre casă.*). Locuţiunea adverbială *de ce*, corespunzătoare semantic unui cauzal sau final, funcţionează numai în propoziţiile relative interogative indirecte (*Nu ştiu **de ce** întârzie.*). Adverbele relative îndeplinesc funcţii sintactice în subordonatele în care sunt integrate.

1. Gradele de comparaţie ale adverbului

Pentru că adverbul nu se declină şi nu se conjungă, dar în schimb are grade de comparaţie, se spune despre el că se află la graniţa dintre părţile de vorbire flexibile şi cele neflexibile.

- **Gradele de comparaţie** ale adverbului sunt aceleaşi ca la adjective:
- pozitiv: **bine**, **roşie**, **alb**;
- comparativ: de superioritate: **mai bine**;
  de egalitate: **tot aşa de bine (la fel de bine)**;
  de inferioritate: **mai puţin bine**;
- superlativ: relativ: **cel mai bine**;
  absolut: **foarte bine**.

Observaţie:

1. Nu toate adverbele au grade de comparaţie, iar unele au doar gradul pozitiv şi gradul comparativ: **încolo**, **înainte** etc.
2. La formarea superlativului relativ al adverbului, **cel** este invariabil, pe când la adjectiv se acordă cu regentul său.
3. Adverbele **mai**, **puţin**, **foarte**, **prea**, **tare** ajută la formarea gradelor de comparaţie.

2. Locuţiuni adverbiale

Grupuri de cuvinte cu înţeles unitar şi cu rol de adverb.

Locuţiunile adverbiale sunt: – de loc;
– de mod;
– de timp.

- În structura lor pot intra substantive, adjective (participii), numerale, adverbe precedate de prepoziţii: **în faţa**, **peste tot**, **din loc în loc**, **din vreme**, **pe înserate**, **cu de-a sila**, **de astă dată** etc.
- Pot fi formate şi prin repetarea unor adverbe: **oră de oră**, **din an în an**, **aşa şi aşa** etc.

3. Funcţii sintactice

- Cea mai frecventă funcţie sintactică a adverbului şi locuţiunii adverbiale este cea de circumstanţial de loc, de timp sau de mod etc.: Stă ***aproape***./ ***Deseori*** se antrenează.
- Adverbul (locuţiunea adverbială) mai poate îndeplini funcţia de atribut adverbial: Tema ***de astăzi*** e uşoară.
- Unele adverbe (locuţiuni adverbiale) pot fi predicate, de ele depinzând propoziţii subordonate subiective, în cazul în care adverbele sunt urmate de elemente de relaţie: **că**, **să**, **ca să**, **dacă**, **de**, **bine**, **adevărat**, **fireşte**, **sigur**, **negreşit**, **posibil**, **pesemne**, **probabil**, **fără îndoială**, **de bună seamă**, **poate**, **cu siguranţă** etc.
- Adverbele (locuţiunile adverbiale) pot fi şi nume predicative, când intră în componenţa unui predicat nominal: **Pesemne** că se întoarce./Toţi bunicii mei sunt **aşa**.
- Toate adverbele şi locuţiunile adverbiale au funcţii sintactice. Excepţie fac cele care intră în structura gradelor de comparaţie, care nu au funcţii sintactice luate separat, ci numai împreună cu adjectivele respective.
- Unele adverbe îndeplinesc rolul unor propoziţii:
  − Ai sosit?
  − *Da*./*Nu*.

Adverbele **chiar**, **doar**, **mai**, **nici**, **nu**, **numai**, **măcar** etc. **nu** au funcţie sintactică, intrând în componenţa părţilor de propoziţie pe care le însoţesc.

4. Ortografia adverbelor şi a locuţiunilor adverbiale

A. Se scriu într-un cuvânt (adverbe compuse cu fuziune desăvârşită):

- prepoziţie + adverb: **deasupra**, **degeaba**, **deplin**, **demult** (**odinioară**, **cândva**, **altădată**);
- adjectiv + substantiv: **bunăoară**, **deseori**;
- adverb + **fie-**/**oare-**/**ori-**/**va-**, antepus sau postpus: **fiecum**, **oare**, **oricum**, **cândva**, **cumva**;
- adjectiv pronominal + adverb: **alaltăieri**;
- adverb + adverb: **nicicând**, **nicicum**, **niciodată**;
- adverb + conjuncţie: **aşadar**.

B. Se scriu cu cratimă:

- adjectivul **astă +** substantiv: **astă-vară**, **astă-noapte**;
- prepoziţia **după** + substantiv: **după-amiază**, **după-masă**;
- prepoziţia **întru**/**dintru +** adverb: **dintr-adins**, **într-adins**;

prepoziţia compusă **de-a** din locuţiunile adverbiale: **de-a buşilea**, **de-a berbeleacul**, **de-a valma**;

- locuţiunile adverbiale formate din:
  - două substantive: **calea-valea**;
  - un substantiv + un adverb: **câine-câineşte**;
  - două verbe: **treacă-meargă**;
  - două adverbe: **încet-încet**.

C. Se scriu în cuvinte separate locuţiunile adverbiale alcătuite din cuvinte care-şi păstrează înţelesul şi pot exista independent în vorbire: **de obicei**, **de jur împrejur**, **la maximum**, **la o parte**, **în afara**, **între timp**, **în van**, **pe negândite**, **fără dar şi poate**, **fără îndoială**.

UNITATEA DE ÎNVĂŢARE IX
PREPOZIŢIA

Timp alocat: 2 ore

Clasa *prepoziţională* cuprinde cuvinte neflexibile şi nenoţionale, anexe ale cuvintelor noţionale sau substitute; leagă atributul, complementul, circumstanţialul de partea de vorbire pe care o determină.

1. Clasificarea prepoziţiilor

A. Din punctul de vedere al structurii lor, prepoziţiile sunt:

- simple: **a**, **contra**, **cu**, **spre**, **sub**, **din**, **de** etc.
- compuse: **de prin**, **de la**, **de pe la**, **înspre**, **dintre**, **de sub**, **de pe lângă**, **dinspre**, **de către**, **dimprejurul**, **deasupra**, **de după**, **până pe la**, **până pe sub**, **fără de**.

B. După origine:

- prepoziţii propriu-zise: **de**, **din**, **la**, **pe**, **lângă** etc.
- provenite din:
    - substantive: **graţie**, **mulţumită** etc.
    - verbe (create după modelul lui *mulţumită*): **datorită**, **potrivit** etc.
    - adverbe (cu forma articulată): **împotriva**, **deasupra**, **dedesuptul**, **îndărătul**.

C. După regimul cazual:

- prepoziţii care cer acuzativul**: cu**, **de**, **din**, **despre**, **dinspre**, **înspre**, **pentru**, **prin**, **sub** etc.;

- prepoziţii care cer genitivul**: dedesuptul**, **îndărătul**, **înaintea**, **asupra**, **contra**, **împotriva** etc. (aici intră categoria prepoziţiilor provenite din adverbe cu aspect articulat);
- prepoziţii care cer dativul: **graţie**, **mulţumită**, **datorită**, **aidoma**, **conform**, **potrivit** etc. (aici intră prepoziţii provenite din substantive, verbe la participiu sau adverbe).

Prepoziţia şi locuţiunea prepoziţională nu au funcţie sintactică. Ele se analizează împreună cu atributele sau complementele pe care le leagă de cuvântul determinat.

2. Locuţiunile prepoziţionale

Grupuri de cuvinte cu înţeles unitar şi cu rol de prepoziţie.

Ele sunt alcătuite din una sau două prepoziţii şi o altă parte de vorbire:

a) un substantiv (articulat sau nearticulat): **în faţa**, **în spatele**, **din cauza**, **în loc**, **faţă de**, **în raport cu**, **în comparaţie cu** etc.;
b) un adverb cu sau fără aspect articulat: **în josul**, **în afară de**, **de jur împrejurul**, **în ciuda**, **în jurul**, **în locul** etc.;
c) adjectivul **tot**: **cu tot cu** etc.

Locuţiunile prepoziţionale cer cazul genitiv sau acuzativ:

a) genitiv, când ultimul termen este un substantiv articulat sau un adverb cu aspect articulat: **în faţa**, **în urma**, **de-a latul**, **de jur împrejurul** etc.;
b) acuzativ, când ultimul termen este prepoziţie: **alături de**, **afară de**, **conform cu**, **relativ la** etc.;

Conţinutul semantic al prepoziţiilor

Prepoziţiile exprimă raporturi, adică au un sens relaţional care cuprinde şi sensul lexical, abstract în raport cu alte părţi de vorbire. Pot exprima relaţii referitoare la: loc, punctul de plecare în spaţiu, timpul, cu diferite nuanţe, modul, comparaţia, scopul, asocierea, instrumentul.

Funcţii sintactice

Prepoziţiile şi locuţiunile prepoziţionale nu au funcţii sintactice în propoziţie. Nu au cazuri, dar indică unul dintre cazurile genitiv, dativ, acuzativ pentru substantivele, pronumele şi numeralele pe care le însoţesc.

UNITATEA DE ÎNVĂŢARE X
CONJUNCŢIA

Timp alocat: 2 ore

Clasa *conjuncţiilor* cuprinde cuvinte nenoţionale şi neflexibile cu rol de marcă raportuală în propoziţie/frază/text.

Clasificarea conjuncţiilor

A. După formă:

- simple: **şi, iar**, **dar**, **că**, **să**, **dacă**;
- compuse: **căci**, **aşadar**, **fiindcă**, **ca să**, **deşi**, **încât**, **întrucât**, **precum**, **vasăzică** etc.

B. După funcţie:

- coordonatoare:

- copulative: **şi**, **nici**, **precum şi**, **nu numai...ci**, **iar (=şi)**;
- adversative: **dar**, **iar**, **ci**, **ba**, **însă**, **în schimb** etc.;
- disjunctive: **sau**, **ori**, **fie...fie**, **ba...ba** etc.;
- conclusive: **deci**, **aşadar**, **va să zică**, **prin urmare**, **în concluzie**.

- **subordonatoare**:
- cauzale: **căci**, **deoarece**, **fiindcă**, **întrucât**, **pentru că**, **din pricină că**, **din moment ce**, **din cauză că**;
- de scop: **să**, **ca să**, **pentru ca să**, **nu care cumva să ca**, **nu cumva să**;
- condiţionale: **dacă**, **de**, **în caz că**;
- concesive: **deşi**, **cu toate că**, **chiar dacă**, **măcar dacă**;
- de loc: **unde**;
- de mod: **precum**, **ca** etc.;
- consecutive: **încât**, **că**, **de**, **încât să**;

- de timp: **îndată ce**, **imediat ce**, **în timp ce**, **până ce**, **până să**, **cât timp**.

La cele două clase principale de conjuncţii (coordonare şi subordonare) se adaugă clasa conjuncţiilor *intermediare*, care sunt specifice raportului intermediar-explicativ: *căci*, *deoarece*, *pentru că* (C. Dimitriu, *GEM*, p. 366):

A plouat, ***căci*** străzile sunt ude.

Pot avea valoare de conjuncţie:

- pronumele relativ: **care**, **cine**, **ce**;
- adverbele relative**: când**, **unde**, **cum**, **cât**, **precum**, **încotro**;
- alte adverbe**: aşadar**, **doar**.

Spre deosebire de pronumele şi adverbele relative, care, pe lângă funcţia de marcă a raporturilor sintactice, realizează şi funcţii sintactice în interiorul propoziţiilor pe care le introduc, conjuncţia îşi manifestă doar funcţia de element de relaţie/marcă raportuală.

Pentru a determina natura unui raport de coordonare sau de subordonare se foloseşte sistemul corelativelor („conjuncţii corelate contextual“ [Iordan-Robu, *LRC*, p. 530] în sensul că „apariţia unei conjuncţii înaintea unei unităţi determină reapariţia ei înaintea unităţii coordonate” **nu numai... ci şi**, **atât... cât şi**, **ori... ori**, **sau... sau** etc.

În subordonare, elementul conjuncţional presupune apariţia corelativului acestuia în regentă, adverb sau cuvinte cu valoare adverbială: *atunci* (*acum*), *când*, *acolo*, (*aici*)..., *unde*, *aşa* (*la fel*)... *cum*, *tot aşa*... *după cum* (*precum*) etc.

Locuţiunile conjuncţionale

Grupuri de cuvinte cu înţeles unitar şi rol de conjuncţie. În alcătuirea lor intră întotdeauna o conjuncţie sau o altă parte de vorbire cu valoare de conjuncţie.

Locuţiunile conjuncţionale:

- coordonatoare: - copulative: **cât şi**, **precum şi**, **ci şi**, **nu numai**... **ci**;
  - adversative: **numai că**, **în schimb** etc.;
  - conclusive: **de aceea**, **va să zică**, **prin urmare**, **în concluzie**.

- subordonatoare: - cauzale: **pentru că**, **din pricină că**, **din moment ce**, **din cauză că**;
  - de scop: **pentru ca să**, **nu care cumva să**, **ca nu cumva să**, **cu scopul să** etc.;
  - condiţionale: **cu condiţia să**, **în caz că** etc.;
  - concesive: **măcar că**, **chiar de**, **cu toate că**, **chiar dacă**, **măcar dacă**;
  - de loc: **de unde**, **până unde**;
  - de mod: **aşa cum**, **ca şi cum**, **ca şi când**, **fără (ca) să**;
  - consecutive: **aşa că**, **încât să**;
  - de timp: **îndată ce**, **imediat ce**, **în timp ce**, **până ce**, **până să**, **cât timp**.

O conjuncţie sau locuţiune conjuncţională poate introduce mai multe tipuri de subordonate, în funcţie de context.

Există locuţiuni conjuncţionale care pot introduce numai anumite subordonate: de loc, de mod, de timp, concesive.

UNITATEA DE ÎNVĂŢARE XI

INTERJECŢIA

Timp alocat: 2 ore

Se defineşte ca fiind partea de vorbire neflexibilă cu intonaţie exclamativă care exprimă, fără să le denumească, stări sufleteşti sau voliţioanale ori reproduce (aproximativ) sunete şi zgomote din natură.

Interjecţiile pot fi alcătuite:

1. dintr-un sunet: **o**!, **a**! etc.;
2. din mai multe sunete: **ooo**!, **ah**! etc;
3. din două sau mai multe silabe: **aoleu**! etc.;
4. dintr-un cuvânt repetat: **mac-mac**!, **hâţa-hâţa**! etc.;
5. din mai multe cuvinte: **trosc-pleosc**!, **tic-tac**, **hodoronc-tronc** etc.

Interjecţiile pot reda:

- stări sufleteşti:
  - durere: **au**!, **vai**!, **ah**!;
  - teamă: **aoleu!**;
  - nemulţumire: **oh**!;
  - dispreţ**: halal**!;
  - deznădejde: **vai**!;
  - ciudă**: uf**!, **phii**!;
  - îndoială: **hm**!;
  - mirare: **aaa**!
  - admiraţie: **a**!, **o**!
  - entuziasm: **ura**!, **bravo**!
  - regret: **aoleo**!, **o**, **nu**!

- zgomote din natură (sau din lumea înconjurătoare): **trap**!, **poc**!, **fâş**!, **scârţ**! etc.;
- sunete care însoţesc acte fiziologice umane: **hapciu**!, **hâc**! etc.;
- sunete emise de animale, păsări insecte: **ham**!, **cucu**!, **bzzz**! etc.

Interjecţiile afective pot exprima şi valoarea fatică: **alo**, **aha**!... **aha**!

Ele atrag atenţia interlocutorului sau confirmă faptul că acesta este, în continuare atent (Irimia, *GLR*, p. 303). Caracterul exclamativ al interjecţiei asigură realizarea predicatului prin intonaţie.

A. Funcţii sintactice:

- predicat: „*Şi* **hai-hai-hai**, (*mergem*) *până-n ziuă*, **iacătă**-*ne în Târgul- Frumos*." (Ion Creangă);
- subiect: „... se aude alături în livada cu pruni: **lip-lip**! **lip-lip**!";
- complement circumstanţial de mod: „*Se opreşte puţin, se uită în juru-i, face din guşă încet:* **da-da-da-da**!" (M. Sadoveanu);
- complement direct: „...şi-odată şi strigă: **u**! **la**! **na**! **na**!";
- atribut interjecţional: „Din lăstar i-a răspuns un glas stins: **Piu**! **Piu**!";
- nume predicativ: „Era **vai** de mine, acum e **vai** de noi."

Interjecţiilor afective originare li se asigură, prin schimbarea clasei lexico-gramaticale proprii, alţi termeni, mai ales substantive: **Doamne! Dumnezeule, mamo!**

Din punct de vedere ***semantic*** interjecţiile se pot subcategoriza în:

- interjecţii **afective**, care sunt „expresia unei stări sufleteşti, atitudini, senzaţii": **au**!, **of**!, **ah**! etc.
- interjecţii **volitive** care exprimă voinţa, rugămintea, dorinţa, îndemnul comparabile ca sens cu imperativul: **hai**!, **ei**!, **iată**!
- termeni **onomatopeici**, care sunt „expresia imitativă fonetică a unor structuri sonore emise de noi, animale, păsări, insecte" (Irimia, *GLR*, p. 304)

Interjecţiile **volitive** şi anume cele gestice: **iată**!, **poftim**!, **uite**! „nu cer şi nu admit un subiect sintactic”, specificul planului lor semantic impunând, ca şi verbele tranzitive, o determinare de tip completiv: **Poftim** cartea!

Interjecţiile exterioare propoziţiilor de tipul : **ah**!, **oh**! sunt considerate **substitute de propoziţie**, **frază**, **text** (Dimitriu, *GLRS*, p. 104).

B. Punctuaţia:

Interjecţia se izolează **prin virgulă** de restul textului. La sfârşitul propoziţiei se pune adesea **semnul exclamării**. Se pune semnul exclamării după interjecţie, dacă aceasta apare singură.

C. Valori stilistice:

- repetiţia: „***Adio***, *ciocnet de pahare...*/ ***Adio***, *tot ce-a fost...*/***Adio***!.../” (I. Minulescu)

D. Locuţiuni interjecţionale: - sunt „sintagme legate, în componenţa cărora intră o interjecţie primară şi un alt cuvânt cu valoare interjecţională, un adverb, un pronume etc. ” (Iordan, Robu, *LRC*, p. 533): **ia vezi**!, **ia uite**!, **ia te uită**!, **nu zău**!, **ei asta-i**! etc.

Ex. „... ***Slavă Domnului***! *Nu s-au plâns* de mine.” (I. Creangă)

„... *începusem şi eu,* ***drăguliţă-doamne***, *a mă ridica băieţaş la casa părinţilor mei...* ” (I. Creangă)

Echivalarea unor locuţiuni interjecţionale cu o interjecţie este un proces dificil, adesea imposibil.

♦

Interjecţiile provenite din alte părţi de vorbire:

- din **substantiv**: „*Du-te şi roade gardul...****Marş***!” (M. Sadoveanu)
- din **verb**: „***Uite***, *mamă, chiorpecul dracului, ce mi-a făcut!...* ” (I. Creangă)
- din **adjectiv**: „*Dar eşti departe,* ***dragă***, *hai*!” (G. Coşbuc)

Interjecţiile îşi pot schimba, la rândul lor, valoarea gramaticală devenind:

- **substantiv**: „... mergând noi în pasul cailor, **din hop în hop**... ”

(I. Creangă)

ANEXE

Însuşirea noţiunilor gramaticale

- ***ALGORITMII ANALIZEI MORFOSINTACTICE***

A. Părţi de vorbire flexibile

I. *Substantivul*

- felul:
  - simplu/compus;
  - comun/propriu;
  - animat/inanimat;
  - concret/abstract;
  - variabil (cu „X” forme flexionare)/invariabil;
  - declinarea;
  - genul... (dat de opoziţia „un” – „două”; „o” – „două”, „un” – „doi”); epicene (dacă e cazul);
  - numărul singular (dat de desinenţa „X”)/plural; defectiv de plural sau de singular dacă e cazul;
  - cazul;
  - însoţit sau nu de prepoziţie sau de locuţiune prepoziţională;
  - articulat cu articolul „X”/nearticulat;
  - valoare expresivă/stilistică (dacă e cazul).

II. *Articolul*

- se analizează odată cu substantivul sau cu substitutul substantivului;

- felul: hotărât, posesiv (genitival), demonstrativ (adjectival), nehotărât; enclitic sau proclitic;

- genul;
- numărul;

- cazul;
- valoare expresivă (dacă e cazul).

III. *Adjectivul*

- calificativ sau determinativ;
- variabil cu „X” forme flexionare;
- numărul terminaţiilor;
- genul;
- numărul;
- cazul (acordul cu substantivul determinat);
- gradul de comparaţie sau fără grad de comparaţie;
- funcţia sintactică; se menţionează dacă preia articolul substantivului pe care îl precedă;
- valoarea expresivă (dacă e cazul).

IV. *Pronumele*

- Pronume personal (se menţionează dacă este pronume personal de politeţe);
- cazul;
- la dativ şi acuzativ – forma accentuată sau neaccentuată;
- pentru formele neaccentuate: independentă ori conjunctă;
- se menţionează, dacă e cazul, valoarea de dativ posesiv, dativ etic, valoarea neutră;
- însoţit de articolul posesiv sau genitival (dacă e cazul);
- însoţit de prepoziţie (simplă ori compusă) sau de locuţiune prepoziţională (dacă e cazul);
- funcţie sintactică sau fără funcţie sintactică;
- valoare expresivă (dacă este cazul).

Pronume demonstrativ

- de apropiere, de depărtare, de identitate;
- simplu sau compus;
- formă literară, formă populară, formă regională;
- gen;
- număr;
- caz;
- însoţit de articolul posesiv sau genitival (dacă e cazul);
- însoţit de prepoziţie (simplă sau compusă) ori de locuţiune prepoziţională (dacă e cazul);
- funcţie sintactică;
- valoare expresivă (dacă este cazul).

Pronume posesiv

- persoana;
- numărul posesorilor: un singur posesor sau mai mulţi posesori;
- genul şi numărul obiectului posedat (masculin, feminin, neutru; un singur obiect posedat sau mai multe obiecte posedate);
- cazul;
- însoţit de prepoziţie (simplă sau compusă) ori de locuţiune prepoziţională (dacă e cazul);
- funcţie sintactică;
- valoarea expresivă (dacă e cazul).

Pronume reflexiv

- formă proprie sau formă împrumutată de la pronumele personal;
- persoana;
- numărul (numai pentru persoanele I şi a II-a), la persoana a III-a invariabil după număr;
- invariabil după gen;
- cazul (dativ sau acuzativ);

- formă accentuată sau formă neaccentuată;
- pentru formele neaccentuate independente sau conjuncte;
- se menţionează valoarea de dativ posesiv (dacă e cazul);
- funcţia sintactică sau fără funcţie sintactică (marcă gramaticală a diatezei reflexive);
- valoarea expresivă (dacă e cazul).

Pronumele interogativ

- genul (numai la G.– D. sg. şi numai la pronumele la care genul este marcat gramatical), la celelalte, invariabil după gen;
- numărul (numai la pronumele şi la cazurile la care este marcat gramatical), la celelalte invariabil după număr;
- însoţit de prepoziţie ori de locuţiune prepoziţională (dacă e cazul);
- însoţit de articol posesiv sau genitival (dacă e cazul);
- funcţia sintactică;
- valoarea expresivă (dacă e cazul).

Pronume relativ

- simplu sau compus;
- genul (numai la pronumele la care genul este marcat gramatical); la celelalte – invariabil după gen;
- număr (numai la cele care pot avea forme de sg. ori pl.); la celelalte – invariabil din punctul de vedere al numărului;
- însoţit de prepoziţie ori de locuţiune prepoziţională (dacă e cazul);
- dublu rol: în frază element relaţional, introduce o propoziţie subordonată; în propoziţia subordonată îndeplineşte funcţia sintactică de...
- valoare expresivă (dacă e cazul).

Pronumele nehotărât

- simplu sau compus;

- genul (la formele la care este marcat gramatical); la celelalte, invariabil după gen;
- numărul (la formele la care este marcat gramatical); la celelalte, invariabil după număr;
- cazul;
- însoţit de articolul posesiv/genitival (dacă e cazul);
- însoţit de prepoziţie sau locuţiune prepoziţională (dacă e cazul);
- funcţia sintactică;
- valoarea expresivă (dacă e cazul).

Pronume negativ

- simplu sau compus;
- genul (dacă e cazul); dacă nu, invariabil după gen;
- numărul (dacă e cazul); dacă nu, invariabil după număr;
- cazul;
- funcţia sintactică;
- valoarea expresivă (dacă e cazul).

Adjectivul pronominal

- adjectiv pronominal posesiv, demonstrativ, de întărire, interogativ, relativ, nehotărât, negativ;
- simplu ori compus;
- genul;
- numărul;
- cazul;
- funcţia sintactică;
- valoarea expresivă (dacă e cazul).

V. *Numeralul*

- felul (*cardinal*: propriu-zis, distributiv, fracţionar, multiplicativ, colectiv, adverbial; *ordinal*);

- genul (dacă e cazul);
- valoarea (substantivală, adjectivală, adverbială);
- cazul la numeralele cu valoare substantivală însoţit de prepoziţie sau de locuţiune prepoziţională; la numeralele cu valoare adjectivală însoţit de articolul demonstrativ sau adjectival;
- funcţia sintactică;
- valoare expresivă (dacă e cazul).

VI. *Verbul*

Felul:

- predicativ/nepredicativ;
- copulativ;
- auxiliar;
- semiauxiliar;
- personal sau impersonal;
- tranzitiv sau intranzitiv;
- conjugarea;
- diateza reflexivă: construit cu pronume reflexiv în dativ sau acuzativ;
- modul;
- timpul;
- persoana;
- numărul;
- forma afirmativă sau forma negativă;
- funcţia sintactică;
- valoare expresivă (dacă e cazul).

B. Părţile de vorbire neflexibile

VII. *Adverbul*

- Felul: simplu, compus, pronominal (relativ, interogativ, nehotărât) de loc, de timp, de mod etc.;
- grad de comparaţie;
- funcţia sintactică în propoziţie sau element subordonator în frază;
- se menţionează, dacă e cazul, adverbele corelative;
- gradul de comparaţie sau fără grad de comparaţie;
- nepredicativ (cu funcţia sintactică de...) sau predicativ (cu funcţia sintactică de predicat verbal, dacă e cazul);
- însoţit de prepoziţie, dacă e cazul;
- valoarea expresivă (dacă e cazul).

Adverbe pronominale

- adverb pronominal relativ, interogativ sau nehotărât;
- cu dublu rol: în frază este element relaţional subordonator, introduce o propoziţie subordonată... iar în propoziţia subordonată are funcţia sintactică de...

VIII. *Prepoziţia*

Se analizează, de obicei, împreună cu partea de vorbire pe care o însoţeşte, dar se poate analiza şi independent de aceasta, atunci consemnându-se:

Felul :

- simplă sau compusă;
- propriu-zisă sau provenită dintr-o altă parte de vorbire;
- construită cu cazul (genitiv, dativ sau acuzativ);
- exprimă în propoziţie un raport de subordonare între… şi;
- valoarea expresivă (dacă e cazul).

IX. *Conjuncţia*

Felul

- coordonatoare sau subordonatoare;
- simplă sau compusă;
- exprimă un raport de coordonare (copulativă, adversativă, disjunctivă ori conclusivă) în propoziţie sau în frază între... şi... sau subordonatoare, marcând un raport de subordonare în propoziţie/frază, între... şi...
- cuvânt fără funcţie sintactică;
- valoarea expresivă (dacă e cazul).

X. *Interjecţia*

Felul[1]

- simplă sau compusă;
- propriu-zisă ori provenită dintr-o altă parte de vorbire;
- onomatopeică (dacă e cazul);
- nepredicativă (cu funcţia sintactică de... sau fără funcţie sintactică) ori predicativă (cu funcţia sintactică de predicat verbal);
- valoarea expresivă (dacă e cazul).

[1] Să se vadă, atât pentru *algoritmul de identificare*, cât şi pentru *algoritmul de analiză*: Ioan Dănilă, *Limba română*. *Algoritmii analizei gramaticale* (**AAG**), Editura „Egal”, Bacău, 2005.

Corpus de texte pentru analiză morfosintactică

- „Veselia omului e ca mirosul florilor: ea nu se înalţă din sufletele veştede.” (p. 13)
- „Viaţa nu e bună, nici rea, e ceea ce este. ” (p. 20)
- „E un singur fel de prietenie, sunt multe feluri de dragoste.” (p. 20)
- „Pretutindeni aprindeţi focurile voastre de veghe şi de vatră: veţi folosi şi drumeţului, care se va îndrepta după ele.” (p. 25)
- „Poţi învăţa în patru feluri: pentru şcoală, pentru viaţă, pentru tine şi pentru orişicine.” (p. 27)
- „Ai toată viaţa un şcolar pe care niciodată nu trebuie să-l pierzi din ochi: tu însuţi.” (p. 28)
- „Dacă sufletul e al trupului, trupul nu e al lutului.” (p. 37)
- „Fii bun, dar fereşte-te să nu creadă lumea că poţi fi numai bun.” (p. 38)
- „Nu răspunde răului prin rău decât după ce te-ai încredinţat că n-a fost o greşeală. Piatra de încercare e bunătatea.” (p. 42)
- „Când un om ţi se pare aspru, gândeşte-te totdeauna că o cetate întărită nu e şi o cetate duşmană.” (p. 44)
- „Să zici «Dumnezeu să mă ajute», când vei fi cu mâna pe sapă, nu când vei şedea pe cuptor.” (p. 45)
- „Pe morţi nu-i căutaţi la morminte, ci în inima voastră.” (p. 51)
- „Nu plânge anul încheiat, ci fii mândru că l-ai isprăvit.” (p. 56)
- „Când ai înţeles cu totul o carte, mai că ai fi vrednic s-o fi scris.” (p. 57)
- „Nu poţi lucra fierul până nu l-ai încălzit, şi sufletele oamenilor tot aşa de puţin.” (p. 57)

- „Cele mai multe minciuni se spun pentru a îndreptăţi nedreptatea.” (p. 58)
- „Cei care cer prietenia fără a o da în schimb sunt hoţi de suflete.” (p. 59)
- „Poezia să îmbătrânească? De mii de ani cântă ciocârlia acelaşi cântec la răsăritul soarelui, şi lumea nu se satură să-l asculte!” (p. 59)
- „Sunt întrebări care cuprind în sine răspunsul, cu voie. Cele mai multe răspunsuri cuprind însă fără voie şi o întrebare.” (p. 64)
- „Convingerile care nu se leagă de alte convingeri n-au nicio valoare.” (p. 65)
- „Pâinea care te satură mai bine e aceea pe care ai dăruit-o.” (p. 65)
- „Ideea altuia oglindită în sufletul tău nu e altă idee.” (p. 66)
- „Obraznicul mănâncă paznicul, dar plăteşte cu obrazul.” (p. 67)
- „Fereşte-te deopotrivă de prietenia duşmanului şi de duşmănia prietenului.” (p. 68)
- „Nu se aruncă niciodată cu pietre în copacul sterp, dar nici în acela care-şi pleacă ramurile pline.” (p. 70)
- „Când doi se bat, se poate să câştige şi al treilea, dar numai dacă s-a bătut şi el.” (p. 70)
- „Îndreaptă greşeala, zdrobeşte păcatul: aceasta trebuie să faci.” (p. 73)
- „Un om făţarnic are două feţe şi niciun obraz.” (p. 74)
- „În morminte zac morţii; ei trăiesc în faptele lor.” (p. 76)
- „Poţi zbura pe aripele altuia, dar nu cu ele.” (p. 81)
- „Spune drept totdeauna: e mai bine să spui tu adevărul decât să-l adauge cineva necontenit la cele ce spui.” (p. 83)
- „Tăcerea are glasurile ei de înţelepciune: ascult-o!” (p. 86)

- „Rolul oratorului e să cheme bunătatea care zace în sufletul tuturor oamenilor şi să-i ceară, în acea clipă, o faptă.” (p. 89)
- „Dacă vezi că luna nu se coboară la tine, nu căuta o scară ca să te sui la dânsa.” (p. 91)
- „O singură fântână la drumul cel mare al săracilor e o mai bună pomenire decât zece statui de priveală în praful stradelor.” (p. 92)
- „Între gândurile tale, unul să ţie steagul.” (p. 100)
- „Să vorbeşti în acelaşi ton cu alt om atunci când eşti cât dânsul, şi mai ales când n-ai mai puţină dreptate decât dânsul.” (p. 102)
- „Dac-aş fi în locul lui, ce n-aş face, auzi spuindu-se în viaţă. Aşa va fi zicând şi cioara flămândă şi îngheţată, care se gândeşte la cuşca şi la seminţele canarului.” (p. 103)
- „Gând nespus, gând pierdut.” (p. 105)
- „Adeseori, mustrarea de cuget pentru ce n-ai făcut e mai chinuitoare decât aceea pentru ceea ce ai făcut.” (p. 106)
- „Sociabilitatea înseamnă a se îmbrăca frumos unul pentru altul, a vorbi cu toţi împreună, a mânca unul lângă altul.” (p. 107)
- „Oricine va primi pe oameni ca oameni nu poate fi decât bun.” (p. 110)
- „Cunoaşteţi prietenii pentru a-i iubi, şi duşmanii pentru a-i stăpâni.” (p. 112)
- „De mii de ani găina nu bagă de seamă că lăudăroşenia ei te face să-i găseşti oul.” (p. 116)
- „Cocoşul e mai frumos ca vulturul: numai nu poate zbura.” (p. 116).

(Nicolae Iorga, *Cugetări*, Bucureşti, Editura Tineretului ş.a.)

TIPURI DE SUBIECTE

S 1

Se dă textul:

„În clipa când Dumnezeu ar părăsi pe om, definitiv, fără speranţă, lumea ar deveni o imensă maşină fără conducător, osândită să scârţâie infinit, fără rost, îngrozitor de fără rost”.

(Liviu Rebreanu – *Pădurea spânzuraţilor*)

Cerinţe:

a) analizaţi morfologic şi sintactic cuvintele subliniate.

S 2

Se dau versurile:

„Din sânul vecinicului ieri
Trăieşte azi ce moare,
Un soare de s-ar stinge-n cer
S-aprinde iarăşi soare”.

(Mihai Eminescu – *Poezii*)

Cerinţe:

a) precizaţi şi argumentaţi valoarea morfologică a cuvintelor ce şi de;

b) analizaţi morfosintactic cuvintele subliniate.

S 3

„Părând pe veci a răsări
Din urmă moartea-l paşte,
Căci toţi se nasc spre a muri
Şi mor spre a se naşte”. (Mihai Eminescu – *Poezii*)

Cerinţe:

a) analizaţi morfosintactic cuvintele subliniate;

b) exemplificaţi funcţiile sintactice ale verbelor la modul infinitiv.

S 4

Se dă textul:

„Şi de la o vreme, nemaiauzind nici o foşnitură prin popuşoi, nici o scurmătură de găină, am ţâşnit o dată cu ţărna-n cap şi tiva la mama acasă şi am început a-i spune, cu lacrimi, că nu mă mai duc la şcoală, măcar să ştiu bine că m-ar omorî!”

(Ion Creangă – *Amintiri din copilărie*)

Cerinţe:

a) identificaţi verbele la moduri nepersonale, arătaţi ce funcţii sintactice au şi transformaţi-le în propoziţii echivalente;

b) analizaţi morfosintactic cuvintele subliniate;

S 5

Se dă textul:

„Nimănui din voi să nu-i abată cumva prin minte că ar fi un geniu, căci, copiii mei, pământul nostru e mai sărac în genii decât universul în stele fixe şi mai lesne se naşte în văile nesăturate ale haosului un nou sistem solar decât pe pământ un geniu.” (Mihai Eminescu)

Cerinţe:

a) analizaţi morfosintactic cuvintele subliniate;

b) indicaţi structura morfematică a cuvântului *nesăturate*.

S 6

Se dă textul:

„Nică Oşlobanu, ca de obiceiu, se scoală în picioare, cât mi ţi-i melianul, şi se roagă de iertare, spuind că-l doare capul. Şi atunci, nu ştiu cum îi cade un urs mare din sân şi de-a dura prin clasă; nu de cei pe care-i joacă ursarii, ci de mămăligă, umplut cu brânză, rotund, prăjit pe jăratic şi de pus drept inimă, când ţi-e foame."

(Ion Creangă, *Amintiri din copilărie*)

Cerinţe:

a) analizaţi morfosintactic cuvintele subliniate;

b) daţi câte 2 exemple de dativ posesiv şi de dativ etic.

S 7

Se dă textul:

„Atunci credinciosul împăratului se duce răpede şi dă foc casei celei de aramă pe dedesubt, cu 24 de stânjini de lemne, de se face casa roşă cum e jăraticul." (Ion Creangă, *Povestea lui Harap-Alb*)

Cerinţe:

a) analizaţi morfosintactic cuvintele subliniate;

b) exemplificaţi funcţiile sintactice ale adverbului.

S 8

Se dă textul:

„Mi-am îngropat faţa în perna care se încălzea numaidecât, de a trebuit să schimb mereu căpătâiul, dar fără să pot dormi şi n-am scos o vorbă până târziu după-amiază.” (Camil Petrescu)

Cerinţe:

a) analizaţi morfosintactic cuvintele subliniate;

b) indicaţi şi exemplificaţi alte funcţii sintactice ale lui *care*, diferite de funcţia din text.

S 9

Se dă textul:

„Fireşte că n-aveam de obiectat nici un fapt precis, dar asta nu însemna totuşi că ea nu mersese, cu trup şi suflet, într-o aventură. Aveam însă acum certitudinea ca a vinei unor miniştri care, respectând cu sfinţenie litera legii, îşi permit orice, chiar cele mai veroase afaceri.”

(Camil Petrescu)

Cerinţe:

a) analizaţi morfosintactic cuvintele subliniate;

b) exemplificaţi alte funcţii sintactice ale modului gerunziu, diferite de funcţia din text.

S 10

Se dă textul:

„Dacă n-aş fi ştiut despre ce e vorba, dacă aş fi fost soţul naiv pe care-l voia ea, aş fi crezut că un subit şi sincer acces de preferinţă o face să se agaţe duioasă de gâtul meu...” (Camil Petrescu)

Cerinţe:

a) analizaţi morfosintactic cuvintele subliniate;

b) indicaţi şi exemplificaţi valorile morfologice ale lui „şi”.

S 11

Se dă textul:

„Trebuie să spunem şi să mărturisim că sunt între noi muntenii şi oameni dintre aceştia crânceni, care-ţi calcă dreptul tău, care-ţi iau banul şi nu-ţi mai dau înapoi nimica.” (Mihail Sadoveanu)

Cerinţe:

a) analizaţi morfosintactic cuvintele subliniate;

b) exemplificaţi funcţiile sintactice ale adjectivului.

S 12

Se dă textul:

„Şi cum el împletea, ea privea la degetele lui, care strângeau pleata, răsuceau coarda şi-o împleteau cu măiestrie între celelalte, privea la mâna lui, care nu atinsese niciodată sapa, nici coarnele plugului, ci numai biciul uşurel şi frâul calului, la mâna albă şi la degetele lui subţiri...” (I. Slavici)

Cerinţe:

a) analizaţi morfosintactic cuvintele subliniate;

b) indicaţi structura morfematică a cuvintelor *împletea*, *răsuceau*;

c) contrageţi subordonata *care strângeau pleata*.

S 13

Se dă textul:

„Spuneau bătrânii că niciodată nu s-ar fi văzut astfel amestecate ceţele de jos cu nourii de sus, şi a binevoit domnul Dumnezeu să fie asta tocmai în

acel răstimp de greu cumpăt. Se vedea împrejurimea umplută de spaimele morţii şi risipiri, puştile intrate ca în sorb, cu vitele şi omenirea care le slujeau ...” (Mihail Sadoveanu)

Cerinţe:

a) analizaţi morfosintactic cuvintele subliniate;

b) indicaţi structura morfematică a cuvântului *împrejurimea*.

S 14

Se dă textul:

„Ascultând pierdut, Apostol Bologa se pomeni deodată cu o întrebare înfricoşătoare, pe care ştia desluşit că a purtat-o în suflet toată viaţa, fără să o privească vreodată drept în faţă, ca şi cum i-ar fi fost ruşine şi groază de ea.”

(Liviu Rebreanu)

Cerinţe:

a) analizaţi morfosintactic cuvintele subliniate;

b) transformaţi în subordonata corespunzătoare *ascultând*;

c) construiţi enunţuri în care să exemplificaţi altă valoare morfologică a cuvintelor *drept, desluşit*.

S 15

Se dă textul:

„Iaca de ce trebuie să vă uitaţi ca la un lucru rar la calul meu cel roib, pintenog de trei picioare: pentru că aista-i moştenire din iapa lui Vodă şi când rânchează el şi râde, parcă ar avea o amintire din alt veac şi din acele zile ale tinereţii mele.” (Mihail Sadoveanu)

Cerinţe:

a) analizaţi morfosintactic cuvintele subliniate;

b) construiţi enunţuri prin care să exemplificaţi alte funcţii sintactice ale

cuvântului *alt*.

S 16

Se dă textul:

„Vorbind îi trecea neîncetat prin minte că şi-a pierdut cumpătul, dar nu se mai putea opri întocmai ca alergătorul care din greşeală şi-a luat vânt pe o coastă piezişă şi e dus la vale irezistibil, deşi ştie că se apropie de o prăpastie.” (Liviu Rebreanu)

Cerinţe:

a) analizaţi morfosintactic cuvintele subliniate;

b) identificaţi verbele la moduri nepersonale; arătaţi ce funcţii sintactice au şi transformaţi-le în propoziţii echivalente.

S17

Se dă textul:

„Ascultând spusele încurcate ale celor întrebaţi, Miron Iuga simţea cum i se urcă tot sângele în obraz. Îndrăzneala lui Trifon îi fierbea creierii, oricât se sforţa să se calmeze şi oricât îşi dădea seama că ticălosul înadins caută să-l scoată din sărite ca astfel să aţâţe pe ceilalţi.”

(Liviu Rebreanu)

Cerinţe:

a) analizaţi morfosintactic cuvintele subliniate;

b) daţi exemple în care să ilustraţi alte funcţii sintactice decât cea din text a modului gerunziu;

c) transformaţi în propoziţia subordonată *ascultând*.

S 18

Se dă textul:

„Ceea ce ar fi surprins aici ochiul unui estet era intenţia de a executa grandiosul clasic în materiale atât de nepotrivite. Pereţii, care, spre a corespunde intenţiei clasice a scării de lemn, ale cărei capete de jos erau sprijinite pe doi copii de stejar, adulterări donatelliene, ar fi trebuit să fie de marmură sau cel puţin de ştuc, erau grosolan tencuiţi şi zugrăviţi cu şablonul...”

(G. Călinescu)

Cerinţe:

a) analizaţi morfosintactic cuvintele subliniate;

b) identificaţi verbele la moduri nepersonale, arătaţi ce funcţii sintactice au şi transformaţi-le în propoziţii echivalente.

S 19

Se dă textul:

„Zecile de perechi bat someşana cu atâta pasiune, că potcoavele flăcăilor scapără scântei; poalele fetelor se bolbocesc, iar colbul de pe jos se învâltoreşte, se aşază în straturi groase pe feţele brăzdate de sudoare, luminate de oboseală şi de mulţumire.“ (Liviu Rebreanu)

Cerinţe:

a) analizaţi morfosintactic cuvintele subliniate;

b) indicaţi structura morfematică a cuvintelor *bolbocesc*, *brăzdate*.

S 20

Se dă textul:

„Era atât de plin în sine însuşi încât se gândea numai la pământurile lui, plănuia cum să le muncească mai bine, cum să lăzuiască un petec de pădure, şi habar nu mai avea nici de Vasile şi mai ales de Ana, parcă ea n-ar fi ţinut de zestre...” (Liviu Rebreanu)

Cerinţe:

a) analizaţi morfosintactic cuvintele subliniate;

b) alcătuiţi enunţuri prin care să exemplificaţi alte funcţii sintactice decât cea din text pentru cuvântul *sine*.

GLOSAR

AFÍX ~e *n. gram.* „Nume generic pentru prefixe, sufixe şi infixe”./<fr. *affixe*, lat. *affixus* (cf. **NODEX**, s.v.)

AFÍX n., pl. *e* (lat. *af-fixus*, înfipt. V. **fix**, **înfig**). *Gram.* „Particula care se pune la începutu cuvîntuluĭ (prefix) ori la urmă (sufix) ca să-i schimbe înţelesu. De ex.: în *a-prind-ere* **a** şi **ere** îs afixe la rădăcina *prind*”. (cf. **DLR**, s.v.)

AFÍX *s. n.* 1. „Nume generic pentru prefixe, sufixe şi infixe, care se adaugă rădăcinii cuvintelor pentru a le modifica sensul, funcţia, rolul; orice instrument gramatical având un asemenea rol”. 2. (*mat.*) „Punct, număr complex într-un sistem de coordonate rectangulare”. (< fr. *affixe*, lat. *affixus*) (cf. **MDN**, s.v.)

AFÍX s. n., pl. *afíxe* (cf. **DOOM2**, s.v.)

AFÍX s.n. **1.** „Nume generic pentru prefixe, sufixe şi infixe”. **2.** (*Mat.*) „Punct care reprezintă un număr complex într-un sistem de coordonate carteziene”. [< fr. *affixe*, cf. lat. *affixus* – ataşat]. (cf. **DN**, s.v.)

AFÍX, *afixe*, s. n. (Gram.) „Nume generic pentru prefixe, sufixe şi infixe”.
– Din fr. **affixe**, lat. **affixus**. (cf. **DEX**, s.v.)

AFÍX, *afixe*, s. n. **1.** (Gram.) „Nume generic pentru prefixe, sufixe şi infixe”. **2.** (Mat.) „Punct care reprezintă un număr complex într-un sistem de coordonate carteziene”. – Din fr. **affixe**, lat. **affixus**. (cf. **DEX**, s.v.)

AGLUTINÁ (a se ~) (*a-glu-*) vb. refl., ind. prez. 3 *se aglutineáză* (cf. **DOOM2**, s.v.)

AGLUTINÁ vb. (*LINGV.*, *BIOL.*, *TEHN.*) „a (se) lipi, a (se) reuni, a (se) suda, a (se) uni. (*Două elemente ale vorbirii se* ~.) (cf. **DSR**, s.v.)

A SE AGLUTINÁ *pers. 3* **se ~ eázã** 1) (*despre particulele unor materiale*) „A se uni prin adeziune formând un tot”. 2) *lingv.* (*despre afixe*, *cuvinte*) „A

se alipi la alt cuvânt formând o unitate nouă”. [Sil. **a-glu**-] /<fr. *agglutiner*, lat. *agglutinare* (cf. **NODEX**, s.v.)

AGLUTINÁ *vb. I. refl.* „A se uni, a se lipi strâns”. ♦ (*Despre bacterii*) „A se aglomera prin alipire”. ♦ (*Despre cuvinte etc.*) „A se uni, a se lipi, formând un cuvânt unic (cu alt sens)”. [< fr. *agglutiner*, cf. lat. *agglutinare*]. (cf. **DN**, s.v.)

AGLUTINÁ *vb. refl.* „a se uni, a se lipi strâns”. (< fr. */s'/agglutiner*, lat. *agglutinare*) (cf. **MDN**, s.v.)

AGLUTINÁ, *aglutinez*, vb. I. Refl. „(Despre particulele unor materiale) A se lipi unele de altele prin adeziune”. ♦ „(Despre bacterii, hematii etc.) A se lipi şi a se precipita sub acţiunea unor substanţe”. ♦ „(Despre elemente ale vorbirii) A se lipi unul de altul formând un singur cuvânt”. – Din fr. **agglutiner**, lat. **agglutinans**, **-ntis**. (cf. **DEX**, s.v.)

AGLUTINÁNT adj. m., pl. „*aglutináţi*; f. sg. *aglutinátă*, pl. *aglutináte*” (cf. **DOOM$_2$**, s.v.)

AGLUTINÁT adj. (*LINGV.*, *BIOL.*, *TEHN.*) „Alipit, lipit, reunit, sudat, unit”. (*Cuvinte* ~.) (cf. **DSR**, s.v.)

AGLUTINÁT, -Ă, *aglutinaţi, -te*, adj. (Despre materiale) „Ale cărui particule sunt lipite unele de altele prin adeziune”. – V. **aglutina**. (cf. **DEX**, s.v.)

AGLUTINÉZ v. tr. (lat. *agglutinare*, d. *glútino, -áre*, a încleĭa, care vine), d. *glúten* orĭ *glutinum*, cleĭ). „Lipesc la un loc, înpreun pin [!] lipire”. (cf. **DLR**, s.v.)

ANTROPONÍM (-tro-po-/-trop-o-) s. n., pl. „*antroponíme*” (cf. **DOOM$_2$**, s.v.)

ANTROPONÍM ~ă (~i, ~e) *v.* **ANTROPONIMICI**. /<fr. *anthroponyme* (cf. **NODEX**, s.v.)

ANTROPONÍM s. (*LINGV.*) „Antroponimic”. (cf. **DSR**, s.v.)

ANTROPONÍM *s*. *n*. „Nume de persoană; antroponimic”. (< fr. *anthroponyme*), (cf. **MDN**, s.v.)

ANTROPONÍM s. n. „Antroponimic”. [cf. fr. *anthroponyme*]. (cf. **DN**, s.v.)

CONECTÍV adj. m., pl. *conectívi*; f. sg. *conectívă*, pl. *conectíve* (cf. **DOOM**2, s.v.)

CONECTÍV, -Ă *adj*. „Care poate fi conectat, care se conectează”. // *s.n*. **1.** „(*Log.*) Legătură prin intermediul căreia din variabile separate iau naştere expresii; conector”. **2.** „Nerv care reuneşte mai mulţi ganglioni”. **3.** (*Bot.*) „Parte a anterei care suportă şi reuneşte sacii polenici”. ♦ „ţesut celular”. **4.** (*Mat.*) „Operator”. [cf. lat. *connectivus*, fr. *connectif*, it. *connettivo*]. (cf. **DN**, s.v.)

CONECTÍV, -Ă I. *adj*. „Care poate fi conectat, unit”. **II.** s. m. (log.) „Legătură prin intermediul căreia din variabile separate iau naştere expresii; conector”. **III.** s. n. **1.** „Cuvânt (prepoziţie, conjuncţie) care realizează o relaţie în cadrul propoziţiei sau frazei”. **2.** „Nerv care reuneşte mai mulţi ganglioni”. **3.** „Parte terminală a filamentului staminal care uneşte cele două teci ale anterelor”. **4.** (mat.) „operator” (5). **IV.** s. f. (inform.) „operator în calculul propoziţional”. (< fr. *connectivus*) (cf. **MDN**, s.v.)

CONECTÍV, -Ă, *conectivi, -e,* adj., s. n. **1.** Adj. „Care poate fi conectat”. **2.** s. n. (Bot.) „Parte a anterei care suportă şi reuneşte sacii polenici”.

3. „s. n. (Mat.) „Legătură prin intermediul căreia din variabile separate iau naştere expresii; operator, functor, conector”. **4.** „S. n. (Gram.) Cuvânt de relaţie în propoziţie sau în frază”. – Din fr. **connectif,** lat. **connectivus**.

(cf. **DEX**, s.v.)

CONECTÍV[1] **~ă (~i, ~e) 1)** „Care poate fi conectat”. **2)** „Care conectează; care uneşte diferite elemente; conector”. /<fr. *connectif*, lat. *connectivus* (cf. **NODEX**, s.v.)

CONECTÍV[2] ~e *n*. **1)** *bot*. „Parte a anterei care uneşte sacii polenici”. **2)** *mat*. „Legătură prin intermediul căreia din variabile separate iau naştere expresii”. /<fr. *connectif*, lat. *connectivus* (cf. **NODEX**, s.v.)

CONECTÓR adj. m., pl. „*conectóri*”; f. sg. şi pl. „*conectoáre*”.
(cf. **DOOM2**, s.v.)

CONECTÓR s. v. „*Operator logic*”. (cf. **DSR**, s.v.)

CONECTÓR, -OÁRE I. *adj*. „Care conectează”. **II.** *s*. *m*. „Conectiv” (**II**). **III.** *s. n.* **1.** „Aparat, mecanism etc. care stabileşte o legătură”. **2.** (inform.) „Parte a unui program care leagă două segmente”. (<fr. *connecteur*) (cf. **MDN**, s.v.)

CONECTÓR, -OÁRE, *conectori, -oare*, adj., s. n. **1.** Adj. „Care conectează, care leagă”. **2.** S. n. „Piesă cu ajutorul căreia se stabileşte o legătură conectivă”. **3.** S. n. „Conectiv” (**3**). – Din fr. **connecteur**. (cf. **DEX**, s.v.)

CONECTÓR[1] ~oáre (~óri, ~oáre) „Care conectează; care uneşte diferite elemente; conectiv”. /<fr. *connecteur* (cf. **NODEX**, s.v.)

CONECTÓR[2] ~oáre *n*. *tehn*. „Dispozitiv care stabileşte legătura între părţile unui sistem; aparat de conectare”. **~ electric**. /<fr. *connecteur*
(cf. **NODEX**, s.v.)

CONECTÓR, -OÁRE *adj.* „Care conectează”. // *s.n.* **1.** (*Log.*) „Conectiv”. **2.** „Aparat, mecanism etc. care face, care stabileşte o legătură”. [< fr. *connecteur*]. (cf. **DN**, s.v.)

CONTRÁGE *vb*. **I.** refl. **1.** „(despre două vocale, silabe învecinate) a se reduce la o singură emisiune vocalică”. **2.** „(med.) a se contracta”. **II.** tr. „a reduce o frază la o propoziţie prin reducerea fiecărei propoziţii la o parte din ea”. (< lat. *contrahere*) (cf. **MDN**, s.v.)

CONTRÁGE *vb*. *III*. *refl*. (*Despre două vocale învecinate*) „A se reduce la o singură emisiune vocalică”. ♦ (*Med.*; *rar*) „A se contracta, a se strânge”. [P.i. *contrág*. / < lat. *contrahere*, după **trage**]. (cf. **DN**, s.v.)

A SE CONTRÁGE se contrág *intranz. lingv.* (*despre vocale alăturate*) „A se uni, formând o singură emisiune vocalică”. /<lat. *contrahere* (cf. **NODEX**, s.v.)

CONTRÁGE vb. v. „*contracta*”. (cf. **DSR**, s.v.)

CONTRÁGE vb., ind. prez. 1 sg. şi 3 pl. *contrág*, 1 pl. *contrágem*; part. *contrás* (cf. **DOOM2**, s.v.)

CONTRÁGE, *contrág*, vb. **III.** Refl. „(Despre două silabe învecinate) A se reduce la o singură emisiune vocalică (vocală sau diftong)”. – Din lat. **contrahere** (dupa *trage*). (cf. **DEX**, s.v.)

CORELATÍV ~ă (~i, ~e) „Care corelează; în corelaţie” /<fr. *corrélatif* (cf. **NODEX**, s.v.)

CORELATÍV adj. m., pl. „corelatívi; f. corelatívă, pl. corelatíve” (cf. **DOOM2**, s.v.)

CORELATÍV, **-ă** adj. (<lat. *correlativus*) „Care arată relaţiunea reciprocă: **tată şi fiŭ** *îs terminĭ corelativĭ*”. (cf. **DLR**, s.v.)

CORELATÍV, **-Ă** *adj.* „Care arată o corelaţie, un raport reciproc”. ◊ „*Noţiuni corelative* = noţiuni care conţin note arătând existenţa unei anumite legături reciproce între două obiecte ale gândirii”; „*conjuncţii corelative* (şi *s.f.*) = conjuncţii care introduc două propoziţii coordonate sau o propoziţie regentă şi una subordonată, în raport de corelaţie una faţă de cealaltă”. [< fr. *corrélatif*]. (cf. **DN**, s.v.)

CORELATÍV, **-Ă** *adj.* „Care se află în corelaţie”. ♦ „Element ~ (şi s. n.) = cuvânt (adverb, conjuncţie etc.) care intră în corelaţie cu un alt cuvânt, care indică un raport de reciprocitate; corelator”; „Noţiuni ~ e = noţiuni care conţin note arătând existenţa unei anumite legături reciproce între două obiecte ale gândirii”. (< fr. *corrélatif*, lat. *correlativus*) (cf. **MDN**, s.v.)

CORELATÍV, **-Ă**, *corelativi, -e*, adj. „Care este în relaţie reciprocă cu ceva, care indică un raport reciproc”. ◊ „*Noţiuni corelative* = noţiuni care conţin note arătând existenţa unei anumite legături reciproce între două obiecte ale

gândirii”. „*Conjuncţii corelative* (şi substantivat, f.) = conjuncţii care apar la ambele membre ale unei fraze, fiind coordonatoare sau, mai rar, subordonatoare”. – Din fr. **corrélatif**. (cf. **DEX**, s.v.)

DEÍCTIC ~că (~ci, ~ce) (*despre elemente de limbă*) „Care întăreşte un sens”. /<fr. *déictique* (cf. fr. *déictique*, lat. *deicticus*, cf. gr. *deiktikos* – demonstrativ]. (cf. **DN**, s.v.)

DEÍCTIC „adj. m., pl. *deíctici*; f. sg. *deíctică*, pl. *deíctice*” (cf. **DOOM$_2$**, s.v.)

DEÍCTIC, **-Ă** *adj*. (*gram*.) „Care arată, demonstrează; care întăreşte un sens”. [Pron. *de-ic-*./<fr. *déictique*, lat. *deicticus*, cf. gr. *deiktikos* – demonstrativ]. (cf. **DN**, s.v.)

DEÍCTIC, **-Ă** *adj*. „(despre cuvinte) Care arată, demonstrează; care întăreşte un sens”. (< fr. *déictique*) (cf. **MDN**, s.v.)

DEÍCTIC, **-Ă**, *deictici*, *-ce*, adj. „Care arată, care demonstrează, care întăreşte un sens”. – Din fr. **déictique**. (cf. **DEX**, s.v.); „Clasă de cuvinte şi de forme gramaticale reunind totalitatea mărcilor deixis-ului, clasă omogenă din punct de vedere semantico-funcţional, dar eterogenă din punct de vedere gramatical; sin. *indicator al deixis-ului*” d. e. „**Particulă deictică** ~ În gramatica românească, desemnează unii formanţi finali din structura adverbelor: *-a*, *-şa* (acum*a*, aicişa, alătur*ea*, asemenea, atunc*ea* etc.). Se ataşează seriei fără *-a*, constituind o serie paralelă de adverbe (vezi: atunci-atunc*ea*; acum-acum*a* etc.) utilizată în varianta populară şi familiară a limbii” (cf. **DŞL**, s.v.)

DESINÉNŢĂ ~e *f. lingv*. „Element morfologic variabil, care se adaugă la tema cuvintelor flexibile pentru a exprima formele unei paradigme flexionare; terminaţie”. /<fr. *désinence* (cf. **NODEX**, s.v.)

DESINÉNŢĂ f., pl. *e* (lat. *desinentia*). *Gram*. „Terminaţiune”. şi **dez-** (după fr. *désinence*). (cf. **DLR**, s.v.)

DESINÉNŢĂ s. (*GRAM*.) (rar) „terminaţie”. (cf. **DSR**, s.v.)

DESINÉNŢĂ *s. f.* „Element gramatical care se adaugă la sfârşitul unui cuvânt pentru a constitui o formă de conjugare (la verb) sau declinare (la substantiv, adjectiv)”. (< fr. *désinence*) (cf. **MDN**, s.v.)

DESINÉNŢĂ s. f., g.-d. art. *desinénţei*; pl. *desinénţe* (cf. **DOOM2**, s.v.)

DESINÉNŢĂ *s.f.* „Element morfologic care se adaugă în limbile flexionare la tema unui cuvânt pentru a arăta persoanele (la verbe) şi cazurile (la substantive, adjective etc.)”. [Var. *dezinenţă* s.f./cf. fr. *désinence*, lat. *desinentia*]. (cf. **NODEX**, s.v.)

DESINÉNŢĂ, *desinenţe*, s. f. „Element morfologic care, adăugat la tema unui cuvânt, exprimă în flexiunea nominală cazul, numărul (la adjectiv şi genul), iar în flexiunea verbală persoana, numărul (şi diateza). – Din fr. **désinence**. (cf. **DEX**, s.v.)

DEZAMBIGUIZÁ *vb. tr.* „A înlătura ambiguitatea, a clarifica exprimarea prin eliminarea oricărui echivoc; a realiza o exprimare cu un singur înţeles posibil”. (< fr. *désambiguiser*) (cf. **MDN**, s.v.)

ELÍPTIC (referitor la elipsă) adj. m., pl. „*elíptici*; f. sg. *elíptică*, pl. *elíptice*” (cf. **DOOM2**, s.v.)

ELÍPTIC ~că (~ci, ~ce) 1) *geom.* „Care are forma de elipsă; cu forma de elipsă”. „**Orbită ~ că**”. **2)** *lingv.* „Care conţine o elipsă”. „**Frază ~că**”. /<fr. *elliptique* (cf. **NODEX**, s.v.)

ELÍPTIC adj. „Oval”. (*Orbită ~.*) (cf. **DSR**, s.v.)

ELÍPTIC, -Ă adj. (vgr. *elleiptikós*). *Geom.* „În formă de elipsă, elipsoid”. *Gram.* „Prescurtat, care conţine o elipsă: *frază eliptică*”. Adv. „În mod eliptic: *a vorbi eliptic*”. (cf. **DLR**, s.v.)

ELÍPTIC, -Ă *adj.* **1.** „În formă de elipsă” (1). **2.** „Care are o elipsă” (2). [< fr. *elliptique*]. (cf. **DN**, s.v.)

ELÍPTIC, -Ă *adj.* 1. „În formă de elipsă” (1). 2. „Care conţine o elipsă” (2). (< fr. *elliptique*) (cf. **MDN**, s.v.)

ELÍPTIC, -Ă, *eliptici, -ce,* adj. **1.** „În formă de elipsă” (1). **2.** „Care conţine o elipsă” (**2**). – Din fr. **elliptique**. (cf. **DEX**, s.v.)

EMFÁTIC ~că (~ci, ~ce) „Care este plin de emfază”. /<fr. *emphatique* (cf. **NODEX**, s.v.)

EMFÁTIC adj. m., pl. „*emfátici*; f. sg. *emfátică*, pl. *emfátice*” (cf. **DOOM2**, s.v.)

EMFÁTIC adj. v. „*afectat*”. (cf. **DSR**, s.v.)

EMFÁTIC, -Ă *adj*. „Plin de emfază; pretenţios, umflat, bombastic”. [< fr. *emphatique*]. (cf. **DN**, s.v.)

EMFÁTIC, -Ă *adj*. „(şi adv.) plin de emfază; nenatural, bombastic”. (< fr. *emphatique*) (cf. **MDN**, s.v.)

EMFÁTIC, -Ă, *emfatici, -ce,* adj. „(Adesea adverbial) Plin de emfază; nenatural, pretenţios, bombastic, umflat”. – Din fr. **emphatique**. (cf. **DEX**, s.v.)

ENFÁTIC, -ă adj. (vgr. *em-phatikós*). „Care are enfază [!]: *ton enfatic*. Adv. Cu enfază”. (cf. **DLR**, s.v.)

ENTITÁTE ~ăţi *f.* „Existenţă delimitată ca întindere, importanţă, valoare” etc. /<fr. *entité*, lat. *entitas*, *~atis* (cf. **NODEX**, s.v.)

ENTITÁTE f. (lat. *éntitas, -átis*, d. lat. *ens, entis*, part. d. *esse*, a fi). *Filoz*. „Esenţă, fiinţă, lucru: *o entitate metafizică*”. (cf. **DLR**, s.v.)

ENTITÁTE *s. f.* 1. „Existenţă, realitate de sine stătătoare, delimitată”. 2. (fil.) „Esenţa unui lucru, existent, independent de acesta”. (< fr. *entité*, lat. *entitas*) (cf. **MDN**, s.v.)

ENTITÁTE s. f., g.-d. art. „*entităţii*; pl. *entităţi*” (cf. **DOOM2**, s.v.)

ENTITÁTE *s.f.* „Ceea ce constituie esenţa, existenţa unui lucru; conţinut de sine stătător”. „(importanţă, valoare etc.)”. – Din fr. **entité**, lat. **entitas**, **-atis**. (cf. **DEX**, s.v.)

ENTITÁTE, *entităţi*, s. f. „Conţinut de sine stătător, existenţă determinată (ca întindere, *entité*, lat. *entitas* < *ens, entis* – existenţă]. (cf. **DN**, s.v.)

ETEROGÉN ~ă (~i, ~e) 1) „Care este de natură sau de origine diferită; felurit; divers”. 2) „Care constă din elemente de natură sau de origine diferită; pestriţ; amestecat”. 3) „*lingv. (despre nume)* Care are forme diferite de gen la singular şi la plural”. /<fr. *hétérogene* (cf. **NODEX**, s.v.)
ETEROGÉN adj. m., pl. „*eterogéni*; f. sg. *eterogénă*, pl. *eterogéne*” (cf. **DOOM2**, s.v.)
ETEROGÉN adj. v. „*amestecat*”. (cf. **DSR**, s.v.)
ETEROGÉN, -ă adj. (vgr. *eterogenés*) „Care nu e omogen, ci de diferite naturi: *societate eterogenă*. (cf. **DLR**, s.v.)
ETEROGÉN, -Ă *adj*. „Compus din elemente de natură, de origine diferită”. (< fr. *hétérogène*) (cf. **MDN**, s.v.)
ETEROGÉN, -Ă *adj*. „De natură sau de origine diferită”. [Var. *heterogen, -ă* adj. /< fr. *hétérogène*, cf. gr. *heteros* – altul, *genos* – gen, fel]. (cf. **DN**, s.v.)
ETEROGÉN, -Ă, *eterogeni, -e,* adj. **1.** „(Despre elementele unui întreg) Diferit, felurit, deosebit; (despre un întreg) compus din elemente diferite”. ♦ „Cu origine sau provenienţă deosebită”. **2.** (Înv.; în sintagma) *Substantiv eterogen* = substantiv neutru”. – Din fr. **hétérogène**. (cf. **DEX**, s.v.)
ETIMOLÓGIC ~că (~ci, ~ce) „Care ţine de etimologie; propriu etimologiei”. „**Dicţionar ~** ◊” „**Ortografie ~ că** ortografie în care scrierea cuvintelor este bazată pe etimologia lor”. /<fr. *étymologique*, lat. *etymologicus* (cf. **NODEX**, s.v.)
ETIMOLÓGIC, adj. m., pl. *etimológici*; f. *etimológică*, pl. *etimológice* (cf. **DOOM2**, s.v.)
ETIMOLÓGIC, -ă adj. (vgr. *etymologikós*). „Relativ la etimologie: *dicţionar etimologic*”. Adv. „În mod etimologic”. (cf. **DLR**, s.v.)
ETIMOLÓGIC, -Ă *adj*. „Referitor la etimologie; bazat pe etimologie”. (< fr. *étymologique,* lat. *etymologicus*, gr. *etymologikos*) (cf. **MDN**, s.v.)
ETIMOLÓGIC, -Ă *adj*. „Referitor la etimologie; care studiază etimologia”.

◊ „*Ortografie etimologică* = ortografie în care principiile scrierii cuvintelor se bazează pe etimologia lor”. [Cf. fr. *étymologique*, lat. *etymologicus*, gr. *etymologikos*]. (cf. **DN**, s.v.)

ETIMOLÓGIC, -Ă, *etimologici, -ce*, adj. „Care aparţine etimologiei, privitor la etimologie; bazat pe etimologie”. ◊ „*Ortografie etimologică* = ortografie în care principiile scrierii cuvintelor se bazează pe etimologia lor”. – Din fr. **éthymologique**, lat. **etymologicus**. (cf. **DEX**, s.v.)

FÁTIC, **-ă** *adj*. (*lingv*.) „Referitor la caracterul pur exterior al limbajului de a întreţine convorbirea persoanelor în procesul de comunicare, fără a transmite ceva”. ◊ „*Funcţie fatică* = funcţie a limbajului prin care se stabileşte sau se menţine contactul dintre partenerii actului de comunicare”.

• pl. *-ci*, *-ce*./<engl. ***fatic***; it. ***fatico***; cf. gr. *φατός* „spus, exprimat”. (cf. **DEXI**, s.v.)

FÁTIC, **-Ă** *adj*. „*Funcţie fatică* = funcţie (determinată de Roman Jakobson) pe care o au cuvintele rostite într-un dialog, de a stabili sau de a menţine contactul dintre partenerii actului de comunicare”. [< engl. *fatic*]. (cf. **DN**, s.v.)

FÁTIC, -Ă *adj*. „Referitor la caracterul pur exterior al limbajului, de a întreţine convorbirea personajelor în procesul de comunicare, fără a transmite ceva”. (< engl. *fatic*) (cf. **MDN**, s.v.)

FLECTÍV *s. n.* „Unitate morfemică reprezentată printr-unul sau mai multe morfeme dependente, care se aşază după radical”. (< fr. *flectif*) (cf. **MDN**, s.v.)

FLEXIÚNE ~e *f.* 1) „Mişcare de îndoire; mlădiere”. 2) „Ansamblu de modificări pe care le suferă un cuvânt, pentru a exprima diverse valori gramaticale”. ◊ „**~ nominală (pronominală)** declinare”. „**~ verbală** conjugare”. [Sil. **-xi-u-**]/<fr. *flexion*, lat. *flexio, ~onis* (cf. **NODEX**, s.v.)

FLEXIÚNE f. (lat. *flέxio, -ónis*, d. *fléctere, flexum*, a îndoi, a încovoĭa. cp. cu *îm-pletesc*). „Acţiunea de a îndoi: *flexiunea genunchĭuluĭ.* Starea lucruluĭ îndoit: *flexiunea unuĭ resort*. *Gram*”. „Modificarea produsă în desinenţa unuĭ cuvînt pin [!] declinare orĭ conjugare”. V. **moţiune**. (cf. **DLR**, s.v.)

FLEXIÚNE s. **1.** „Arcuire, curbare, încovoiere, îndoire”. (*Mişcări de ~, în gimnastică*.) **2.** (*GRAM*.) „(înv.) plecare”. (*~ în limba română*.)” **3.** „(*GRAM*.) *flexiune nominală* = declinare, declinaţie, (înv.) plecare. (*~ unui substantiv.*)” (cf. **DSR**, s.v.)

FLEXIÚNE „s. f. (sil. *-xi-u-*), g.-d. art. *flexiúnii*; pl. *flexiúni*” (cf. **DOOM2**, s.v.)

FLEXIÚNE *s.f.* **1.** „Încovoiere, îndoire; mlădiere”. **2.** „Totalitatea schimbărilor pe care le suferă forma unui cuvânt pentru a exprima diferite raporturi gramaticale”. (< fr. *flexion*, lat. *flexio*) (cf. **MDN**, s.v.)

FLEXIÚNE *s.f.* **1.** „Încovoiere; mlădiere”. **2.** „Totalitatea schimbărilor pe care le suferă forma unui cuvânt pentru a exprima anumite raporturi gramaticale”. [Pron. *-xi-u-*, var. *flexie* s.f. / < fr. *flexion*, lat. *flexio*]. (cf. **DN**, s.v.)

FLEXIÚNE, *flexiuni*, s. f. **1.** „Încovoiere, îndoire; mlădiere”. ♦ „Mişcare de îndoire a unui segment al corpului pe un alt segment situat deasupra sa”. **2.** „Totalitatea schimbărilor pe care le suferă forma unui cuvânt pentru a exprima diferite raporturi gramaticale”. [Pr.: *-xi-u-*] – Din fr. **flexion**, lat. **flexio**, **-onis**. (cf. **DEX**, s.v.)

FÓNIC **~că** (**~ci**, **~ce**) 1) „Care ţine de sunete; propriu sunetelor”. 2) „Care constă din sunete”. /<fr. *phonique* (cf. **NODEX**, s.v.)

FÓNIC „adj. m., pl. *fónici*; f. *fónică*, pl. *fónice*” (cf. **DOOM2**, s.v.)

FÓNIC adj. v. „*sonor*”. (cf. **DSR**, s.v.)

FÓNIC, **-ă** adj. (d. vgr. *phoné*, voce după *eŭfonic*). „Acustic. Relativ la sunete, fonetic”. V. **sonic**. (cf. **DLR**, s.v.)

FÓNIC, **-Ă** *adj*. **1.** „Format din sunete, privitor la sunete”. **2.** „Sonor. // Element secund de compunere savantă cu semnificaţia «sonor», «de sunet», «de vorbire», cu ajutorul căruia se formează adjective”. [< fr. *phonique*, it. *fonico*, cf. gr. *phonos*]. (cf. **DN**, s.v.)

FÓNIC, **-Ă** *adj*. 1. „Format din sunete, referitor la sunete”. 2. (despre consoane) „Care se pronunţă cu vibrarea coardelor vocale; sonor”. (< fr. *phonique*) (cf. **MDN**, s.v.)

FÓNIC, **-Ă**, *fonici*, *-e*, adj. **1.** „Construit din sunete; privitor la sunete”. **2.** (Despre consoane) „Care se pronunţă cu vibrarea coardelor vocale; sonor”.
– Din fr. **phonique**. (cf. **DEX**, s.v.)

GNÓMIC ~că (~ci, ~ce) (*despre scrieri*) „Care conţine maxime şi sentinţe morale; cu maxime şi sentinţe în componenţă”. „**Poezie ~ că**”. ◊ „**Poeţi ~ ci** poeţi din antichitatea greco-romană, ale căror scrieri se caracterizează printr-o abundenţă de maxime şi sentinţe”. „**Prezent ~** prezent care exprimă acţiunea fără a o raporta la un timp anumit; prezent atemporal; prezent generic; prezent aforistic (în proverbe)”./<fr. *gnomique*, lat. *gnomicus* (cf. **NODEX**, s.v.)

GNÓMIC „adj. m., pl. *gnómici*; f. *gnómică*, pl. *gnómice*” (cf. **DOOM2**, s.v.)

GNÓMIC, -Ă *adj*. „Care conţine maxime, sentinţe şi reflecţii morale”. ◊ „(*Gram.*) *Prezent gnomic* = prezent care exprimă o acţiune care se îndeplineşte indiferent de timp”. [cf. fr. *gnomique*, cf. gr. *gnomikos* – sentenţios]. (cf. **DN**, s.v.)

GNÓMIC, -Ă *adj*. **1.** „Care conţine maxime, sentinţe şi reflecţii morale; aforisme”. **2.** „(despre timpuri verbale) care exprimă o acţiune ce se îndeplineşte indiferent de timp”. (< fr. *gnomique*, gr. *gnomikos*) (cf. **MDN**, s.v.)

GNÓMIC, -Ă, *gnomici*, *-ce*, adj. **1.** „(Despre scrieri) Care cuprinde maxime, sentinţe, reflecţii, sfaturi morale”. ◊ „*Poeţi gnomici* = poeţi din Grecia (şi din Roma) antică, autori ai unor opere gnomice” (**1**). **2.** (Lingv.; despre unele

timpuri verbale) „Care indică acţiunea sub formă generală sau care se îndeplineşte indiferent de timp”. – Din fr. **gnomique**. (cf. **DEX**, s.v.)

INERÉNT ~tă (~ţi, ~te) „Care aparţine în mod firesc unui lucru sau fenomen; propriu esenţei unui lucru sau fenomen; intrinsec; esenţial”. „**Contradicţii ~te acestei epoci**”. /<fr. *inhérent*, lat. *inhaerens, ~ntis*.
(cf. **NODEX**, s.v.)

INERÉNT „adj. m., pl. *inerénţi*; f. sg. *ineréntă*, pl. *inerénte*” (cf. **DOOM2**, s.v.)

INERÉNT, -Ă *adj*. (*adesea adv*.) „Care prin natura sa este legat de ceva, care aparţine în mod firesc la ceva”. [< fr. *inhérent*, cf. lat. *inhaerens*]. (cf. **DN**, s.v.)

INERÉNT, **-Ă** *adj*. (şi adv.) „Care prin natura sa este legat de ceva, care aparţine în mod firesc la ceva”. (< fr. *inhérent*, lat. *inhaerens*) (cf. **MDN**, s.v.)

INERÉNT, **-Ă**, *inerenţi, -te*, adj. (Adesea adverbial) „Care face parte integrantă din ceva, care constituie un element nedespărţit de un lucru sau de o fiinţă, care aparţine în mod firesc la ceva”. – Din fr. **inhérent**, lat. **inhaerens**, **-ntis**. (cf. **DEX**, s.v.)

INERÉNŢĂ s. f. (Rar) „Calitatea a ceea ce este inerent”. – Din fr. **inhérence**. (cf. **DEX**, s.v.)

INERÉNŢĂ *s. f.* 1. „Calitatea, starea a ceea ce este inerent”. 2. „Caracteristică a unei relaţii de reciprocitate între două categorii sintactice presupuse în cadrul aceleiaşi unităţi”. (< fr. *inhérence*) (cf. **MDN**, s.v.)

INERÉNŢĂ „s. f., g.-d. art. *inerénţei*” (cf. **DOOM2**, s.v.)

INERÉNŢĂ *s.f.* „Calitatea a ceea ce este inerent”. [cf. fr. *inhérence*].
(cf. **DN**, s.v.)

INTRINSÉC ~că (~ci, ~ce) „Care se conţine în însăşi natura sau esenţa unui lucru sau fenomen; existent prin însăşi natura sau esenţa unui lucru sau fenomen; imanent”. [Sil. **in-trin-**] /<fr. *intrinséque*, lat. *intrinsecus* (cf. **NODEX**, s.v.)

INTRINSÉC „adj. m., pl. *intrinséci*; f. sg. *intrinsécă*, pl. *intrinséce*” (cf. **DOOM2**, s.v.)

INTRINSÉC adj. v. „*imanent*”. (cf. **DSR**, s.v.)

INTRINSÉC, -Ă *adj*. **1.** „Care constituie partea lăuntrică, esenţa unui lucru; imanent”. ♦ „valoare ~ă = valoarea pe care o are un lucru în chip absolut, prin el însuşi”. **2.** „(anat.; despre muşchi) în interiorul unui organ”. **3.** „(despre semiconductoare) care nu conţine impurităţi”. (< fr. *intrinsèque*, lat. *intrinsecus*) (cf. **MDN**, s.v.)

INTRINSÉC, -Ă *adj*. **1.** „Care constituie partea lăuntrică, esenţială, a unui lucru”. ◊ „*Valoare intrinsecă* = valoare pe care o are un lucru în chip absolut, prin el însuşi”. **2.** „(*Fiz.*; *despre semiconductoare*) A cărui conducţie electrică nu este condiţionată de existenţa impurităţilor”. [< fr. *intrinsèque*, cf. lat. *intrinsecus*]. (cf. **DN**, s.v.)

INTRINSÉC, -Ă, *intrinseci, -ce*, adj. „Care constituie partea lăuntrică, proprie şi esenţială a unui lucru; care există prin sine însuşi (independent de relaţiile sale cu alt lucru)”. – Din fr. **intrinsèque**, lat. **intrinsecus**. (cf. **DEX**, s.v.)

LEXÉM ~e *n.* 1) „Cuvânt sau parte de cuvânt care serveşte ca suport minimal al semnificaţiei”; „morfem lexical”. 2) „Unitate de bază a vocabularului care reprezintă asocierea unuia sau a mai multor sensuri; cuvânt; unitate lexicală”. / < fr. *lexeme* (cf. **NODEX**, s.v.)

LEXÉM *s. n.* „(Parte a unui) cuvânt care serveşte ca suport al semnificaţiei; cuvânt, unitate lexicală”. [< fr. *lexème*]. (cf. **DN**, s.v.)

LEXÉM *s. n.* „Morfem lexical; semantem”. (< fr. *lexème*) (cf. **MDN**, s.v.)

LEXÉM s. n., pl. *lexéme* (cf. **DOOM2**, s.v.)

LEXÉM, *lexeme*, s. n. „Cuvânt sau parte de cuvânt care serveşte ca suport minimal al semnificaţiei”. – Din fr. **lexème**. (cf. **DEX**, s.v.)

LOCUTÓR *s. m.* „Cel care vorbește cu cineva; vorbitor; cel care emite o comunicare”. (< fr. *locuteur*) (cf. **MDN**, s.v.)

LOCUTÓR s. m., pl. „*locutóri*” (cf. **DOOM2**, s.v.)

LOCUTÓR s. v. „*Vorbitor*”. (cf. **DSR**, s.v.)

LOCUTÓR *s.m.* (*Lingv.*) „Vorbitor (al unei limbi)”. ♦ „Persoană care formulează un enunţ”. [< fr. *locuteur*]. (cf. **DN**, s.v.)

LOCUTÓR, *locutori,* s. m. (Lingv.) „Termen folosit adesea ca sinonim al lui «emiţător». În sens restrâns, sinonimia funcţionează numai în cazul comunicării orale: locutorul este aşa-numitul subiect vorbitor” – Din fr. **locuteur**. (cf. **DEX**, **DŞL** s.v.)

MORFÉM ~e *n.* „Cea mai mică unitate (radical, prefix, sufix, desinenţă etc.), care are sens lexical sau gramatical, din structura morfologică a unui cuvânt”. <fr. *morpheme*. (cf. **NODEX**, s.v.)

MORFÉM *s. n.* „Element morfologic (prefix, sufix, desinenţă) care serveşte la formarea cuvintelor şi a formelor flexionare ale acestora. ◊ (în concepţia modernă) cea mai mică unitate în sens determinat din structura morfologică a cuvântului”. (<fr. *morphème*) (cf. **MDN**, s.v.)

MORFÉM s. n., pl. „*morféme*” (cf. **DOOM2**, s.v.)

MORFÉM *s.n.* „Element morfologic (prefix, sufix, desinenţă etc.) care serveşte la formarea cuvintelor şi a formelor flexionare ale acestora. ♦ (*În concepţia modernă*) Cea mai mică unitate cu sens determinat din structura morfologică a cuvântului”. [<fr. *morphème*]. (cf. **DN**, s.v.)

MORFÉM, *morfeme,* s. n. (Gram.) „Element morfologic (afix, accent, desinenţă, alternanţă fonetică, cuvânt auxiliar etc.) cu ajutorul căruia se formează, de la o rădăcină, cuvinte şi forme flexionare; cea mai mică unitate din structura morfologică a cuvântului cu un sens determinat (lexical sau gramatical)”. – Din fr. **morphème**. (cf. **DEX**, s.v.)

MORFEMÁTIC ~că (~ci, ~ce) „Care ţine de morfem; propriu morfemului. **Analiză ~că**”. / *morfem* + suf. *~atic* (cf. **NODEX**, s.v.)

MORFEMÁTIC adj. m., pl. „*morfemátici*, f. sg. *morfemátică*, pl. *morfemátice*” (cf. **DOOM2**, s.v.)

MORFEMÁTIC, -Ă *adj*. „Referitor la morfem”. (< morfem + -/a/tic). (cf. **MDN**, s.v.)

MORFEMÁTIC, -Ă *adj*. „Referitor la morfem”. [< **morfem** + -(*a*)*tic*]. (cf. **DN**, s.v.)

MORFEMÁTIC, **-Ă,** *morfematici, -ce* adj. „Care ţine de morfem, privitor la morfem”. – **morfem** + suf. -*atic*. (cf. **DEX**, s.v.)

NOŢIONÁL ~ă (~i, ~e) „Care ţine de noţiuni; propriu noţiunilor”. „**Conţinut ~**”. [Sil. **-ţi-o-**] /<fr. *notionnel* (cf. **NODEX**, s.v.)

NOŢIONÁL adj. „Abstract, conceptual”. (*Conţinutul ~ al unui enunţ*.) (cf. **DSR**, s.v.)

NOŢIONÁL adj. m. (sil. -*ţi-o*), pl. „*noţionáli*; f. sg. *noţionálă*, pl. *noţionále*” (cf. **DOOM2**, s.v.)

NOŢIONÁL, **-Ă** *adj*. „Referitor la noţiune, care ţine de noţiune”. [Pron -*ţi-o-* / < fr. *notionnel*]. (cf. **DN**, s.v.)

NOŢIONÁL, -Ă *adj*. „Referitor la noţiune”. (< fr. *notionnel*) (cf. **DN**, s.v.)

NOŢIONÁL, **-Ă**, *noţionali, -e,* adj. „Care exprimă o noţiune (**1**), care se referă la o noţiune, de noţiune”. [Pr.: -*ţi-o*] – Din fr. **notionnel**. (cf. **DEX**, s.v.)

OMOGÉN ~ă (ĩ, ĕ) 1) „Care este constituit din părţi componente de acelaşi gen; cu structură uniformă”. **2)** *mat*. (*despre funcţii*, *polinoame*) „Care au termeni de acelaşi grad în raport cu ansamblul de variabile; cu termeni de acelaşi grad”. /<fr. *homogene*, germ. *Homogen* (cf. **NODEX**, s.v.)

OMOGÉN „adj. m., pl. *omogéni;* f. sg. *omogénă*, pl. *omogéne*” (cf. **DOOM2**, s.v.

OMOGÉN adj. „Unitar, (fig.) închegat, monolitic, sudat”. (*O echipa ~*; *un ansamblu ~*.) (cf. **DSR**, s.v.)

OMOGÉN, -Ă *adj*. **1.** „Care prezintă omogenitate; de acelaşi fel, de aceeaşi substanţă, de aceeaşi natură”. ♦ „Ale cărui părţi se unesc sau au o structură unitară”. **2.** „(*Mat.*; *despre funcţii cu mai multe variabile*) Ale cărei valori

rămân proporţionale pentru variabile proporţionale". [Var. *homogen, -ă* adj. / < fr. *homogène,* cf. gr. *homos* – asemănător, *genos* – gen]. (cf. **DN**, s.v.)

OMOGÉN, -Ă *adj*. **1.** „Cu o structură unitară; de aceeaşi natură; nediferenţiat". **2.** „ (mat.; despre funcţii cu mai multe variabile) ale cărei valori rămân proporţionale pentru variabile proporţionale". (< fr. *homogène*) (cf. **MDN**, s.v.)

OMOGÉN, -Ă, *omogeni, -e,* adj. **1.** „Care are o alcătuire sau o structură unitară, care prezintă omogenitate; nediferenţiat". **2.** „(Mat.; despre funcţii cu mai multe variabile) A cărei valoare rămâne proporţională pentru variabile proporţionale". – Din fr. **homogène**, germ. **homogen**. (cf. **DEX**, s.v.)

PARADÍGMĂ (PARADÍGME), s. f. – „Model, exemplu, tip". – Mr. *paradigmă*. Mgr. παράδειγμα. sec. XVIII, cf. Gáldi 518. (cf. **DER**, s.v.)

PARADÍGMĂ ~e *f. lingv.* 1) „Ansamblu asociativ de elemente ale limbii aparţinând aceleiaşi clase morfo-sintactice sau/şi semantice, care posedă între ele relaţii virtuale de substituţie". (cf. **NODEX**, s.v.)

PARADÍGMĂ s. f. (fr., lat.; {s} gr. *paradeigma* „exemplu, model") s. f. **1.** „Ansamblul formelor flexionare ale unui cuvânt". ♦ „Tablou al formelor unui cuvânt dat ca model pentru flexiunea unei părţi de vorbire sau a unei clase din cadrul unei părţi de vorbire". **2.** (Înv.) „Exemplu, model, pildă". **3.** (În filozofia ştiinţei, expres legat de Th. Kuhn) „Set de asumpţii de fond, de concepte, rezultate şi proceduri, un mod global de a privi fenomenele, instituit, de regulă, de anumite opere ştiinţifice, în cadrul căruia se desfăşoară cercetarea («ştiinţa normală») într-o comunitate ştiinţifică şi într-o epocă istorică". „O ***paradigmă*** este schimbată atunci când apar anomalii şi disfuncţionalităţi care nu mai pot fi rezolvate în cadrul ei". (cf. **NDULR**, s.v.)

PARADÍGMĂ *s. f.* **1.** (la Platon) „Lumea ideilor, prototip al lumii sensibile în care trăim". ◊ „Principiu care distinge legăturile şi opoziţiile fundamentale între câteva noţiuni dominante cu funcţie de comandă şi control al gândirii". ◊ „Caz exemplar, model, prototip, situaţie ideală". **2.** „Totalitatea formelor

flexionare ale unui cuvânt”. ◊ „Ansamblu de termeni, aparţinând aceleiaşi clase morfosintactice sau semantice, care se pot substitui unul cu altul”. (< fr. *paradigme*, lat. *paradigma*, gr. *paradeigma*) (cf. **MDN**, s.v.)

PARADÍGMĂ s. f., g.-d. art. „*paradígmei*; pl. *paradígme*”. (cf. **DOOM2**, s.v.)

PARADÍGMĂ s. v. „*exemplu, învăţătură, model, pildă*”. (cf. **DSR**, s.v.)

PARADÍGMĂ *s.f.* **1.** „Totalitatea formelor flexionare ale unui cuvânt”. ♦ „Ansamblu de termeni, aparţinând aceleiaşi categorii gramaticale, care se pot substitui unul cu altul”. **2.** (*Rar*) „Exemplu, model”. [< fr. *paradigme*]. (cf. **DN**, s.v.)

PARADÍGMĂ, *paradigme*, s. f. **1.** „Totalitate a formelor flexionare ale unui cuvânt”. ♦ „Tablou al formelor unui cuvânt, dat ca model pentru flexiunea unei părţi de vorbire sau a unei clase din cadrul unei părţi de vorbire”. **2.** (Înv.) „Exemplu, model; pildă; învăţătură”. – Din lat. **paradigma**, ngr. **parádigma**. (cf. **DEX**, s.v.)

PARANTÉTIC ~că (~ci, ~ce) „Care este situat între paranteze”. /<fr. *paranthétique* (cf. **NODEX**, s.v.)

PARANTÉTIC „adj. m., pl. *parantétici*; f. sg. *parantétică*, pl. *parantétice*” (cf. **DOOM2**, s.v.)

PARANTÉTIC, -Ă *adj*. „Referitor la paranteză, între paranteze”. (< fr. *parenthétique*) (cf. **MDN**, s.v.)

PARANTÉTIC, -Ă *adj*. „Referitor la paranteză, situat între paranteze”. [cf. germ. *parenthetisch*]. (cf. **DN**, s.v.)

PARANTÉTIC, -Ă, *parantetici, -ce*, adj. „Care este situat între paranteze”. – Din fr. **paranthétique**. (cf. **DEX**, s.v.)

PARTÍŢIE „(diviziune, descompunere, împărţire) s. f. (sil. *-ţi-e*), art. *partíţia* (sil. *-ţi-a*), g.-d. art. *partíţiei*; pl. *partíţii*, art. *partíţiile* (sil. *-ţi-i-*) (cf. **DOOM2**, s.v.)

PARTÍŢIE *s. f.* **1.** „Diviziune, separare”. **2.** „(mat.) Descompunere a unei mulţimi într-o clasă de submulţimi disjuncte două câte două şi a căror reuniune formează mulţimea dată”. ◊ „(inform.) Zonă din memoria internă alocată unei lucrări pe durata prelucrării sau unor componente ale sistemului de operare”. **3.** „(lingv. mat.) Clasificare a cuvintelor după flexiune, necesară atunci când se tratează partea de vorbire, genul, clasificarea tipologică a limbilor etc”. (< fr., engl. *partition*, lat. *partitio*) (cf. **MDN**, s.v.)

PARTÍŢIE *s.f.* (*Rar*) „Diviziune, separare”. ♦ (*Mat.*) „Descompunere a unei mulţimi într-o clasă de submulţimi disjuncte două câte două şi a căror reuniune formează mulţimea dată”. ♦ „(*În lingvistica matematică*) Împărţirea cuvintelor după flexiune, necesară atunci când se tratează partea de vorbire, genul, clasificarea tipologică a limbilor etc”. [Gen. *-iei*. / < fr. *partition*, cf. lat. *partitio* – împărţire]”. (cf. **DN**, s.v.)

PARTÍŢIE[1] s. f. v. „**Partiţiune**”. (cf. **DEX**, s.v.)

PARTÍŢIE[2], *partiţii*, s. f. **1.** „(Mat.; în expr.) *Partiţie a unei mulţimi* = mulţime formată din submulţimi ale unei mulţimi date, disjuncte două câte două şi a căror reuniune este mulţimea dată”. **2.** „(În lingvistica matematică) Clasificare a cuvintelor după flexiune”. – Din fr. **partition**. (cf. **DEX**, s.v.)

PRAGMÁTIC ~că (~ci, ~ce) 1) „Care ţine de pragmatism; propriu pragmatismului. **Concepţie ~că**”. **2)** *depr*. (*despre persoane*) „Care apreciază realitatea numai în funcţie de utilitatea practică a acesteia”. „**Politician ~**”. /<fr. *pragmatique* (cf. **NODEX**, s.v.)

PRAGMÁTIC „adj. m., pl. *pragmátici*; f. sg. *pragmátică*, pl. *pragmátice*” (cf. **DOOM$_2$**, s.v.)

PRAGMÁTIC adj. v. „*practic*”. (cf. **DSR**, s.v.)

PRAGMÁTIC, -Ă *adj*. **1.** „Referitor la pragmatism; bazat pe pragmatism”. ♦ (*Peior*.) „Care ia drept criteriu al adevărului valoarea practică”. **2.** „Bazat pe studierea faptelor”. **3.** „(*Ist*.) *Pragmatica sancţiune* = lege care emană de la

parlament sau de la suveran, cu privire la o importantă problemă laică sau religioasă". [cf. fr. *pragmatique*, lat. *pragmaticus* < lat., gr. *pragma* – afacere]. (cf. **DN**, s.v.)

PRAGMÁTIC, -Ă I. *adj*. **1.** „Care urmăreşte aspectul practic, utilitatea; (peior.) care ia drept criteriu al adevărului valoarea practică". **2.** „Bazat pe studierea faptelor". ♦ „~ a sancţiune" = „lege care emană de la parlament sau de la suveran, cu privire la o importantă problemă laică sau religioasă". **II.** s. f. „Parte a semioticii care studiază modul în care omul înţelege şi foloseşte semnele". (< fr. *pragmatique*, lat. *pragmaticus*, gr. *pragmatikos*, /II/ engl. *pragmatics*) (cf. **MDN**, s.v.)

PRAGMÁTIC, -Ă, *pragmatici, -ce,* adj. **1.** „Care aparţine pragmatismului, referitor la pragmatism, bazat pe pragmatism; care ia în consideraţie eficacitatea, utilitatea practică". ♦ „Care judecă exclusiv în funcţie de utilitatea practică (reală sau aparentă)". **2.** „(În sintagmele) *Istorie pragmatică* = prezentare istorică limitată la fapte, la evenimente". „*Sancţiune pragmatică* = (în unele ţări) decret de stat privitor la o importantă problemă laică sau bisericească". – Din fr. **pragmatique**. (cf. **DEX**, s.v.)

PROTOTÍPIC (rar) „adj. m., pl. prototipici; f. prototipică, pl. prototipice", cf. **DOOM2**, s.v.

PROTOTÍPIC ~că (~ci, ~ce) „Care ţine de un prototip; propriu unui prototip". /<fr. *prototypique*. (cf. **NODEX**, s.v.)

PROTOTÍPIC, -Ă *adj*. „Caracteristic pentru ceva sau cineva". (< fr. *prototypique*, germ. *prototypisch*). (cf. **MDN**, s.v.)

PROTOTÍPIC, -Ă *adj*. „Caracteristic pentru ceva sau pentru cineva". [< fr. *prototypique*]. (cf. **DN**, s.v.)

PROTOTÍPIC, **-Ă**, *prototipici, -ce*, adj. (Rar) „Care aparţine unui prototip". – Din fr. **prototypique**. (cf. **DEX**, s.v.)

PROXIMITÁTE *f.* „Caracter proxim". /<lat. *proximitas, ~atis*, fr. *proximité* (cf. **NODEX**, s.v.)

PROXIMITÁTE s. f. (Livr.) „Apropiere imediată (în spaţiu sau în timp); vecinătate”. – Din lat. **proximitas, -atis,** fr. **proximité**. (cf. **DEX**, s.v.)
PROXIMITÁTE *s. f.* „Apropiere imediată (în spaţiu, timp, rang)”. (< fr. *proximité*, lat. *proximitas*) (cf. **MDN**, s.v.)
PROXIMITÁTE s. f., g.-d. art. „*proximităţii*” (cf. **DOOM2**, s.v.)
PROXIMITÁTE s. v. „*apropiere*, *împrejurime*, *jur*, *preajmă*, *vecinătate*”. (cf. **DSR**, s.v.)
PROXIMITÁTE *s.f.* (*Rar*) „Apropiere imediată, vecinătate”. [cf. fr. *proximité*, lat. *proximitas*]. (cf. **DN**, s.v.)
REDUNDÁNŢĂ, *redundanţe,* s. f. „Surplus de informaţie transmis faţă de strictul necesar şi care asigură exactitatea transmiterii informaţiei în telecomunicaţii”. ♦ „Abundenţă inutilă de expresii, de cuvinte sau de imagini în formularea unei idei”. [Var.: **redondánţă** s. f.] – Din engl. **redundance**, fr. **redondance**. (cf. **DEX**, s.v.)
REDUNDÁNT ~tă (~ţi, ~te) „Care ţine de redundanţă, propriu redundanţei”. < fr. *redondant* (cf. **NODEX**, s.v.)
REDUNDÁNT adj. m., pl. „*redundánţi*; f. sg. *redundántă*, pl. *redundánte*” (cf. **DOOM2**, s.v.)
REDUNDÁNT, -Ă *adj*. „Referitor la redundanţă, care prezintă redundanţă”. V. **superfluu**. ♦ (*Rar*; *despre stil*) „Încărcat; plin de emfază, sforăitor”. [Var. *redondant, -ă* adj. / < engl. *redundant*, fr. *redondant*, lat. *redundans*]. (cf. **DN**, s.v.)
REDUNDÁNT, -Ă *adj*. 1. „Referitor la redundanţă (1), care prezintă redundanţă”. 2. (despre stil) „încărcat; plin de emfază, sforăitor”. 3. (inform.) „Care conţine informaţii identice în mai multe părţi ale aceluiaşi sistem de informaţii”. (< engl. *redundant*, fr. *redondant*) (cf. **MDN**, s.v.)
REDUNDÁNT, **-Ă**, *redundanţi*, *-te*, adj. „Care se referă la redundanţă, care prezintă redundanţă”. [Var.: **redondánt**, **-a** adj.] – Din engl. **redundant**, fr. **redondant**. (cf. **DEX**, s.v.)

REDUNDÁNŢĂ ~e *f.* 1) „Defect stilistic constând în abundenţa inutilă de cuvinte şi expresii la redarea unei idei”. 2) *telec.* „Surplus nejustificat de informaţie la transmiterea unui mesaj”. [G.-D. **redundanţei**] /<engl. *redundancy*, fr. *redondance* (cf. **NODEX**, s.v.)

REDUNDÁNŢĂ *s. f.* **1.** „Surplus de informaţie menit să asigure exactitatea transmiterii unui mesaj”. ◊ (inform.) „Excedent de semnale pentru transmiterea fidelă a unei cantităţi de informaţie”. **2.** „Supraabundenţă inutilă de expresii, cuvinte sau imagini în formularea unei idei”. **3.** (tehn.) „Introducere de dispozitive suplimentare faţă de cel de bază, care să asigure funcţionarea unui sistem în cazul când primul sau altul dintre dispozitivele cu aceeaşi funcţie a ieşit întâmplător din uz”. (< engl. *redundancy*, fr. *redondance*) (cf. **MDN**, s.v.)

REDUNDÁNT adj. v. „*inutil, nenecesar, netrebuincios, neutil*”. (cf. **DSR**, s.v.)

REDUNDÁNŢĂ s. f., g.-d. art. „*redundánţei*; pl. *redundánţe*” (cf. **DOOM$_2$**, s.v.)

REDUNDÁNŢĂ s. v. „*inutilitate*”. (cf. **DSR**, s.v.)

REDUNDÁNŢĂ *s.f.* „Supraabundenţă inutilă a expresiilor, a cuvintelor sau a imaginilor în formularea unei idei”. V. **superfluitate**. ♦ „Surplus de comunicare menit să asigure exactitatea transmiterii unui mesaj”. ♦ (*Telec.*) „Exces de semnale pentru transmiterea unei anumite cantităţi de informaţie”. [Var. *redondanţ* s.f. / < engl. *redundancy*, fr. *redondance*, cf. lat. *redundantia* – revărsare, abundenţă]. (cf. **DN**, s.v.)

SEMICABÍNĂ (FÓNICĂ) s.f. „Pupitru cu echipament audiovizual” (< *semi-* + *cabină*)” (cf. **MDN**, s.v.)

SINCRETÍSM ~e *n.* **1)** „Caracter nediferenţiat specific pentru etapa incipientă de dezvoltare a unor fenomene. ~**ul artei primitive**”. **2)** *filoz.* „Îmbinare forţată şi necritică a unor teorii şi doctrine eterogene”. /<fr. *syncrétisme* (cf. **NODEX**, s.v.)

SINCRETÍSM *s.n.* „Stare de contopire şi nediferenţiere a unor elemente aparţinând domeniilor unor arte diferite (literatură, muzică, dans) specifică folclorului şi, în general, fazelor primitive de dezvoltare a culturii”. ◊ „Coexistenţă organică a unor elemente eterogene aparţinând filozofiei, religiei, mitologiei, literaturii şi artei”. (< fr. *syncrétisme*) (cf. **MDN**, s.v.)

SINCRETÍSM s. n. „(lingv.) pl. *sincretísme*” (cf. **DOOM$_2$**, s.v.)

SINCRETÍSM *s.n.* **1.** „Stare de nediferenţiere a elementelor unui fenomen, specifică fazelor primitive de dezvoltare”. **2.** „Contopire a unor elemente de gândire, de viaţă socială, artistică etc. într-un complex în care încă nu-şi pot semnala specificul”. ♦ (*Fil.*) „Amestec de teorii diferite şi contradictorii”. [< fr. *syncretisme*, cf. gr. *synkretizein* – a reuni]. (cf. **DN**, s.v.)

SINCRETÍSM, *sincretisme,* s. n. **1.** „Îmbinare de elemente eterogene aparţinând unor arte diferite (literatură, muzică, dans etc.), caracteristică folclorului şi mai ales fazelor primitive de dezvoltare a culturii, când diferitele arte nu erau încă diferenţiate”. **2.** (Fil.) „Amestec de doctrine filozofice şi religii diferite şi contradictorii care au fost reunite în mod forţat (ignorându-se deosebirile dintre ele)”. – Din fr. **syncrétisme**. (cf. **DEX**, s.v.)

BIBLIOGRAFIE GENERALĂ

Avram, Mioara, *Gramatica pentru toţi*, Editura „Humanitas”, Bucureşti, 1997

Bidu-Vrănceanu et al., *Dicţionarul de ştiinţe ale limbii* (**DŞL**), Editura „Nemira”, Bucureşti, 2001

Bejan, Dumitru, *Gramatica limbii române. Compendiu*, Editura „Echinox”, Cluj, 1995

Căpăţînă, Cecilia, *Sintaxa limbii române*, Editura „Universitaria”, Craiova, 2007

Constantinescu-Dobridor, Gh., *Morfologia limbii române*, Editura „Vox”, Bucureşti, 1996

Constantinescu, Silviu, *Să ne verificăm cunoştinţele de limba română*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1982

Coteanu, Ion (coord.), *Limba română contemporană*, Ediţia a II-a, vol. al II-lea, E.D.P., Bucureşti, 1985

Creţu Toderiţă, Ecaterina, *Unităţi, raporturi, funcţii sintactice*, Casa Editorială „Demiurg”, Iaşi, 2004

Dănilă, Ioan, *Algoritmii analizei gramaticale*, Editura „Egal”, Bacău, 2005

*** *Dicţionarul ortografic, ortoepic şi morfologic al limbii române*, Editura „Univers Enciclopedic”, Bucureşti, 2005

Dumitriu, Corneliu, *Tratat de gramatică a limbii române. Morfologia*, „Institutul European”, Iaşi, 1999

Dumitriu, Corneliu, *Tratat de gramatică a limbii române. Sintaxa*, „Institutul European”, Iaşi, 2002

Goga, Mircea, *Ghid de analiză morfosintactică*, Editura „Dacia”, Cluj-Napoca, 1998

*** *Gramatica limbii române*, Editura Academiei, Bucureşti, 2005

*** *Gramatica de bază a limbii române*, Editura „Univers Enciclopedic", Bucureşti, 2010

Graur, Al., *Tendinţe actuale ale limbii române*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti 1968

Hristea, Theodor (coord.), *Sinteze de limba română*, Editura „Albatros", Bucureşti, 1984

Iordan, Iorgu, *Limba română contemporană*, Editura Ministerului Învăţământului, Bucureşti, 1956

Irimia, Dumitru, *Gramatica limbii române*, Editura „Polirom", Iaşi, 2008

Nagy, Rodica, *Sintaxa limbii române actuale*, Editura Universităţii, Suceava, 2002, p. 134-137

Minuţ, Ana-Maria, *Morfoxintaxa verbului în limba română veche*, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2002

Merlan, Aurelia, *Sintaxa limbii române*, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2001

Neamţu, G. G., *Elemente de analiză gramaticală*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1989

Pană-Dindelegan, Gabriela, *Elemente de gramatică*, Editura „Humanitas Educaţional", Bucureşti, 2003

Tabarcea, Cezar et al., *Gramatica limbii române*, Editura „Constelaţii", Bucureşti, 1996

Tamba Dănilă, Elena, *Actualitatea sintaxei româneşti clasice moderne*, Editura „Demiurg", Iaşi, 2005

Tomescu, Domniţa, *Analiza gramaticală a textului. Metodă şi dificultăţi*, Editura „ALL", Bucureşti, 2003